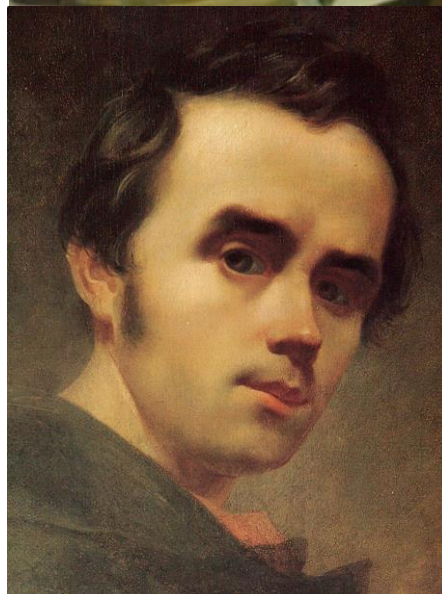

АЛЛА ВІННІЧУК

**ІСТОРІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
ПЕРШОЇ
ПОЛОВИНИ
ХІХ СТОЛІТТЯ**

Вінниця 2020

АЛЛА ПЕТРІВНА ВІННІЧУК

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

(для здобувачів ступеня вищої освіти *бакалавра*
денної та заочної форм навчання)

Вінниця 2020

УДК 821.161.2"184"(075.8)

DOI: [https://doi.org/10.31652/821.161.2"184"\(075.8\)-1-198](https://doi.org/10.31652/821.161.2)

В 48

*Рекомендовано для викладачів і студентів
закладів вищої педагогічної освіти
навчально-методичною комісією факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(протокол №3 від 08 грудня 2020 року)*

Рецензенти:

Іваницька Наталія Борисівна – доктор філологічних наук, професор (Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету);

Завальнюк Інна Яківна – доктор філологічних наук, професор (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського).

Віннічук Алла Петрівна.

В-48 Історія української літератури першої половини ХІХ століття : Навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 198 с.

У посібнику вміщено навчальну та робочу програми з дисципліни «Історія української літератури першої половини ХІХ століття», розроблено лекційний та практичний блоки занять, подано термінологічний словник та додатки-таблиці, у яких запропоновано відмінності між давньою та новою літературою, ознаки народної та літературної балади, особливості літературних напрямів, течій та стилів тощо.

У книзі подано теоретичну базу лекцій, засвоєння якої сприятиме оволодінню науковим інструментарієм літературознавства.

У додатках вміщено таблиці, у яких простежено відмінності між давньою та новою літературою, особливості літературних напрямів, стилів тощо.

Посібник орієнтований на студентів філологічних спеціальностей, учителів, а також фахівців, які цікавляться історією української літератури першої половини ХІХ століття.

© Віннічук А.П., 2020

© ДОД ВДПУ, 2020

ЗМІСТ

Інформаційний пакет навчальної дисципліни	6
Програма навчальної дисципліни	8
Лекційний блок навчальної дисципліни	33
Становлення нової української літератури	33
Котляревський Іван Петрович (1769-1838)	36
Гулак-Артемівський Петро Петрович (1790-1865)	39
Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович (1778-1843)	41
Гребінка Євген Павлович (1812-1848)	44
Художній світ українського романтизму	46
Представники романтичної школи (Боровиковський Левко Іванович (1806-1889), Метлинський Амвросій Лук'янович (1814-1870))	47
Костомаров Микола Іванович (1817-1885)	49
Представники романтичної школи (Забіла Віктор Миколайович (1808-1869), Петренко Михайло Миколайович (1817-1862), Афанасьєв-Чужбинський Олександр Степанович (1816-1875))	51
Нова література на західноукраїнських землях	52
Шевченко Тарас Григорович (1814-1861)	
Дитинство та юність Тараса Шевченка. Рання творчість (1837-1843)	54
Життя і творчість Тараса Шевченка перед засланням (1843-1847)	54
Арешт Тараса Шевченка та перебування на засланні (1847-1857)	57
Життя і творчість Тараса Шевченка останніх років (1857-1861)	61
Вілінська Марія Олександрівна (1833-1907)	62
Куліш Пантелеймон Олександрович (1819-1897)	64
Глібов Леонід Іванович (1827-1893)	66
Руданський Степан Васильович (1834-1873)	69
Свидницький Анатолій Патрикійович (1834-1871)	70
Стороженко Олекса Петрович (1806-1874)	72
Федькович Юрій-Осип Адальбертович (1834-1888)	73
Практичний блок навчальної дисципліни	75
Творчість Івана Петровича Котляревського	77
Художній світ творчості Григорія Квітки-Основ'яненка	82
Розвиток жанру байки в українській літературі першої половини XIX	85

століття	
Нова українська література на західноукраїнських землях	87
Творчість Тараса Шевченка раннього періоду	88
Тарас Шевченко і театр. Драматичні твори	92
Концепція героїчного минулого України у творах Тараса Шевченка періоду «трьох літ»	93
«Журнал» Тараса Шевченка як історико-естетична пам'ятка	98
Риси творчого портрета Марка Вовчка	100
Перший український історичний роман Пантелеймона Куліша «Чорна рада»	101
Поетична та прозова спадщина Юрія Федьковича	105
Художній світ творчості Анатолія Свидницького	107
Тестові завдання для перевірки знань	108
Контрольні питання (перший модуль)	116
Тематика рефератів (другий модуль)	118
Питання до колоквиуму (третій, четвертий модулі)	119
Екзаменаційні питання	121
Література	125
Твори для вивчення напам'ять	133
Шкільна програма з навчальної дисципліни	148
Методичні рекомендації для підготовки до екзамену	150
<i>Українська література XIX століття (хронологічна таблиця)</i>	154
<i>Таблиця відмінностей між давньою та новою літературою</i>	155
<i>Ознаки народної та літературної балади</i>	156
<i>Таблиця літературних течій</i>	156
<i>Таблиця ознак літературних стилів у прозі Григорія Квітки-Основ'яненка</i>	157
<i>Таблиця тематично-стильових течій романтизму</i>	157
Словник літературознавчих термінів	158
Алфавітний покажчик до словника	193

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПАКЕТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Історія української літератури першої половини ХІХ століття»

Навчальна дисципліна «Історія української літератури» (розділ «Історія української літератури першої половини ХІХ століття») займає чільне місце у фаховій підготовці вчителів – словесників. Адже передбачає вивчення історичного періоду, репрезентантами якого є такі видатні постаті, як Іван Котляревський, Євген Гребінка, Григорій Квітка-Основ'яненко, Микола Костомаров, Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Марко Вовчок, Леонід Глібов, Юрій Федькович та ін. Творчість цих письменників позначена багатством створених ними типів, образів, характерів, ситуацій, сюжетних ходів, живих, неповторних діалогів, це класика у справжньому розумінні цього слова – художньо виважена і точна, мудра і людинолюбна.

Місце навчальної дисципліни в структурно-логічній схемі спеціальності. «Історія української літератури першої половини ХІХ століття» є складовою професійної підготовки фахівців-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» і пов'язана з дисциплінами «Теорія літератури», «Літературна критика», «Літературне краєзнавство», «Дитяча література», «Історія України», «Філософія» та ін.

Мета навчальної дисципліни – сформувати у студентів цілісне уявлення про літературний процес першої половини ХІХ століття, акцентуючи на трактуванні його як частини світового літературного контексту, з окремою стильовою та жанровою динамікою, активним простором інтеркультурних зв'язків; сформувати у студентів здатність, засвоївши факти, поняття і закономірності, які забезпечують повноцінне сприйняття національної літератури з її специфікою.

Завдання навчальної дисципліни:

–простежити загальні закономірності розвитку літературного процесу першої половини ХІХ століття; розкрити сутність культурно-історичних феноменів українського письменства, акцентуючи увагу на його визначних постатях і пам'ятках;

–визначити роль і місце української літератури в контексті світової літератури;

–визначити роль художньої літератури зазначеного періоду в суспільно-політичному житті України;

–сприяти усвідомленню студентами місця і значення творчої особистості у літературному процесі доби, вважаючи при цьому засадним «літературний портрет»; поглибити вміння студентів аналізувати художні твори різних жанрів, розширити їх знання з культури та історії українського народу XIX – XX століття.

Компетентності (за освітньою програмою)

Загальні компетентності: *здатність до усвідомлення закономірностей розвитку української літератури першої половини 19 століття; здатність до розуміння основних літературних понять і категорій; здатність до аналізу поетикальних особливостей художнього твору; здатність до здійснення художнього аналізу твору.*

Фахові компетентності: *уміння застосовувати теоретичні знання на практиці, володіти навичками літературознавчого аналізу; знання визначень та принципів взаємодії основних літературознавчих понять; знання та розуміння основних шляхів і закономірностей генези та розвитку української літератури першої половини 19 століття.*

Програмні результати навчання: *визначати суспільно-історичні умови розвитку української літератури першої половини XIX століття, стан тогочасної національної освіти, науки, культури; зв'язок української літератури з європейським літературним життям (напрямки, тенденції, стиль, персоналії); оперувати ключові теоретичні поняття, що залучаються в процесі вивчення курсу; знати історію написання творів, їх життєву основу; зміст художніх текстів; напам'ять тексти, що рекомендуються програмою та вивчаються у школі, основні особливості творчих напрямів і течій, специфіку творчого методу письменника, літературні тексти всіх жанрів.*

Форма підсумкового контролю – екзамен.

Програма навчальної дисципліни

«Історія української літератури першої половини XIX століття»

РОЗДІЛ 1. Стильовий феномен української літератури перших десятиріч XIX століття

Тема 1. Становлення нової української літератури. Літературний процес перших десятиліть XIX століття

Інформаційний обсяг теми. Активізація визвольного руху в країні, декабристи та національно-визвольний рух слов'янських народів. Розвиток патріотичних настроїв, збуджених Вітчизняною війною 1812 р. Події у житті західноєвропейських народів та формування нових економічних і суспільних відносин в Україні, нової якості духовного розвитку народу.

Визрівання радикально-демократичних тенденцій у суспільній думці Росії кінця ХУІІІ– 30-х рр. ХІХ ст. Просвітительство як мистецький рух ХУІІІ – початку ХІХ ст., його характеристичні дані: ратування за потребу радикальних змін шляхом морально-етичного оздоровлення суспільства, «просвітлення умів»; культ «розумної людини», віра в силу розуму й просвіти; утвердження цінності первісного, природного стану; протистояння людини соціальної і людини етичної, «природної».

Значення для розвитку української культури освітніх центрів України: Львівського (1661), Харківського (1805), Київського (1834) університетів, Ніжинської гімназії вищих наук (1820).

Роль Кибинського та Полтавського театрів у розвитку драматургії в Україні.

Суть просвітительського реалізму як творчого напрямку. Просвітительський (ранній) реалізм як один із основних творчих напрямів української літератури кінця ХУІІІ – перших десятиліть ХІХ ст. Настанова на художню правду, на показ конкретної дійсності; життя у його найбуденніших проявах (на відміну від канонів класицистичної естетики). Свідома орієнтація на демократичного читача, його художні смаки та ідеали. Представник із народного середовища як основний об'єкт зацікавлення і художнього осмислення. Певна однозначність

відображення народу і окремого героя (показ в основному морально-етичної, звичаєвої іпостасі народного буття). Пояснення дій і вчинків людини безпосереднім впливом середовища, показ середовища як сукупності побутових і моральних обставин. Моральний критерій оцінки суспільних явищ. Відсутність нерозв'язаних життєвих колізій внаслідок можливості морального вдосконалення людини, навернення її до «природної» доброти. Морально-дидактичні авторські настанови. Сміх, гумор як чинник художнього утвердження людини, очищення її здорової первісної суті.

Оцінка літературного процесу О. Бодянським, М. Максимовичем, М. Костомаровим, І. Вагилевичем, Я. Головацьким. Увага до проблем розвитку мови та фольклору.

Утвердження в літературі народної розмовної мови; зв'язок із фольклорною естетикою і народним світосприйняттям. Відображення стихії народної обрядовості, побуту, звичаїв, вірувань і т.д. як цінності, що заслуговує на самотутнє існування.

Сентименталізм

Розвиток сентиментального начала в українській літературі перших десятиліть ХІХст. Сентименталізм як чинник епохи Просвітництва, внаслідок слабкого розвитку в Україні просвітительської ідеології, не набув розвинених літературних форм, не розвинувся у самодостатній творчий напрям, що має власне обличчя і самоцінність: не окреслився на всіх рівнях і у всіх жанрах.

Перехідне місце сентименталізму в системі літературних стилів першої половини ХІХст.

Атрибути сентименталізму як художньої системи (концепція чуттєвої особистості, своєрідність жанро- і сюжетотворення, моралізаторська манера, поетика) у своїх формах, повному, цілісному вияві наявні лише в окремих творах Г. Квітки-Основ'яненка (повісті «Маруся», «Сердешна Оксана», «Добре роби, добре й буде», «Щира любов», «Божі діти»). Динамізм взаємодії сентименталізму з реалізмом у повістях Г. Квітки-Основ'яненка. Джерела сентиментального начала у творах письменника: публіцистичний чинник як

стимул до появи «Марусі» («Знав его [українського языка– автор] удобства, я написал «Марусю» й доказал, что от малороссийского языка можно расстрогаться»). Джерела «слізливості» сентименталізму.

Сутність поняття «людина почуття» у прозі Г. Квітки-Основ'яненка. Пародіювання Г. Квіткою («Воззвание к женщинам») і тогочасними харківськими журналами явища сентименталізму у літературі як ознака його віджилості.

Прояви сентименталізму на рівні тенденції у «Наталці Полтавці» І. Котляревського. Вкраплення сентиментальних елементів у творчості окремих українських романтиків (А. Метлинського, Л. Боровиковського, М. Петренка, О. Шпигоцького).

Український романтизм

Романтизм як явище світового літературного процесу. Соціально-ідеологічні умови виникнення романтизму. Основні риси романтизму як художньої системи: неприйняття існуючої дійсності, протистояння людини і суспільства, утвердження ідеалів свободи і нескореності, соціальної і духовної значущості народу і людини, її самоцінності, якості індивідуально-особистісного начала. Загострена увага до історії, культури, поетичної творчості народу як до системи народного мислення і світосприйняття. Культивування національного елемента в темах і формах. Посилення історизму в літературі. Ігнорування причинно-наслідкових зв'язків між характерами та обставинами. Доктрина літературної свободи. Збагачення жанрової палітри, взаємопроникнення елементів різних жанрів, жанровий синкретизм.

Типологічна єдність українського романтизму з основними ідейно-художніми позиціями світової романтичної художньої системи. Національні особливості українського романтизму. Український романтизм як явище суверенне, зумовлене національно-визвольним рухом, сформоване в силовому полі патріотичного революційного піднесення. Участь українських романтиків у боротьбі за національне самовизначення. Атмосфера літературних українофільських інтересів доби. Українська тематика в російській і польській

літературах як один із імпульсів до власної творчості українською мовою. Проблема народності та національної самобутності в українському і європейському романтизмі.

Хронологічні межі українського романтизму (20-60-ті рр. XIX ст.). Основні літературні та політичні гуртки романтичної орієнтації («Харківська школа романтиків», «Кирило-Мефодіївське братство», «Руська трійця»), види культурно-громадської діяльності їх учасників: фольклористична робота, видавнича (видання збірників і альманахів, художніх творів), народницько-просвітительська («Йти в народ...»).

Переклади і переспіви з інших літератур. Оригінальна творчість, її основа. Ідейно-естетичні засади українського романтизму, його тематичні, жанрові й мовно-художні особливості. Основні тематично-стильові течії українського романтизму.

Основні тенденції розвитку романтизму на поневолених австрійською монархією українських землях. Національне пробудження в Галичині у 30-50-х рр. XIX ст. Преромантичні віяння: інтерес до історії, етнографії, фольклору «руського» та слов'янських народів.

Демократичне громадсько-культурне угруповання «Руська трійця», просвітительсько-романтичний характер його діяльності. Єднання із всеслов'янським культурно-прогресивним рухом, орієнтація на національно-культурний поступ Росії та Західної Європи.

Історична концепція «Руської трійці». Альманах «Русалка Дністровая» як «...прорив чуття людського серед загального затуління та одичіння» (І.Франко). Ідея всеслов'янської єдності на сторінках оригінальних та перекладних творів альманаху.

Жанрово-стильова палітра української романтичної поезії (балада, лірична пісня, елегія, медитація, сонет). Ліризація теми, суб'єктивізація мотивів як основна атрибутивна риса романтичної поезії А. Метлинського, Т. Шевченка, Є. Гребінки, Л. Боровиковського, О. Афанасьєва-Чужбинського, С. Писаревського, М. Маркевича, М. Костомарова, В. Забіли, М. Петренка,

М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького, М. Устияновича, І. Гушалевича.

Особливості фольклоризму української романтичної поезії. Трансформація народнопісенної персоніфікації і символіки й водночас розвиток у поезії індивідуального творчого начала, увага до психології особистості, до ірраціональних глибин її душі.

Вклад поетів-романтиків у розширення ідейно-тематичних меж поезії 30-60-х рр. ХІХст., а також у силабо-тонічну систему українського віршування.

Жанрове і тематичне розмаїття романтичної прози в українській літературі 20-60-х рр. ХІХст. Белетризація народнопоетичних сюжетів, мотивів. Специфічне освоєння фольклорно-етнографічного матеріалу. Проблематика романтичної прози М. Костомарова, П. Куліша, Є. Гребінки, М. Гоголя фольклорно-етнографічного характеру. Сутність художнього історизму у прозі П. Білецького-Носенка, М. Шашкевича, П. Куліша.

50-60-ті рр. ХІХст. – період найповнішого виявлення в прозі українського романтизму. Жанрово-стильовий синкретизм: поєднання принципів різних художніх систем: сентиментальної, романтичної, реалістичної.

Романтичний колорит прози 50-60-х рр. (винятковість героїв, незвичайність зображуваних подій, ситуацій, людських доль, гіперболізація пристрастей, драматична напруженість сюжету, емоційна наснаженість, експресивність стилю). Особливий інтерес до фольклору, детальне побутописання («етнографічно-побутовий реалізм») та послаблення фольклорної імперсональності, поглиблення індивідуалізації персонажів.

Жанрово-стильова палітра романтичної прози 50-60-х рр. ХІХст.; оповідання і новела як провідні жанри.

Історико-художнє значення романтизму як естетичної системи. Сучасне літературознавство про романтизм.

Тема 2. Іван Петрович Котляревський (1769-1838)

Інформаційний обсяг теми. Творча біографія письменника, світоглядні засади та участь у суспільному й культурному житті України.

Поєма «Енеїда», особливості видання твору (1791-1842). Поняття «бурлеск» і «травестія», поетика жанру бурлескно-травестійного твору у зв'язку з жанровими характеристиками «Енеїди» як бурлескно-травестійної поеми. Соціальна тенденційність, народність, оптимізм твору, художні засоби поеми. Природа сміху в «Енеїді». Фольклоризм поеми.

І. Котляревський – зачинатель української нової драматургії. Традиції і новаторство.

Особливості жанру «Наталки Полтавки» (1819) як «малоросійської опери». Характер драматичного конфлікту у творі, система образів-персонажів. Суспільний аспект у творі, суть сатиричного зображення у п'єсі. Сценічне життя. Опера М. Лисенка «Наталка Полтавка».

«Москаль-чарівник» (1819) – перший водевіль української драматургії нової української літератури. Характеристика жанру, образи-персонажі водевілю. Морально-етичні та суспільно-політичні питання у водевілі.

Місце спадщини Івана Котляревського в українському літературному процесі.

Письменник в оцінці сучасного літературознавства.

Тема 3. Петро Петрович Гулак-Артемівський (1790-1865)

Інформаційний обсяг теми. Роки становлення письменника. П. Гулак-Артемівський і Харківський університет.

Літературна діяльність митця.

Зв'язок літературно-естетичних настанов П. Гулака-Артемівського-байкаря із засадами античної та світової байки (Езоп, Лафонтен, Флоріан, Лессінг, Красицький). Засвоєння рис народності й сатиричності Криловської байки. Новаторство байкаря. Різновиди жанру байки в доробку письменника.

П. Гулак-Артемівський-новатор у жанрі романтичної балади. Зв'язок балади «Твардовський» із усною народною творчістю. Балада «Рибалка» і традиції західноєвропейської літератури.

Перекладацька інтерпретація віршових творів (од) Горація у доробку П. Гулака-Артемівського. Утвердження реалістичних засад нової української

літератури у творчості письменника, його роль у розширенні зв'язків національної літератури із світовою культурою.

Тема 4. Ідейно-естетичний феномен творчості Григорія Квітки-Основ'яненка (1778-1843)

Інформаційний обсяг теми. Біографічні відомості, громадське та культурне життя. Світові засади письменника.

Різноманітні літературно-критичні й публіцистичні твори Г. Квітки-Основ'яненка.

Роль письменника в організації перших українських часописів: «Украинский вестник», «Украинский Демокрит», «Украинский журнал» та альманахів.

Г. Квітка-Основ'яненко – зачинатель української прози.

Жанрова та ідейно-тематична класифікація прозової спадщини письменника українською мовою. Загальна оцінка оповідань та повістей письменника.

«Салдацький патрет» (1833) – сатира на критиків, що намагалися скомпрометувати можливості літератури українською мовою. Стильова своєрідність письменника в оповіданні.

Оповідання «Мертвецький Великдень» (1834). Авторський задум і виховний характер твору. Соціальні мотиви. Фантастика і реальність. Критики про твір.

Оповідання «От тобі й скарб» (1834). Фольклоризм, фантастика і реальність. Соціально-літературні ремінісценції у творі.

Повість «Конотопська відьма» (1833). Сатирична спрямованість твору. Дійсність і фантастика. Центральні образи повісті, їх детермінованість середовищем, національна самобутність і комізм, поняття «конотопщина» у творі. Перехрещення кількох сюжетних ліній як композиційний прийом письменника.

Повість «Маруся» (1834), патріотичні засади написання твору, морально-етичне завдання письменника в творі. Життєствердна домінанта повісті. Образи

твору. Принцип випадковості у творі й українська народнопоетична творчість (жанр казки). Україна як герой твору.

Соціально-побутова повість «Козир-дівка» (1839). Фабула твору і принцип життєвої правди письменника. Традиції української літератури і образ Ївги у повісті. Новаторство Г. Квітки і порушення питання про елементарні права народу.

Проблема пошуку щастя у повісті Г. Квітки «Щира любов» (1839). Думки письменника про становий поділ суспільства та релігійні догми.

Образи повісті «Сердешна Оксана» (1838) і прийом контрасту як визначальна ідея твору. Спільне і відмінне у повісті «Сердешна Оксана» Г. Квітки та у поемі «Катерина» Т. Шевченка.

Трансформація притчі у конфлікт в оповіданні «Перекотиполе»(1840).

Ідеалізоване і реальне у повісті Г. Квітки «Добре роби, добре й буде» (1839).

Роль та місце письменника в українській літературі.

Тема 5. Євген Гребінка – письменник та організатор українського літературного руху (1812-1848)

Інформаційний обсяг теми. Життя і педагогічна діяльність. Видавнича справа

Байкарська традиція в Україні та байки Є. Гребінки. Традиції і новаторство. Самобутній сюжет і нова фабула байок Є. Гребінки.

Жанрові особливості байки митця (алегоричні, побутові, епіграматичні твори).

Жанрова поліфонія поетичної творчості митця. Поезія українською та російською мовами; ліричні твори, вірші-посвяти; альбомна лірика. Моделювання ліричного героя у віршованих творах Є. Гребінки на основі української романтичної традиції і творчості західноєвропейських поетів-романтиків.

Історична тематика у поетичних творах Є. Гребінки. Поетизовані народні перекази про минуле України («Гетьман Свирговський», «Український Бард», «Богдан»).

Ранні прозові твори письменника – оповідання збірника «Рассказы пирытинца» (1837). Обсяг постановки проблем та своєрідність композиції.

Тематика та система образів в оповіданнях та повістях «Братья» (1840), «Кулик» (1840), «Записки студента» (1841), «Путевые записки зайца» (1841). Повість «Сеня».

Роль «зворотного» хронотопа у повісті Є. Гребінки «Верное лекарство». Традиції і новаторство.

Повість «Нежинский полковник Золотаренко» (1842) та роман «Чайковский» (1843).

Філософські та мистецькі засади у повістях письменника «Иван Иванович» (1844) та «Доктор» (1844).

Художні особливості прози письменника.

Фізіологічні нариси і статті Є. Гребінки як чинник утвердження нових позицій історії української літератури.

РОЗДІЛ 2. Український романтизм та література на західноукраїнських землях

Тема 1. Художній світ українського романтизму

Інформаційний обсяг теми. Романтизм як явище світового літературного процесу. Національні особливості українського романтизму.

Участь українських романтиків у боротьбі за національне самовизначення. Проблема народності та національної самобутності в українському і європейському романтизмі. Хронологічні межі українського романтизму (20-60-ті роки XIX століття). Основні літературні та політичні гуртки романтичної орієнтації («Харківська школа романтиків», «Кирило-Мефодіївське братство», «Руська трійця»), види культурно-громадської діяльності: фольклористична, видавнича та народницько-просвітительська робота.

Переклади і переспіви з інших літератур. Оригінальна творчість, її основа. Ідейно-естетичні засади українського романтизму, його тематичні, жанрові, мовно-художні особливості. Основні тематично-стильові течії українського романтизму.

Демократичне громадсько-культурне угруповання «Руська трійця», просвітительсько-романтичний характер його діяльності. Історична концепція. Альманах «Русалка Дністрова. Ідея всеслов'янської єдності на сторінках оригінальних та перекладних творів альманаху.

Жанрово-стильова палітра української романтичної поезії (балада, лірична пісня, елегія, медитація, сонет). Ліризація теми, суб'єктивізація мотивів як основна атрибутивна риса романтичної поезії А. Метлинського, Т. Шевченка, Є. Гребінки, Л. Боровиковського, О. Афанасьєва-Чужбинського, М. Маркевича, М. Костомарова, В. Забіли, М. Петренка, М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького, М. Устиновича, І. Гушалевича.

Особливості фольклоризму української романтичної поезії.

Жанрове і тематичне розмаїття романтичної прози в українській літературі 20-60-их років ХІХ століття.

Проблематика романтичної прози М. Костомарова, П. Куліша, Є. Гребінки, М. Гоголя фольклорно-етнографічного характеру. Сутність художнього історизму у прозі П. Білецького-Носенка, М. Шашкевича, П. Куліша.

50-60-ті роки – період найповнішого виявлення в прозі українського романтизму. Жанрово-стильовий синкретизм: поєднання принципів різних художніх систем (сентиментальної, романтичної, реалістичної).

Жанрово-стильова палітра романтичної прози 50-60-их років ХІХ століття; оповідання і новела як провідні жанри.

Історико-художнє значення романтизму як естетичної системи. Сучасне літературознавство про романтизм.

Левко Іванович Боровиковський

(1806-1889)

Поет, фольклорист, етнограф, учений-філолог. Вплив літературного гуртка І. Срезневського на становлення Л. Боровиковського як поета-романтика.

Балада «Маруся» (1829) як синтез запозиченого сюжету й українських фольклорно-етнографічних джерел. І. Франко про баладу «Маруся».

Оригінальні балади Л. Боровиковського («Чарівниця», «Вивідка»), їх художні особливості. Розвиток Л. Боровиковським жанрового складу української поезії (романтична балада, літературна пісня, елегійно-медитативна лірика, байка).

Образ відчуженої романтичної особистості у віршах «Журба», «Козак», «Рибалка», «Палій», «Волох». Узагальнений образ України «козацьких часів» як країни ідейних героїв. Патріотичні мотиви, байронічний тип героя.

«Байки і прибаютки Левка Боровиковського» (1862). Тип байки у творчості поета. Морально-дидактичне начало байок Л. Боровиковського.

Переклади та переспіви Л. Боровиковським творів А. Міцкевича («Фарис», «Аккерманські степи»), О. Пушкіна («Два ворони», «Зимній вечір»).

Спадщина Л. Боровиковського як фольклориста й етнографа.

Амвросій Лук'янович Метлинський

(1814-1870)

Відомості про життя. Науково-педагогічна, фольклористична та видавнича діяльність. Громадянська позиція митця.

Ідейно-тематична спрямованість, жанрове розмаїття та художні особливості збірки «Думки і пісні та ще дещо» (1839). Стаття «Заметки относительно южнорусского языка» як передмова до збірки. Погляди на історичне значення, сучасний стан і завдання української мови.

Естетичний ідеал поета – вільний козак, патріот батьківщини і захисник («Козак та буря», «Смерть козача», «Смерть бандуриста», «Козак, гайдамак, чумак», «Підземна церква»). Засоби романтичного письма при художньому відображенні героїки козацького минулого – контраст, образ-символ, трагізм ситуації («Степ», «Чарка», «Спис», «Гетьман»). Особливості індивідуального стилю А. Метлинського (елегійно-меланхолійний настрій, глибокий песимізм, «похоронні» інтонації).

Вияв суперечності світогляду, консервативних поглядів, окремих царєфільських настроїв у віршах «Пожар Москви», «Самотні співці», «До нас».

Зразки дидактично-побутової («Ніч», «Перекотиполе»), побутової («Дитина-сиротина», «Шинок», «Старець»), пейзажної лірики («В'язонько», «Добридень!») у творчості А. Метлинського.

Співіснування елементів просвітительського реалізму і романтизму.

Перекладацька діяльність.

Історико-літературне значення творчості А. Метлинського.

Тема 2. Микола Іванович Костомаров (1817-1885)

Інформаційний обсяг теми. Видатний учений, історик, фольклорист, етнограф, критик, публіцист, письменник. Основні віхи життєвого шляху. Харків та Київ у житті і творчості М. Костомарова. Участь у таємній громадсько-політичній організації «Кирило-Мефодіївське братство» (1846-1847). Знайомство з П. Кулішем та Т. Шевченком. Федеративна концепція М. Костомарова. «Автобіографія» як джерело біографічних відомостей і коментар до художньої творчості.

Студіювання М. Костомаровим фольклорних збірників, історичних та історіографічних джерел.

Драматичні твори М. Костомарова – перші зразки історико-романтичної драматургії в новій українській літературі.

Драматична поема «Сава Чалий» (1838). Сутність трагізму образу головного героя у трактуванні М. Костомарова. Романтичні засади художнього відображення історичної теми, героя та конфлікту.

Трагедія «Переяславська ніч» (1841). Втілення історичних поглядів письменника-вченого про народ як рушійну силу історичних процесів. Ідея християнського всепрощення, демократизму і класової гармонії українського суспільства. Образ Марини як новий в українській літературі: вагання між почуттями та патріотичним обов'язком.

Роль народних мас і образ гетьмана Богдана Хмельницького в «Украинских сценах из 1649 года».

«Кремуций Корд» як один із визначних драматичних творів М. Костомарова.

Поетичні збірки «Українські балади» (1839) та «Вітка» (1840). Тематична та ідейна багатозначність поезій. Художнє осмислення минулого («Ластівка», «Могила», «Згадка», «Співець Митуса», «Максим Перебийніс»). Поетичний антропоморфізм як своєрідний вияв морально-етичного закону народу в баладах «Брат з сестрою», «Явір. Тополя. Береза.», «Ластівка». Громадянські мотиви лірики («Надобраніч», «Клятьба», «Слов'янам», «Пан Шульпіка»).

Особливості стильової манери М. Костомарова.

Фольклорна, етнографічно-побутова тематика ранньої прози. Фольклористичний тип оповіді, народнопоетична основа прозових творів «Казка про дівчину-семилітку», «Горба», «Лови».

Історична белетристика М. Костомарова російською мовою («Сын», «Холоп»). Побутова тема повісті «Сорок лет».

Значення творчого доробку М. Костомарова.

Віктор Миколайович Забіла

(1808-1869)

Поет-романтик, співець людського почуття. Збірка «Співи крізь сльози» – своєрідна матеріалізація настроїв та світосприймання В. Забіли.

Особиста доля поета, драма його життя як основний матеріал лірики. Камерний характер поезій В. Забіли.

Жанр романсу у творчості В. Забіли («Соловей», «Не щебечи, соловейку», «Гуде вітер вельми в полі»). Елегійний настрій, романтичні пориви до особистого щастя, роздуми над людською долею в романсовій ліриці поета.

Культ почуття у вірші «До милої» – єдиному вірші оптимістичного звучання.

Порушення суспільних проблем у поетичних творах «Маруся», «Сирота», «Зовсім світ перевернувся».

Особливості образного світу, поезики і жанрової специфіки поетичної творчості В. Забіли.

Михайло Миколайович Петренко

(1817-1862)

Поет-лірик. Особливості поетичного доробку М. Петренка. Культ почуття, душевного переживання в поезіях «Тебе не стане в сих місцях», «Туди мої очі, туди моя думка». Народнопісенна основа поезій «Ой біда мені, біда», «Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче» та ін.

Поривання у небесні високості як романтична форма протесту проти бездуховності буржуазного суспільства у поетичному циклі «Небо».

Новаторство поета.

Місце письменника в українському літературному процесі.

Тема 3. Олександр Степанович Афанасьєв-Чужбинський (1816-1875)

Інформаційний обсяг теми. Поет, прозаїк, нарисовець, літературний критик, журналіст. Біографія письменника. Україномовний поетичний доробок, його образно-стильові, жанрові та композиційні характеристики. Фольклорні традиції.

Російськомовна спадщина письменника.

Журналістська діяльність («Воронежские губернские ведомости», «Петербургский листок», «Новости»).

Вагомий внесок у розвиток української етнографії – двотомна праця «Поездка в Южную Россию». Етнографічні нариси.

Значення творчості О. Афанасьєва-Чужбинського в українській літературі.

Маркіян Семенович Шашкевич

(1811-1843)

Поет, прозаїк, публіцист, критик, перекладач. Життя і громадсько-наукова діяльність. М. Шашкевич і літературно-громадське угруповання «Руська трійця».

Громадянська лірика («Слово до читателей руського языка», «Руська мати нас родила», «Другові», «Побратимові»). Образ автора-патріота, мотиви національно-культурного відродження.

Епічно-історична поезія («О Наливайку», «Хмельницького обступленіє Львова», «Болеслав Кривоустий під Галичем, 1139»).

Пейзажна та інтимна лірика («Туга», «Веснівка», «Думка», «До милої», «Місяченько круглоликий», «Над Бугом»). Образ ліричного героя як нова якість

не лише поетичного доробку М. Шашкевича, а й усієї поезії дошевченківського часу.

Новела «Олена». Демократична позиція автора на опришківство. Фольклорна символіка новели.

Шашкевич як критик. Перекладацька діяльність. І. Франко, О. Білецький про значення творчості М. Шашкевича.

Іван Миколайович Вагилевич

(1811-1866)

Поет, фольклорист, етнограф, громадсько-культурний діяч. Зачинатель нової української літератури в Галичині. Фольклористична діяльність. Учасник «Руської трійці». Оригінальна творчість українською та польською мовами.

Легендарно-історична поема «Мадей». Патріотичний пафос поеми.

Белетризований фольклорно-казковий сюжет романтичної балади «Жулин і Калина».

Особливості польськомовних віршів «Друже-брате, прощай», «Розпач», «Спомин», «Життя», «Туга».

Філологічні та етнографічні дослідження І. Вагилевича. Перекладацька діяльність.

Яків Федорович Головацький

(1814-1888)

Поет, учений-славіст, педагог, громадсько-культурний діяч. Я. Головацький і літературно-громадське об'єднання «Руська трійця». Роль Я. Головацького в організації видання альманаху «Русалка Дністровая». Викладацька діяльність Я. Головацького. Романтичні вірші, белетризовані фольклорні мотиви, літературознавчі та фольклорно-етнографічні статті в альманасі «Вінок русинам на обжинки» (1846-1847).

Статті та наукові розвідки. Мовознавчі студії. Видавнича діяльність.

Оригінальна поетична спадщина Я. Головацького.

РОЗДІЛ 3. Тарас Григорович Шевченко (1814-1861)

Тема 1. Життя і творчість Тараса Шевченка (1814-1847)

Інформаційний обсяг теми. Багатогранність творчої діяльності Тараса Шевченка, його місце в історії української літератури та в розвитку суспільно-політичної, філософської та естетичної думки.

Періодизація творчості.

Джерела біографії. Тарас Шевченко в літературознавчій науці, у спогадах і листуванні сучасників, у художній літературі та мистецтві.

Дитинство та юність Тараса Шевченка. Рання творчість (1837-1843)

Характер, звички, інтереси молодого Шевченка. Життєве та літературно-мистецьке оточення. Роль діячів української та російської культури у житті Тараса Шевченка. Становлення поета і художника. Епохальне значення «Кобзаря» 1840 року. Традиції попередників і новаторство. Критика про перші видання творів Шевченка.

Лірика петербурзького періоду: мотиви, жанри, образи, органічний зв'язок з усною народною творчістю.

Тема митця та України в ранній ліриці Шевченка («Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «На вічну пам'ять Котляревському», «До Основ'яненка»), традиційність та новаторство в її художньому осмисленні. Проблема взаємин митця і народу в поезії «Перебендя», оцінка твору І.Франком.

Особливості жанру посьвят і послань у творчості Шевченка.

Жанр балади («Причинна», «Тополя», «Утоплена»).

Балади поета у фольклорному та світовому літературному контексті.

Жанр думки у творчості Шевченка: характеристика жанру і новаторство в ньому митця. Характер ліричного героя ранніх думок Шевченка («Тече вода в синє море...», «Вітре буйний, вітре буйний!», «Тяжко-важко в світі жити...», «Нащо мені чорні брови...»).

Соціально-побутові поеми («Катерина», «Мар'яна-черниця», «Слепая»). Новаторство Шевченка в цьому жанрі. Життєва основа творів, соціальний та морально-етичний характер конфлікту, новий герой.

Схожість «Катерини» з деякими творами тогочасної літератури («Фауст» Гете, «Бедная Лиза» М. Карамзіна, «Сердешна Оксана» Г. Квітки – Основ'яненка) і принципова відмінність від них. Система образів твору, засади Шевченкового психологізму у поетичному та живописному творах (полотно «Катерина», 1842).

Проблематика поеми «Мар'яна-черниця», система образів, особливості композиції, вірша, характер автологізму.

Еволюція системи образів у поемі російською мовою «Слепая». Авторська настанова.

Твори Шевченка про історичне минуле України («Іван Підкова», «Гамалія», «Тарасова ніч»). Народна концепція у показі визвольної боротьби.

Поема «Гайдамаки». Історичні джерела та літературний генезис твору. Жанрова своєрідність, особливості композиції, гуманістична спрямованість проблематики.

Драматургія. Історико-побутова п'єса «Назар Стодоля»: конфлікт, образи дійових осіб, характер їх художнього розкриття. Зв'язок п'єси з драматургією Івана Котляревського.

Тема 2. Життя і творчість Тараса Шевченка перед засланням (1843-1847)

Інформаційний обсяг теми. Основні віхи біографії. Перша і друга зустрічі Шевченка з Україною.

Суспільно-політичні та філософсько-етичні погляди митця. Зміни у творчості.

Національні ідеї в ліриці періоду «трьох літ».

Образ нового ліричного героя-борця проти соціальної пасивності та нерозторопності народу, проти його соціального та національного гноблення. Громадське звучання поезій «Три літа», «Минають дні, минають ночі», «Чигирине, Чигирине», «Псалми Давидові», «Заповіт».

Політична сатира поеми «Сон» («У всякого своя доля...»). Вступ як узагальнення суспільних та людських вад. Композиція твору. Концепція історичної долі України. І. Франко про цей твір.

Поема «Кавказ», її ідейні смисли, образ Прометея. Творче походження традицій світової літератури і художнє новаторство поета. Поєднання сатиричного викриття царизму з героїкою та елегійністю. І. Франко про «Кавказ».

Твори на історичну тему. Поема «Єретик», її ідейні доміанти та світоглядна концепція автора. «Холодний Яр» – виступ проти фальсифікації історії України, уславлення гайдамаччини та пророкування майбутніх визвольних змагань українців. Містерія «Великий льох»: оцінка історичних подій та менталітету співвітчизників.

Послання «І мертвим, і живим...», його ідейні смисли та патріотичність звучання. Особливості композиції і стилю. Полемічний тон твору.

Соціально-побутові поеми («Наймичка», «Сова», «Відьма»). Нові риси в трактуванні жіночої долі, розкриття глибин материнської душі. І. Франко про еволюцію образу матері в Шевченковій творчості.

Філософічність звучання віршів «Заворожи мені, волхве», «Гоголю» та думок «Не завидуй багатому», «Не женися на багатій».

РОЗДІЛ 4. Життя і творчість Тараса Шевченка (1847-1861)

Тема 1. Арешт Тараса Шевченка та перебування на засланні (1847-1857)

Інформаційний обсяг теми. Перебування Шевченка під слідством у зв'язку з викриттям Кирило-Мефодіївського братства. Цикл віршів «В казематі»: присвята, історія створення, мотиви та образи. Використання фольклорних мотивів. Висока художня досконалість творів («Садок вишневий коло хати», «Мені однаково» та ін.). І. Франко про «геніальну простоту» творчої манери митця.

Заслання Шевченка, його внутрішня незламність. Оточення поета. Літературна та живописна діяльність.

«Невольничча » лірика, її людинознавча сутність.

Поезія «Думи мої, думи мої...» (1847) – заспів до творчості періоду заслання. Твори про поетичну творчість і покликання митця («А нумо знову віршувать», «Неначе степом чумаки», «Лічу в неволі дні і ночі», «Ну що б, здавалося, слова...», «А. О. Козачковському» та ін.). Мотив стійкості світоглядних засад у поезії «О думи мої, о славо злая!».

Осуд розбрату між народами, заклик до дружби, єднання у віршах «Полякам», «Ще як були ми козаками».

Автобіографічні мотиви та суспільне узагальнення у віршах «Якби ви знали, паничі», «І виріс я на чужині», «І золотої, й дорогої...», «Мені тринадцятий минало», «Ми в купочці колись росли», «На Великдень, на соломі».

Пейзажна лірика, її майстерність («І небо не вмите, і заспані хвилі...», «Сонце заходить, гори чорніють...»).

Твори фольклорного характеру про особисту долю людини («У перетику ходила...», «Ой стрічечка до стрічечки...», «Утоптала стежечку...», «Не хочу я женитися...»).

Викриття фальшивого народолюбства у поезії «П. С.»

Проза Т. Шевченка. Композиційна структура повістей, їх образна система. Автобіографізм у повістях Шевченка.

Образи талановитих людей з народу у повістях «Художник», «Музикант».

Проблеми виховання в повісті «Близнецы».

Українська мрія у повісті «Наймичка».

Повість «Наймичка» і однойменна поема: спільне і відмінне.

Значення «Журналу» («Щоденника», 1857-1858) для вивчення біографії, суспільно-політичних, естетичних та філософських поглядів, системи літературно-критичних принципів, якими керувався Т. Шевченко.

Тема 2. Життя і творчість Тараса Шевченка останніх років (1857-1861)

Інформаційний обсяг теми. Нижегородський етап у житті і творчості поета. Боротьба за поширення слова правди у поемі «Неофіти». «Юродивий» - політична сатира на реакційне дворянство.

Цикл «Доля», «Муза», «Слава» – синтетичне самоусвідомлення поета як творця, утвердження позитивного змісту власної життєвої долі і поетичної творчості.

Перебування в Москві, Петербурзі та в Україні. Використання біблійних мотивів та мрії про майбутнє у поезіях «Осії. Глава XIV», «Ісаія. Глава 35», «Сон» («На панщині пшеницю жала...»).

Соціально-філософська поема «Марія»: еволюція образу матері.

Висока досконалість ліричних поезій останніх років на особисту тему («Якби з ким сісти хліба з'їсти», «Минули літа молодії» «Ликері» та ін.).

Виступ проти національного нігілізму і малоросійства в поезії «Бували війни й військовій сварі».

«Молитва»: вболівання за людину і суспільство.

Т. Шевченко і сучасність. Материкове та діаспорне Шевченкознавство.

Епохальне значення творчості Т. Шевченка для українського народу. Світова велич митця.

РОЗДІЛ 5. Література пошевченківської доби

Тема 1. Життєвий і творчий шлях Марка Вовчка (Марія Олександрівна Вілінська) (1833-1907)

Інформаційний обсяг теми. Життєвий і творчий шлях. Походження псевдоніму. Формування літературно-естетичних поглядів під впливом ідей Т. Шевченка. Життєве та культурно-освітнє оточення. «Народні оповідання» – нове явище в європейській літературі. Тематика «Народних оповідань», проблематика, жанрово-композиційні особливості, поетика (фольклорно-етнографічна основа, психологізм, висока інформативність мови, емоційність та ін.). Образ оповідачки. Традиції та новаторство. Близькість збірки до оповідань Г. Квітки-Основ'яненка та новел В. Стефаника.

Повість «Інститутка»: соціальна та морально-етична проблематика, глибока розробка образів, особливості стилю.

Жанр героїко-романтичної повісті-казки («Кармелюк», «Дев'ять братів і десята сестриця Галя»). Казки для дітей («Ведмідь», «Чортова пригода» та ін.).

Повісті та романи Марка Вовчка російською мовою («В глуши», «Живая душа», «Теплое гнездышко» та ін.). Образи «нових людей» – шукачів правди.

Перекладацька діяльність письменниці.

Значення творчості Марка Вовчка.

Тема 2. Життєвий і творчий шлях Пантелеймона Куліша (1819-1897)

Інформаційний обсяг теми. Життєвий і творчий шлях. Різномісність культурологічної діяльності (прозаїк, поет, драматург, літературний критик та історик літератури, перекладач, фольклорист, етнограф, публіцист, мовознавець, редактор, видавець). Суперечності світогляду. П. Куліш і Кирило-Мефодіївське братство. Проповідування Кулішем просвітительських ідеалів та християнського гуманізму як першооснови радикальних суспільних змін.

Проблеми соціальної та національної долі українського народу, його мови та культури у творчості П. Куліша, особливості їх художнього втілення.

Побутово-реальна та казково-міфологічна площини у ранніх романтичних творах письменника («Циган», «Орися»). Романтична ідилія «Орися» (1844). Поетизація старосвітського патріархального побуту, гармонії людини і природи, любовної та родинної злагоди. Художня майстерність письменника в запозиченні сюжетів окремих пісень «Одісеї» Гомера. І. Франко про «Орисию» П. Куліша.

Романтично-баладне оповідання «Гордовита пара» та романтична ідилія «Дівоче серце».

Етнографічно-побутові оповідання П. Куліша 60-х років. Ознаки стилю етнографічно-побутової школи в оповіданнях «Сіра кобила», «Очаківська біда», «Січові гості Чуприна і Черноус».

Жанр історичного роману в епічній прозі П. Куліша. Соціально-історичний роман «Чорна рада», 1845-1846, 1857рр. та його проблематика. Суть романтичного типу історизму: заміна аналітично-логічного начала при відображенні історичних подій та ситуацій чуттєво-інтуїтивними. Традиційне романтичне поетизування Січі у романі, ідеалізація героїв, абсолютізація духу свободи і нескореності.

Типологічна спорідненість «Чорної ради» з вальтерскоттівським типом роману.

Т. Шевченко та І. Франко про «Чорну раду».

Творча та фольклорна діяльність П. Куліша 50-90 рр. (вірші, поеми, драми, переклади та переспіви, історіографічні дослідження).

Неординарність художнього світу П. Куліша, значення його творчості.

Тема 3. Творчість Леоніда Глібова (1827-1893)

Інформаційний обсяг теми. Життя, педагогічна, громадська та видавнича діяльність. Просвітительський характер культурно-освітньої праці. Переслідування владою.

Байки Л. Глібова 40-60 рр., їх генетичний зв'язок з творчістю попередніх байкарів, з традицією розвитку цього жанру в українській і російській літературах.

Новаторство Л. Глібова у жанрі байки. Оригінальне використання відомих сюжетів. Надання байкам виразного українського національного колориту.

Ліризм. Образ оповідача.

Загальнолюдські смисли, сатиричність образів, конкретність реалістичних деталей, гострота ідейних висновків у байках першого періоду («Вовк і Кіт», «Вовк і Ягня», «Щука», «Мірошник», «Охрімова Свита», «Ведмідь-пасічник» та ін.).

Проблематика і художня своєрідність байок 80-90 рр. Постійні пошуки нових тем, нових художніх засобів. Посилення лірично-пісенної інтонаційності у байках. Засудження паразитизму, пристосуванства, прислужництва, черствості та бездушності чиновників і всіх тих, хто хоче жити за рахунок інших («Коник-стрибунець», «Мальований Стовп», «Солом'яний Дід», «Шелестуни», «Кундель», «Цуцик»). Опрацювання побутових, морально-етичних тем («Жаба і Віл», «Зозуля і Півень», «Свиня»).

Збагачення Л. Глібовим поетики байки, урізноманітнення розповіді й оповіді.

Ліричні поезії, їх мотиви й образи, елегійно-романсовий характер, пісенність інтонацій («Журба», «Летить голуб понад морем», «Вечір», «Моя веснянка», «Миколі Лисенкові» та ін.).

Дідусь Кенир і його творчість для дітей (жанрова різноманітність, мотиви, образи, стиль).

Водевіль «До мирового», використання його сюжету М. Старицьким у водевілі «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка».

Місце творчості Л. Глібова в історії літератури. Продовження традицій митця в творчості письменників наступних десятиріч.

Тема 4. Творчість Степана Руданського (1834-1873)

Інформаційний обсяг теми. Життєвий шлях. Громадська і літературна діяльність. Рання творчість Руданського. Мотиви і образи балад, їх фольклорна основа та синкретизм реалістичних і романтичних елементів.

Пісенна лірика, продовження в ній попередньої літературної традиції, своєрідність поетичного трактування відомих мотивів та образів («Повій, вітре, на Україну», «Ти не моя», «Мене забудь!» та ін.).

Громадянська лірика петербурзьких років, її ідейний зміст («Гей, бики!», «Над колискою», «До дуба», «П'яниця», «Наука» та ін.). Традиції і новаторство поета.

Багатство змісту гумористичних співомовок. Відображення в них розмаїтості народного життя. Своєрідність показу головного персонажа – простого селянина в його багатоманітних соціальних і національних зв'язках («Не вчорашній», «Черевики», «Циган з конем», «Загадки», «Баран», «Гусак», «Варена сокира» та ін.).

Гумористичне зображення побуту і ментальності українського народу («Чи високо до неба?», «Окуляри», «Свиня свинею», «Баба в церкві» та ін.).

Сатиричне викриття моральної ницості духівництва («Камінний святий», «Два рабини», «Піп на пущі», «Сповідь», «Піп у ризах», «Чорт» та ін.).

Особливості художньої манери Руданського. Образ ліричного героя гумористичних співомовок. І. Франко про талановитість Руданського в інтерпретації народних сюжетів.

Пошуки у жанрі епічної історичної поеми.

Використання мотивів слов'янського фольклору в поемі-казці «Цар Соловей».

Переклади та переспіви Руданського.

Традиції С. Руданського у творчості І. Франка («Нові співомовки»), Лесі Українки («Пан-народовець», «Веселий пан»), В. Самійленка («Божий приклад»), П. Глазового.

Тема 5. Життя і творчість Анатолія Свидницького (1834-1871)

Інформаційний обсяг теми. Драма життя письменника-різночинця, його творча діяльність.

Нове слово в українській прозі – соціально-побутовий роман (з елементами психологізму) «Люборацькі». Історія створення і видання роману, традиції і новаторство письменника. Тема, проблематика твору. Система образів, прийоми їх типізації та індивідуалізації. Органічне поєднання розкриття долі членів родини Люборацьких з художнім дослідженням характерних суспільних процесів на Поділлі в першій половині ХІХ століття. Широке відображення різних суспільних груп.

«Люборацькі» як роман виховання. Актуальність твору. Перехід від суб'єктивно-оповідної до об'єктивно-описової форми викладу. Мовностилістичні особливості.

Роман А. Свидницького в літературному контексті.

Соціально-побутові, побутово-психологічні нариси та оповідання («Хоч з мосту та в воду», «Гаврусь і Катруся»).

Лірика письменника. Жанрові особливості та народно-пісенний характер поезій «Росте долем березина», «Україно, мати наша», «В полі доля стояла», «Коли хочеш нам добра...» та ін.

Фольклорно-етнографічні нариси («Великдень у подолян», «Відьми, чарівниці, опирі»).

Місце письменника в історії літератури.

І. Франко про А. Свидницького.

Тема 6. Життєвий і творчий шлях Олекси Петровича Стороженка (1806-1874)

Інформаційний обсяг теми. Життєвий шлях письменника. Мала проза О. Стороженка, поділ на жанрово-тематичні групи: літературна казка (гумористичні мініатюри анекдотичного характеру «Се така баба...», «Вчи лінивого не молотом, а голодом» та легендарно-фантастичні оповідання «Закоханий чорт», «Сужена» та ін.); історико-етнографічні твори нарисового характеру («Кіндрат Бубненко-Швидкий», цикл «Оповідання Грицька Ключника»); історичні новели-анекдоти («Голка», «Вуси»).

Незакінчена повість «Марко Проклятий»: особливості інтерпретації фольклорного сюжету, система образів, композиція.

Значення творчості.

Тема 7. Життєвий і творчий шлях Юрія-Осипа Федьковича (1834-1888)

Інформаційний обсяг теми. Життєвий і творчий шлях. Громадська діяльність.

Суспільно-політичні та літературно-естетичні погляди. Вплив творчості Т. Шевченка на Ю. Федьковича.

Поезія. Мотиви та образи.

Трагічна доля жовніра цісарської армії у віршах та поемах («При відході», «Рекрут», «Дезертир», «Нічліг», «У Вероні» та ін.).

Тема митця та образ Т. Шевченка («Нива», «Оскресни, Бояне!», «Співацька добраніч», «Осьмийпоменник Тарасові Шевченкові на вічну пам'ять»).

Роздуми про долю рідного краю, змалювання визвольного руху та ушлявлення його ватажків («З округів», «Браття-опришки», «Довбуш», «Лук'ян Кобилиця», «Юрій Гінда»).

Сатиричне звучання поезій «Я гадав», «Пречиста діво, радуйся, Маріє». Традиції Т. Шевченка у цих творах.

Ідея воз'єднання українських земель («До мого брата Олекси Чернявського»).

Любов до рідного краю, оспівування його краси у віршах «Мій сардак», «Рожа», «У полі, гей, у полі». Народнопісенна основа цих поезій, ліризм, мелодійність.

Проза Ю. Федьковича. Традиції і новаторство. Поєднання реалістичних і романтичних прийомів у відображенні дійсності.

Белетризація фольклорних мотивів у оповіданнях «Люба-згуба», «Серце не навчити». Романтичні колізії любовного трикутника, мораль та етика гуцулів («Сафат Зінич», «Три, як рідні брати»), розповідь про етнографічні реалії та природу гуцульського краю.

Романтично-психологічні новели «Галіанка», «Побратим».

Жанровий синкретизм при домінуванні романтичних стильових ознак у прозових творах Ю. Федьковича («Стефан Славич», «Галіанка», «Опришок»). Значення творчості Юрія-Осипа Федьковича.

Лекційний блок навчальної дисципліни

Тема: «Становлення нової української літератури.

Літературний процес перших десятиліть ХІХ століття»

1. Поняття «нова українська література», її основні риси.

Причини виникнення нової української літератури. Питання про засновника та основоположника нової літератури.

2. Періодизація нової української літератури.

3. Особливості українського літературного процесу кінця ХУІІІ – перших десятиліть ХІХ століття.

4. Новаторське продовження бурлескно-травестійної традиції.

5. Синкретизм художньо-стильових течій. Розвиток жанрів.

Література

Історія української літератури: Перші десятиріччя ХІХ ст.: П. Хропко, О. Гнідан, П. Орлик. – К., 1992. – 510 с.

Історія української літератури (І половина ХІХ століття): За ред. І. Скрипника. – К., 1980. – С. 5-17.

Історія української літератури ХІХ ст.: У 3-х книгах (За ред. М. Яценка). – Кн. 1,2. – К., 1995. – С. 3-9.

Історія української літератури ХІХ ст.: У 2-х книгах. Книга 1. (За редакцією академіка М. Жулинського) – К.: Либідь, 2005. – С. 3-11.

Калениченко Н. Українська література ХІХ ст.: напрями, течії. – Львів, 1983.

Хропко П. Становлення нової української літератури. – К., 1988.

Теоретична база лекції

Бурлеск (з італ. *burla* – жарт) – різновид комічної, пародійної поезії та драматургії, що характеризується невідповідністю між формою і змістом: піднесене, «високе» осміюється, передається зниженим, іноді вульгаризованим стилем, і навпаки, буденне, «низьке» змальовується як високе, героїчне.

Дискурс (з француз. *discours* – мовлення, висловлення, міркування) – сукупність висловлювань, спосіб організації тексту, стиль художнього твору.

Класицизм (з латин. *classicus* – зразковий, взірцевий) – художній стиль і напрям у європейській літературі та мистецтві ХVІІ-ХVІІІ століття, для якого характерні увага до античних взірців, що вважалися основою для наслідування, до духовної і матеріальної культури, суворе дотримання єдності жанрів, засобів художньої виразності, оспівування «сильних світу сього».

Літературний напрям – конкретна складова частина літературного процесу, продовжена творчістю представників одного художнього методу, яка характеризується спорідненістю стильових ознак та існує в межах однієї епохи й нації.

Літературний процес – це соціально-історично зумовлений стан, розвиток й еволюція літератури в певний історичний період, а також протягом всієї історії нації, країни, регіонів, світу.

Народність літератури – органічна самовизначальна властивість національної літератури, яка відбиває ментальність народу в його національному та історичному вимірах.

Нова українська література – умовно-визначений конкретно-історичний період розвитку українського письменства ХІХ століття, основою якого стала живонародна мова. Започаткований виданням «Енеїди» (Петербург, 1798) І. Котляревського.

Періодизація – умовний поділ еволюції письменства на основні періоди, що якісно відрізняються один від одного.

Просвітницький реалізм – синтетична стильова тенденція в українському письменстві, що з'явилася при переході від давньої до нової літератури. Його характерною рисою була віра в усепереможну силу освіти й розуму, утвердження нового світогляду, істинних уявлень про світ, а в літературі головною була настанова на художню правду.

Реалізм (з латин. *realis* – суттєвий, дійсний) – один із художніх напрямів у літературі й мистецтві, для якого основною проблемою є взаємини людини й суспільства, середовища, вплив соціально-історичних обставин на формування духовного світу, характеру особистості, героя твору.

Синкретизм (з грец. *synkretismos*) – поєднання, злиття різнорідних художніх структур у творчості навіть одного письменника.

Травестія (з італ. *travestire* – перевдягати) – різновид жартівливо-бурлескної літератури, в якій відомий твір серйозного змісту переробляється в комічний з використанням побутової лексики, колоритних фразеологізмів, фамільярних словосполучень.

Тема: «Іван Петрович Котляревський»

(1769-1838)

*Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!*

Т. Шевченко

1. Життя, громадсько-культурна і літературна діяльність. Формування світоглядних позицій.

2. «Енеїда»: жанрова своєрідність твору; творче продовження української бурлескної традиції ХУІІІ ст.; наснаження бурлеску новими ідейно-художніми функціями. Поема як явища українського просвітительського реалізму; специфічність художнього зображення дійсності; енциклопедія української старожитності; місце поеми в літературному процесі.

3. Драматургія І. Котляревського («Наталка Полтавка», водевіль «Москаль-чарівник»). Зміцнення реалістичних принципів змалювання дійсності у жанрі соціально-побутової драми.

Література

Бовсунівська Т. Горгона з українським обличчям: [Поетизація потойбіччя в «Енеїді» І. Котляревського // Дивослово. – 2000. - №12. – С. 2-7.]

Волинський П. Іван Котляревський: Життя і творчість. – К., 1969.

Гундорова Т. Перевернений Рим, або «Енеїда» Котляревського як національний наратив // Сучасність. – 2000. - №4. – С. 120-134.

Гундорова Т. «Малоросійський маскарад»: колоніальний дискурс в «Енеїді» І. Котляревського і навколо неї // Українська мова і література – 2004. – 25-28 липня. – С. 9-16.

«Енеїда» І. Котляревського в системі літератури українського бароко // Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література 16-18 століть: У 2 кн. – К., 2005, Кн. 2. – С. 649-669.

Жулинський М. Духовна епоха в історії України. Іван Котляревський // Слово і час. – 1994. – №9/10.

Жулинський М. Міфологема «Нового Риму» в поемі «Енеїда» І. Котляревського // Київ. – 2002. - №9. – С. 143-152.

Зарівна Т. «Наталка Полтавка» Івана Котляревського на сцені національного театру імені Івана Франка // Український театр. – 2006. – №1.

Кирилюк Є. Іван Котляревський: Життя і творчість. – К., 1981.

Кирилюк Є. Живі традиції: Іван Котляревський та українська література. – К, 1969.

Нахлік Є. Творчість Івана Котляревського. – Львів, 1994.

Сулима М. «Наталка Полтавка» й українська драматургія XVII – XVIII ст. // Київська старовина. – 1998. – №5.

Ткачук М. Перший український водевіль – «Москаль-чарівник» Івана Котляревського // Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. Наукові записки. – 2007. – С. 62-71.

Хропко П. Іван Котляревський: Біографічний нарис. – К., 1969.

Хропко П. Біля джерел української реалістичної поезії (10-40-і роки XIX ст.). – К., 1972.

Теоретична база лекції

Алюзія (з латин. *allusio* – жарт, натяк) – художньо-стилістичний прийом; натяк, відсилання до певного літературного твору або історичної події з розрахунку на знання й проникливість читача, який має цей натяк витлумачити.

Водевіль – один із жанрових різновидів драми, одноактна п'єса, в основу сюжету якої покладено анекдотичний випадок, в якій дотепні монологи і діалоги поєднуються з піснями і танцями.

Драма – родовий різновид літератури (поряд з епосом та лірикою), зумовлений потребами театрального мистецтва; полягає в художньому моделюванні життєвих колізій за відсутності авторських характеристик дійових осіб. Характерною ознакою драми є розкриття явищ життя й характерів героїв через розмови дійових осіб (діалоги й монологи). Драматичні твори призначені для постановки на сцені, їм властива єдність дії. Часу й місця. В основі сюжету драматичного твору – конфлікт. Основні жанри драматичного твору: власне драма, трагедія, комедія, трагікомедія.

Жанр – тематичний технічно усталений тип художньої творчості, специфічний для кожного різновиду мистецтва, який визначається своєрідністю зображення.

Літературний характер – це образ-персонаж у літературному творі з його індивідуальними вчинками, переживаннями, складом думок і почуттів, який діє в конкретних обставинах і розкривається як особистість у процесі свого розвитку.

Макаронічна мова – змішування слів різних мов або перекручення однієї мови на свій лад іноземними словами чи навпаки (н-д, «Енеус ностер магнус панус // І славний троянорум князь»).

Опера – синтетичний фабульний різновид музичного мистецтва, зміст якого втілений у сценічних образах.

Основні види комічного: гумор – співчутливе, доброзичливе зображення смішних вад вдачі героя або недоліків громадського й побутового життя з метою їх виправлення, перероблення; **сатира** – різке, глузливе висміювання недоліків у вдачі персонажа, в подіях та явищах громадського чи побутового життя з метою їх викриття й заперечення; **сарказм** – в'їдливе висміювання глибоких недоліків вдачі персонажа, подій та явищ громадського й побутового життя з тим, щоб викрити їх потворну суть і викоренити, знищити (виправити їх не можна)

Поєма – переважно віршовий, значний за обсягом твір, у якому зображені особливі події та яскраві характери.

Ява – це композиційна одиниця драматичного твору, частина дії, в якій бере участь визначене автором коло дійових осіб; з появою нової дійової особи або виходом зі сцени іншої починається нова ява.

**Тема: «Петро Петрович Гулак-Артемівський»
(1790-1865)**

*«...ніхто не перевищив його (Гулака-Артемівського)
в знанні життя малоруської народності
і в незрівняному мистецтві передавати його
поетичними образами й чудовою народною мовою»*

М. Костомаров

1. Життя і творча діяльність Петра Гулака-Артемівського. Роки становлення письменника.

2. П. Гулак-Артемівський як зачинатель жанру байки в новій українській літературі:

2.1 Суть алегоричності і дидактики у байці «Пан та Собака» (1818);

2.2 Висміювання скупості та нерозважливості в байці «Солопій та Хівря, або Горох при дорозі» (1819);

2.3 Проблема міри як верховної мудрості в байці «Тюхтій і Чванько» (1819).

3. Переспіви балад у творчості письменника («Твардовський», «Рибалка»).

Переклади.

Література

Деркач Б. На шляху становлення нової української літератури // Гулак-Артемівський П. Твори. – К., 1978.

Деркач Б., Косяченко В. Жанр байки в українській літературі // Українська байка. – К., 1983.

Зеров М. Котляревщина. Петро Гулак-Артемівський // Твори: У 2 т. – К., 1990. – Т. 2.

Костомаров М. Обзор сочинений, писанных на малороссийском языке // Твори: В 2 т. – К., 1967. – Т. 2.

Куценко Л. Байка Петра Гулака-Артемівського «Пан та Собака». Національне в соціальному змісті твору // Дивослово. – 2003. – №8.

Хропко П. Становлення нової української літератури. – К., 1988.

Теоретична база лекції

Байка – коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, в якому закладено дидактичний зміст; різновид ліро-епічного жанру, де драматизм та поетичність нарративу витворюють особливу естетичну якість, яка не залежить від морального висновку.

Особливості байки: 1) зображення однієї події з життя головного героя; 2) алегоричність і повчальність; 3) розповідний спосіб викладу художнього матеріалу; 4) нетривалий час дії; 5) основних дійових осіб дві-три; 6) своєрідна побудова (оповідна та повчальна частини); 7) віршова форма (рідше прозова); 8) малий обсяг.

Балада – синтетичний жанр ліро-епічної поезії фантастичного, історико-героїчного або соціально-побутового типу з драматичним сюжетом. Особливості балади:

- зображення героїчної або фантастичної події з життя головного героя;
- висока ліричність;
- схвильований тон розповіді;
- стислість зображення подій, героїв, описів;
- віршова форма.

Переклад – це текст, слово, усне висловлювання, літературний твір, перекладені з однієї мови іншою з максимальним збереженням стилю письменника, мовних особливостей. У перекладі не повинно бути імпровізацій.

Переспів – вільний переклад віршами; те, що є повторенням відомого, сказаного, написаного; це власний твір автора, написаний на основі сюжету, змісту, образів, ідей іншого твору.

Стопа – визначальний метричний період, найкоротший відрізок співмірності певного віршового метра, сконцентрованого у групі складів із відносно незмінним наголосом, що є одиницею виміру та визначення віршового ритму.

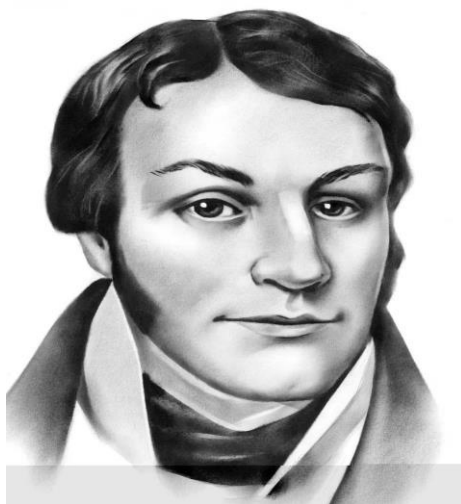
Стопа: двоскладова – основна: хорей (–u), ямб (u–),

супутна: пірихій (uu), спондей (– –).

трискладова – дактиль (-uu), амфібрахій (u-u), анапест (uu-).

Тема: «Григорій Квітка-Основ'яненко»

(1778-1843)

*...А ти, батьку,
Як сам здоров знаєш;
Тебе люде поважають,
Добрий голос маєш...
Утні, батьку, щоб нехотя
На весь світ почули,
Що діялось в Україні...
Т. Шевченко*

1. Відомості про життя. Ранній період творчості. Боротьба за становлення і розвиток нової української літератури та літературної мови, активна участь у громадському та культурному житті Харкова.

2. Г. Квітка-Основ'яненко – зачинатель української прози. Жанрова та ідейно-тематична класифікація прозової спадщини письменника українською

мовою. Бурлескно-реалістичні твори: «Мертвецький Великдень», «Салдацький патрет».

3. Повість «Конотопська відьма». Сатирична спрямованість твору на викриття методів управління морально виродженої козацької старшини.

4. Оповідання «От тобі й скарб». Фольклорний струмінь у творі, фантастика і реальність у зображенні дійсності.

5. Сентиментально-реалістичні повісті «Маруся», «Сердешна Оксана», «Козир-дівка», «Щира любов».

6. Трансформація притчі у конфлікт в оповіданні «Перекотиполе». Моралізаторська настанова оповідання.

7. Розширення тематичних горизонтів української драматургії: Комедії про Шельменка, «Сватання на Гончарівці».

Література

Білецький О. Українська проза першої половини ХІХ ст. // Білецький О. Зібрання праць у 5-ти т. – К., 1965. – Т. 2.

Вербицька Є. Григорій Квітка-Основ'яненко: Життя і творчість. – К., 1968.

Гончар О. Просвітительський реалізм в українській літературі: Жанри та стилі. – К., 1989.

Горболіс Л. З'ясування фольклорних джерел творів Григорія Квітки-Основ'яненка // Дивослово. – 1994. – №10. – С. 40-43.

Зеров М. Григорій Квітка-Основ'яненко // Зеров М. Твори у 2 т. – К., 1990. – Т. 2.

Кичигін В. Від народнопоетичних форм до художнього цілого повісті: «Салдацький патрет» Г. Квітки-Основ'яненка // Розвиток жанрів в українській літературі ХІХ – поч. ХХ ст. – К., 1986.

Слюсар А. Фантастична повість в українській літературі 30-х р. ХІХ ст. // Розвиток жанрів в українській літературі ХІХ – поч. ХХ ст. – К., 1986.

Хропко П. Становлення нової української літератури. – К., 1988.

Теоретична база лекції

Анафора (від грецьк. *винесення нагору, повторення*) – стилістична фігура, яка утворюється повтором слів або словосполучень на початку суміжних мовних одиниць.

Літературний напрям – сукупність творчих устремлінь значної групи письменників певного історичного періоду, які об'єднані спільними філософськими, естетичними поглядами, проблематикою творів, домінуючою художньою манерою письма.

Кордоцентризм – розуміння дійсності не стільки мисленням, скільки «серцем» – емоціями, почуттями, внутрішнім, «душею».

Ліричний (авторський) відступ – такий відступ від розгортання сюжету, у якому письменник, перериваючи розповідь про події, виявляє своє ставлення до героїв, висловлює їм співчуття чи дає поради тощо.

Нарис – художньо-публіцистичний твір на актуальну тему сучасності. У якому розповідається про справжні події (часто на документальній основі).

Оповідач (наратор) – вигадана автором особа, від імені якої в художньому творі оповідається про події та людей; викладова форма ведеться від першої особи – «я».

Повість – прозовий твір, більший за обсягом від оповідання, менший від роману, що має однолінійний сюжет, головних і другорядних персонажів (наративне тло).

Сентименталізм – один із літературних напрямів другої половини XVIII – початку XIX століття, що виник як заперечення раціоналізму класицистів у добу Просвітництва. Термін походить від назви роману Лоренса Стерна «Сентиментальна подорож по Франції та Італії» (1768).

Характерні ознаки українського сентименталізму:

- змалювання позитивного образу селянина, поетизація його праці;
- тонкий психологізм у зображенні героїв з народу, які живуть «життям серці», їх витонченої чуттєвості;
- ідеалізація героїв, патріархальних традицій родини;

- розкриття зовнішньої і внутрішньої, духовної краси простої людини;
- живописні (іконописні) портрети людей із народу;
- змалювання українського національного характеру;
- колоритні етнографічні описи народних звичаїв, обрядів, одягу;
- відтворення поетичних картин природи, які увиразнюють почуття персонажів;
- використання народнопісенних художніх засобів, мовних ресурсів у творенні уявного світу;
- відбиття народних етичних та естетичних ідеалів про прекрасне.

Тема: «Євген Павлович Гребінка»

(1812-1848)

*«Як байкотис займає Гребінка
перше місце в нашім письменстві».*

І. Франко

1. Життєвий шлях письменника. Видавнича та редакторська діяльність петербурзького осередку українства.
2. Рання творчість Є. Гребінки.
3. Байкарська праця. Художні особливості, деталі побуту, пейзаж, народний гумор, манера розповіді.
4. Лірична та ліро-епічна спадщина Гребінки-романтика. Жанрова специфіка творів: романс, ідилія, медитація. Поема «Богдан».

5. Проза Є. Гребінки. Українська історична тематика в російських прозових творах («Чайковский», «Нежинский полковник Иван Золотаренко»); показ життя маленької людини в повістях «Записки студента», «Приключения синеї ассигнации».

Література

Деркач Б. Євген Гребінка. – К., 1974.

Деркач Б. Косяченко В. Жанр байки в українській літературі // Українська байка. – К., 1983.

Зубков С. Євген Павлович Гребінка: Життя і творчість. – К., 1962.

Зубков С. Байкар і поет Гребінка // Байки. Поезії. – К., 1990.

Куліш П. Приказки Гребінки: від видавця // Твори: В 2 т. – К., 1983. – Т. 2.

Лучник І. Історична поема Євгена Гребінки «Богдан» // Радянське літературознавство. – 1968. - №10. – С. 47-54.

Нахлік Є. Історична проза Євгена Гребінки // Українська мова і література в школі. – 1987. – №2. – С. 10-16.

Франко І. Южнорусская литература // Франко І. Зібрання творів: У 50-ти т. – К., 1984. – Т. 41.

Хропко П. Становлення нової української літератури. – К., 1988.

Теоретична база лекції

Елегія (з грец. elegeia – журлива пісня, скарга) – один із жанрів лірики медитативного, журливого, меланхолійного змісту.

Ідилія – віршовий твір, в якому поетизується сільське життя. Назву запроваджено щодо схолій елліністичного поета Теокріта (приблизно IV-III ст. до н.е.), автора написаної переважно гекзаметрами збірки «Ідилія».

Медитація – жанр ліричної поезії, в якому автор розмірковує над проблемами онтологічного, екзистенціального характеру, здебільшого схиляючись до філософських узагальнень.

Романс (з ісп. romance, від латин. romanice – по-романськи) – невеликий за обсягом вірш та музичний твір для сольного співу з інструментальним

акомпанементом. Так називалися пісні народною мовою в Іспанії, на противагу пісням латиною, які пов'язувалися з боротьбою проти маврів.

Тема: «Художній світ українського романтизму»

1. Романтизм як естетична проблема.
2. Шляхи розвитку українського романтизму.
3. Тематично-стильові течії українського романтизму та їх представники.
4. Жанрове розмаїття романтичної творчості.

Література

Українські поети-романтики: Поетичні твори /Вступна стаття М. Яценка. – К., 1987.

Івашків В. Українська романтична драма 30-80-х р. ХІХ ст. – К., 1990.

Ковалів Ю. Романтизм // Ковалів Ю. Літературна енциклопедія. У 2-х т. – К.:Академія, 2007. – Т. 2. – С. 350-352.

Комаринець Т. Ідейно-естетичні основи українського романтизму. – К, 1983.

Наливайко Д. Спільність і своєрідність: Українська література в контексті європейського літературного процесу. – К., 1988.

Нахлік Є. Українська романтична проза 20-30-х р. ХІХ ст. – К., 1988.

Приходько П. Шевченко й український романтизм. – К., 1963.

Нахлік Є. Поезія українського романтизму // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 1999. – № 2. – С. 44-53.

Хропко П. Українська драматургія I половини ХІХ століття. – К., 1992.

Теоретична база лекції

Лірика (з грец. *lyricos* – лірний, твір, що виконується під супровід ліри) – один із трьох, поряд з епосом та драмою. Родів художньої літератури, в якому у формі естетизованих переживань осмислюється сутність людського буття, витворюється нова духовна дійсність, розбудована за законами краси.

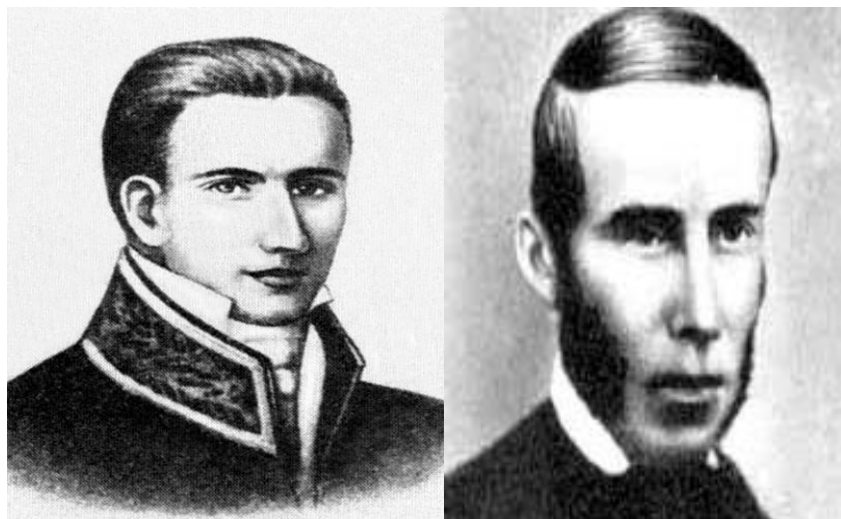
Ліро-епос – своєрідний літературний жанр, в якому гармонійно поєднуються зображально-виражальні засоби, притаманні ліриці та епосу, внаслідок чого витворюються якісно нові сполуки (вірш у прозі, байка, поема, роман у віршах та ін.).

Романтизм – один із провідних напрямів у літературі, науці й мистецтві. Виник наприкінці XVIII століття у Німеччині, Англії й Франції, на початку XIX століття поширився в Україні.

Характерні ознаки українського романтизму:

- зображення виняткових людей у незвичайних обставинах;
- використання фольклорних сюжетів, образів, художньо-технічних прийомів (народної символіки, сталих порівнянь тощо);
- фантастика;
- основні герої – вихідці різних класів: козаки, гетьмани, кобзарі, народні месники (гайдамаки, опришки...);
- підвищена емоційність і напруженість зображення подій, ситуацій, обставин, характерів;
- заперечення будь-яких правил, канонів, вільна побудова творів;
- піднесеність мови, інтенсивне використання риторичних фігур, інверсій, гіперболічних тропів, символів.

**Тема: «Представники романтичної школи
(Левко Боровиковський, Амвросій Метлинський)»**

1. Зачинатель українського романтизму Левко Боровиковський:
 - 1.1 Баладна творчість, оригінальність переспівів чужих сюжетів, використання повір'їв і переказів;
 - 1.2 Байкарська творчість, їх національна своєрідність.

2. Творчість Амвросія Метлинського. Громадська позиція в суспільно-національних питаннях.

3. Відображення героїки козацького минулого. Особливості індивідуального стилю А. Метлинського (елегійно-меланхолійний настрій, глибокий песимізм, «похоронні» інтонації). Співіснування елементів просвітительського реалізму і романтизму.

Література

Волинський П. Український романтизм у зв'язку з розвитком романтизму в слов'янських літературах // З творчого доробку. – К., 1973.

І прадіди в струнках бандури живуть: Українська романтична поезія I половини XIX ст. – К., 1991.

Комаринець Т. Ідейно-естетичні основи українського романтизму. – Л., 1983.

Ткачук М. Стиль балад Левка Боровиковського. – Збараж: «Галицько-Волинське братство», 1991.

Франко І. Дещо про «Марусю» Л. Боровиковського та її основу // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. – К., 1983. – Т. 33. – С. 406-410.

Яценко М. Зачинатель українського романтизму // Наука і культура: Україна. – К., 1982.

Теоретична база лекції

Героїчне – етико-естетична категорія на означення моральної цінності вчинків, дій окремої особи чи суспільства в цілому задля прогресу, які вимагають особливої віддачі моральних, інтелектуальних, фізичних зусиль, мужності, відваги, самопожертви.

Думка як літературний жанр – поширений у романтичній поезії короткий ліричний вірш філософського елегійного характеру (близький до народної пісні).

Ліричний герой – друге ліричне «Я» поета; умовне літературознавче поняття, яким позначається коло ліричних творів певного автора, форма втілення його думок, переживань.

Ліричний суб'єкт – уявна особа (синонім героя ліричного), яка висловлюється в ліричному творі і через нього виражає свої переживання, переконання, а водночас і визначається цим твором.

Переспів – вірш, написаний за мотивами поетичного твору іншого автора, з елементами наслідування, наближений до перекладу, але відмінний від нього за відсутності еквіритмічності.

Тема: «Микола Іванович Костомаров»

(1817 -1885)

(псевдоніми: Ієремія Галка, Іван Богучаров)

1. Біографія письменника.
2. Поетична спадщина М. Костомарова (аналіз збірок «Українські балади», «Вітка»).
3. Драматургія (романтичні драми «Переяславська ніч», «Сава Чалий»).
4. Повість «Чернігівка»: сюжет, проблематика, характери.
5. Ідейно-художній аналіз пригодницької повісті «Кудеяр».
6. М. Костомаров – літературний критик і фольклорист.

Література

Баран Є. Історична повість Миколи Костомарова «Чернігівка» // Дивослово. – 1994. – № 5-6. – С. 9-11.

Буторіна Н. Український аспект літературознавчих студій Миколи Костомарова // Дивослово. – 2005. – №7. – С. 56-59.

Костомаров М. Твори : У 2 т. – К., 1990.

Костомаров Н. Исторические произведения. Автобиография. – К., 1989.

Костомаров М. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. – К., 1994.

Іванова Р. Микола Костомаров у суспільно-політичному русі XIX ст. // Укр. історичний журнал. – 1967. – № 5.

Перрі М. Історичний роман Миколи Костомарова «Кудеяр»: факт. Вигадка, фольклор // Український історичний журнал. – 1990. - №10. – С.98-102.

Підгорна Л. Микола Костомаров в еволюції міфологічних студій // Мандрівець, 2005. - №5. – С. 77-82.

Пільгук І. Початки романтизму в українській літературі і творчість М. Костомарова // Пільгук І. У пошуках художньої правди. – К., 1969.

Пінчук Ю. Микола Іванович Костомаров. – К., 1992.

Попов П. М.Костомаров як фольклорист і етнограф. – К., 1968.

Смілянська В. Літературна творчість Миколи Костомарова // Костомаров М. Твори : У 2 т. – К., 1990. – Т. 1.

Яценко М. Минуле проростає в сучасність: Драматургія Миколи Костомарова // Січ. – 1992. – № 5.

Теоретична база лекції

Детектив – різновид пригодницької літератури, передовсім прозові твори, в яких розкривається певна таємниця, пов'язана із злочином.

Колізія – сутичка персонажів, зіткнення протилежних сил, інтересів, переконань, форма реалізації конфлікту в творі.

Перипетія – у драматичних та пригодницьких творах несподівана переміна в протіканні подій та в долі героя.

Псевдонім – вигадане ім'я та прізвище митця, інші різновиди – астронім, геонім, криптонім та ін.

**Тема: «Представники романтичної школи
(Віктор Забіла, Михайло Петренко, Олександр Афанасьєв-Чужбинський)»**

1. Творчість Віктора Забіли. Особливості образного світу, поезики і жанрової специфіки поетичної творчості. Жанр романсу.
2. Художня спадщина Михайла Петренка. Цикл «Небо» – «Дивлюся на небо», «По небу блакитнім очима блукаю».
3. Олександр Афанасьєв-Чужбинський: основні віхи життя і творчості.
4. Творчість Пилипа Морачевського.

Література

Волинський П. Український романтизм у зв'язку з розвитком романтизму в слов'янських літературах // З творчого доробку. – К., 1973.

Кирилюк Є. Невідома збірка творів Віктора Забіли // Матеріали до вивчення історії української літератури : У 5 т. – К., 1961. – Т. 2.

Комаринець Т. Ідейно-естетичні основи українського романтизму. – Львів, 1983.

Петренко О. Поет-романтик Михайло Петренко: у пошуках біографічної істини // СІЧ, №7 (643), липень. – 2014. – С. 104-113.

Сиваченко М. Твори Олександра Афанасьєва-Чужбинського в редакції Івана Франка, псевдонім «Микола Хрущ» та забутий поет Микола Жук // Над текстами українських письменників. – К., 1985.

Франко І. Поезії Віктора Забіли // Матеріали до вивчення історії української

літератури : У 5 т.– К., 1961. – Т. 2.

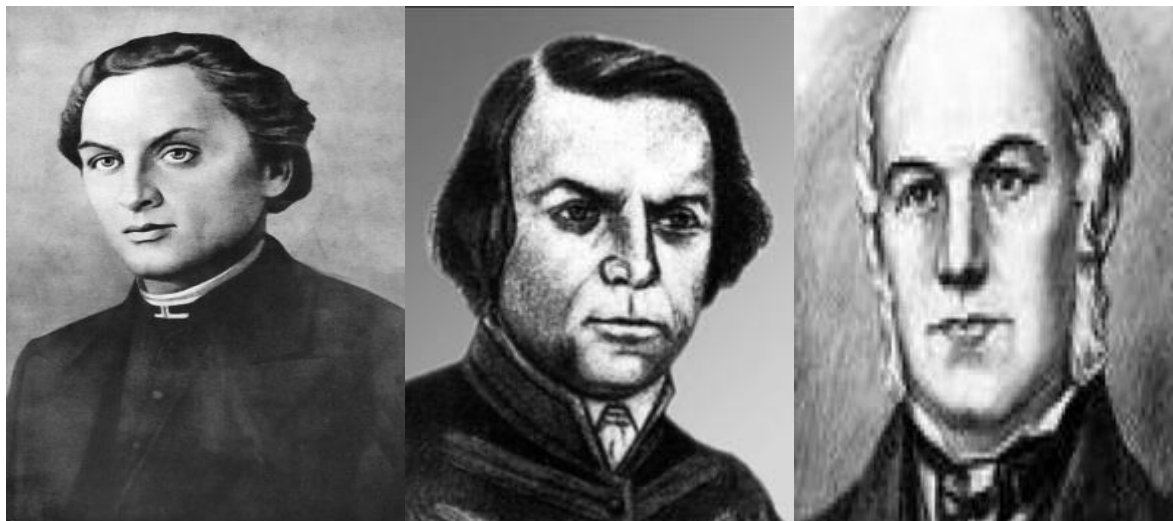
Теоретична база лекції

Поетика – один із найдавніших термінів літературознавства, який постійно зазнавав внутрішньої змістової переакцентації у зв'язку із еволюцією художньої літератури.

Посвята – заувага, зроблена автором певного художнього твору, що вказує на особу чи подію, якій присвячено цей твір.

Цикл – сукупність художніх творів одного жанру, які об'єднуються задумом автора в естетичну цілісність. Послідовність творів, які включаються до циклу, визначається плинністю настрою ліричного героя чи розвитком внутрішнього конфлікту, переживання.

Тема: «Нова література на західноукраїнських землях»

1. Діяльність «Руської трійці».
2. Альманах «Русалка Дністровая»: історія видання, структура, змістове наповнення.
3. Літературна спадщина Маркіяна Шашкевича.
4. Діяльність і творчість Івана Вагилевича.
5. Творчість Якова Головацького.

Література

Білецький О. «Русалка Дністровая» // Русалка Дністрова – К., 1972.

Гербільський Г. Розвиток прогресивних ідей в Галичині у I пол. XIX ст. –Л., 1964.

Гречанок С. Три дороги «Руської трійці» // УМЛШ. – 1987. – №2. – с. 3-10.
1987.

Купчинський О. Біля джерел творчості «Руської трійці» // Україніка. – 1999. -
№42. – С. 54-55.

Нахлік Є. Поетичний світ Шашкевича – романтика // Рад. літ. – 1984. – №8.

Пільгук І. Літературне відродження на Зх. Україні // Письм. Західної України
30-50-х рр.. ХІХ ст. – К., 1965.

«Русалка Дністровая»: Документи і матеріали – К., 1989.

Соснова В. Діяльність «Руської трійці». Альманах «Русалка Дністровая». Тема
минулого України в поезії М. Шашкевича «О, Наливайку!» // Бібліотечка
«Дивослова». – 2008. – №4. – С. 24-28.

Ткаченко Н., Стародуб О. «Русалка Дністровая» як літературне та історичне
явище. Уроки «Руської трійці» // Шкільна бібліотека. – 2008. – №3. – С. 111-115.

Ткачук М. Світло «Русалки Дністрової» // Дзеркало тижня. – 2007. – 6 жовтня
(№37). – С. 21.

Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я. Твори –К., 1982.

Теоретична база лекції

Альманах – неперіодичний збірник досить широкого змісту, упорядкований
часто за певною тематикою, жанровою чи стильовою ознакою. Спочатку так
називали календарі.

«Русалка Дністровая» – перший західноукраїнський альманах, виданий 1837 р.
у Будапешті учасниками літературного гуртка «Руська трійця» Маркіяном
Шашкевичем, Іваном Вагилевичем, Яковом Головацьким.

Тема: «Дитинство та юність Тараса Шевченка.

Рання творчість (1837-1843)»

*«Благословен той день і час,
Коли прослалась килимами
Земля, яку сходив Тарас
Малими босими ногами,
Земля, яку скропив Тарас
Дрібними росами-сльозами».*

М. Рильський

1. Дитинство та юнацькі роки Тараса Шевченка.
2. Навчання в Академії мистецтв. Літературне оточення. Перші твори, «Кобзар» (1840).
3. Балади раннього періоду творчості Тараса Шевченка.
4. Лірика в ранній творчості поета.
5. Поєми раннього періоду творчості.
6. Драматургія: традиції та новаторство.

Література

Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 2008. – 719 с.

Дзюба І. Шевченкові «Гайдамаки» з відстані часу // Сучасність. – 2004. - №6. – С. 67-92.

Доля: Книга про Тараса Шевченка в образах та фактах / Автор-упорядник тексту Валерій Шевчук. – К., 1993.

Дуняшенко Н. «Катерина» Тараса Шевченка. Життєва основа сюжету // Українська мова і література в школі. – 2008. – №5. – С. 33-36.

Дяченко-Лисенко Л. Постать Тараса Шевченка – геніальність чи приреченість... // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – №2. – С. 123-125.

Вертій О. Драма Тараса Шевченка «Назар Стодоля» // Українська мова і література в школі. – 1989. – №3. – С. 10-16.

Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – К., 1994.

Зайцев П. Національно-історичні традиції українського народу і творчість Тараса Шевченка // Народна творчість та етнографія. – 1996. - №213. – С. 25-34.

Івакін Ю. Коментар до «Кобзаря»: Поезії до заслання. – К., 1964; Поезії 1847-1861 рр. – К., 1966.

Клочек Г. Тарас Шевченко у школі //про «Катерину»: Кур'єр Крив басу. – 1996. – № 49-50; №51-52; №53-54; «Гайдамаки»: 1996. – № 55-56; 57-58; 59-60; 65-66.

Клочек Г. Поезія Тараса Шевченка: Сучасна інтерпретація. – К., 1998.

Лепкий Б. Про життя і твори Тараса Шевченка. – Тернопіль, 2004. – 184 с.

Маланюк Є. Ранній Шевченко. – Три літа. – Шевченко-живий. – Репліка. – Нариси з історії нашої культури // УМЛШ. – 1993. – №3. – С. 5.

Масенко Л. Чому загинули Гонтині діти?: Дискурс насильства в творчості Тараса Шевченка //УМЛШ. – 2001. – Ч. 4 (212). – С. 6-7 або Кур'єр Кривбасу. – 2001. – № 137. – С. 180-190.

Мельник О. Звучать Шевченкові слова // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2008. - №10. – С. 36-40.

Сизоненко О. Міфоноші та адвокати: [Полемика щодо Тараса Шевченка як міфотворця України] // Літературна Україна. – 1999. – 18 лютого. – С. 6.

Слоньовська О. Історична концепція «Гайдамаків» Тараса Шевченка // Дивослово. – 1997. - №12. – С. 26-30.

Чуб Д. Живий Шевченко. – К., 1994.

Шевченко Тарас: Живопис, графіка. – К., 1984.

Шевченко Тарас: Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях. – К., 1991.

Шубравський О. Балади Тараса Шевченка // Українська мова і література в школі. – 1980. – №3. – С. 3-14.

Юрченко В. «За що люде гинуть?..»: Історична основа поеми «Гайдамаки» // Українська мова та література. – 2007. – березень (№9). – С. 12-13.

Ярмоленко Н. Фольклор і специфіка ранньої поетичної творчості Тараса Шевченка // Тарас Шевченко і європейська культура. – К., 2000. – С. 123-134.

Теоретична база лекції

Балада – невеликий ліро-епічний твір казково-фантастичного, легендарно-історичного або героїчного змісту з драматично напруженим сюжетом.

Героїчне – найвище піднесення людського духу, відданість загальнолюдським ідеалам добра і справедливості, що виявляється в саможертвній боротьбі за їхню перемогу.

Дума – великий пісенно-розповідний твір переважно героїчного змісту про важливі історичні події.

Офорт – різновид гравюри на металі, котрий дозволяє отримувати відтиски з друкарських форм, які попередньо оброблені кислотами.

Паралелізм – стилістична фігура, яка ґрунтується на однотипній синтаксичній побудові двох або більше суміжних мовних одиниць, переважно рядків поетичного тексту, що породжує відчуття їхньої симетрії.

Поетичний (художній) паралелізм – художній засіб поетичної мови, коли явища з різних сфер життя або природи зображуються паралельно.

Сенія – назва малюнка, виконаного фарбою сіро-брунатного кольору.

Особливості Шевченкового вірша (умовної силабо-тоніки):

- стопічна будова рядка (внаслідок того, що народні розміри застосовуються в творі для читання, кожне повнозначне слово одержує свій повний наголос, і ритмічні групи перетворюються на стопи);

- відносно вільне розміщення наголосів;

- сполучення в одному рядку стоп різних видів;

- часте вживання дієслівних і неточних рим;
- перевага ямбічних і хореїчних розмірів;
- куплет з римування лише парних рядків;
- переходи від одного розміру до іншого в межах одного твору залежно від змісту його частин;

- наявність перенесень.

Думи мої, думи мої -u|u-|-u|u-

Лихо мені з вами! -u|u-|-u

Нащо стали на папері u-|-u|uu|-u

Сумними рядами? u-|uu|-u

Тема: «Життя і творчість Тараса Шевченка перед засланням (1843-1847)»

*«Він був сином мужика – і став володарем у царстві Духа.
Він був кріпаком – і став велетнем у царстві людської культури.
Він був самоуком і вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і
книжним ученим...».*

І. Франко

1. Поїздка в Україну (1843-1844).
2. Повернення до Петербурга (1844-1845).
3. Друга поїздка в Україну (1845-1847).
4. Рукописна збірка «Три літа». Лірика.

5. Політична сатира 1843-1847 років («Кавказ», «Сон», «Великий льох» та ін.).
6. Соціально-побутові поеми («Наймичка», «Сова» та ін.).
7. Балади другого періоду творчості («Лілея», «Рибалка»).

Література

Береговенко Т. Поема Тараса Шевченка «Сон»: вершина політичної сатири // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2006. – лютий (№5). – С. 16-20.

Бородін В. Три поеми Тараса Шевченка. – К., 1964.

Вертій О. Драма Тараса Шевченка «Назар Стодоля» // Українська мова і література в школі. – 1989. – №3. – С. 10.

Дзюба І. «Застукали сердешну волю...» (Шевченків «Кавказ» на тлі непроминального минулого) // Українська мова та література. – 2000. – 9 березня. – С. 3-4.

Дзюба І. «Три літа»: Світоглядно-емоційні ключі до збірки // Українська мова та література. – 2005. – №4. – С. 7-14.

Заславський І. Шевченків «Кавказ» як художній феномен // Дивослово. – 2000. – №2. – С. 2-5.

Ільницький М. Своєрідність Шевченкового вірша: особливості інтерпретації // СІЧ. - №12 (636). – грудень, 2013. – С. 47-56.

Коломієць В. Драма Тараса Шевченка «Назар Стодоля» в контексті історії української літератури // Дивослово. – 2004. – №10. – С. 15-19.

Клочек Г. Тарас Шевченко в школі // Кур'єр Кривбасу. – [«Сон»]. – 1996. – № 67-68; 1997. – № 69-70; 71-72; [«Кавказ»], – 1997. – № 73-74; 83-84.

Клочек Г. Поезія Тараса Шевченка: Сучасна інтерпретація. – К., 1998.

Погребенник В. Історичні і філософські акорди поезії Тараса Шевченка // Українська література в загальноосвітній школі. – 2008. - №2. – С. 2-5.

Сипливець С. Поема Тараса Шевченка «Княжна» у контексті національного і загальнолюдського // Зарубіжна література в школах України. – 2007. - №8. – С. 46-47.

Чамата Н. Композиція поеми Шевченка «Кавказ» // Радянське літературознавство. – 1983. – № 10.

Чамата Н. Композиція ліричних творів Тараса Шевченка (сюжетно-тематичний рівень) // СІЧ. – №12 (636). – грудень, 2013. – С. 36-47.

Шубравський В. Балади Тараса Шевченка // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 3.

Шубравський В. Творчий метод раннього Тараса Шевченка // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 3.

Теоретична база лекції

Градація – це стилістична фігура, утворена зіставленням певних мовних одиниць у послідовності поступового наростання чи спадання їхнього смислового або емоційного значення.

Гротеск (від італ. Grotto – печера, грот) – сатиричний художній прийом у літературі, заснований на явному спотворенні, перебільшенні чи применшенні зображуваного, на поєднанні різних контрастів: фантастичного з реальним, трагічного з комічним. Гротеск – вищий ступінь комічного. Класичним зразком гротеску є сцена «генерального мордобиття» у поемі «Сон» Т. Шевченка.

Епіграф, або motto – напис, що розташовується автором перед текстом твору або його частиною; як правило, епіграф – це цитата з відомого тексту. Вислів з афористичним змістом, приказка тощо.

Ідилія – невеликий віршовий твір, у якому поетизується сільське життя.

Карикатура (від італ. caricare – перебільшення) – сатиричний малюнок загостреного критично-викривального характеру; переносно-смішне наслідування. Перекручування оригіналу. Карикатура пов'язана із зоровими образами:

А в городах, мов журавлі,

Замоштрували москалі;

Нагодовані, обуті

І кайданами окуті,

Муштруються...

Мов опеньок засушений,
Тонка, довгонога,
Та ще, на лихо, сердешне
Хита головою.

Кирило-Мефодіївське братство – таємна політична анти царистська організація, виникла у Києві в середовищі національно свідомої української інтелігенції у грудні 1845 – січні 1846 року, проіснувала до березня 1847 року.

Містерія – масова драматична вистава на сюжети релігійних легенд.

Реалізм – це мистецький напрям ХІХ століття, що зображував типові характери в типових обставинах, прагнучи до глибокого й панорамного змалювання життя в його закономірностях і суперечностях.

Ознаки реалізму:

- Соціальна зумовленість життя людини;
- Змалювання згубного впливу антигуманного світу на вчинки і долю людини;
- Історизм у відтворенні явищ дійсності;
- Гуманізм, співчуття і протест проти всіх форм соціального і духовного поневолення.

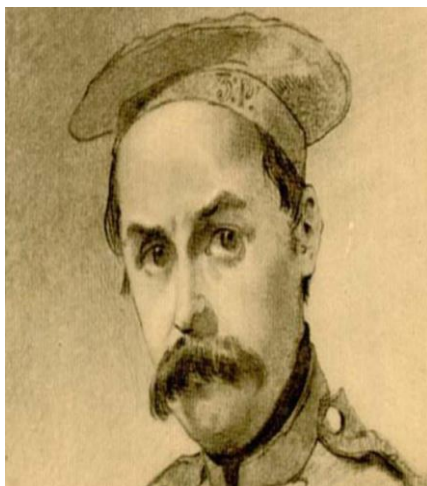
Послання – епістолярно-публіцистичний вірш, написаний у формі звернення до певної реальної існуючої особи (іноді до багатьох осіб).

Сарказм (з грец. *sarkasmos* – терзання) – їдка, викривальна, особливо дошкульна насмішка, сповнена крайньої ненависті й гнівного презирства. Сарказм на відміну від іронії виражається прямо й немає подвійного, прихованого значення. А братія мовчить собі,

Витріщивши очі!
Як ягнята; нехай, каже,
Може, так і треба.

На рабську заяву «братії» ліричний герой, сповнений обурення, саркастично відповідає: «Так і треба!»

Тема: «Арешт Тараса Шевченка та перебування на засланні (1847-1857)»

*«Шевченко не поет, а голос душі українського народу,
його крик, сльоза і глибоке зітхання,
стогін і разом з тим поклик гніву такого народу»*

Б. Нушіч

1. Перебування Т. Шевченка в казематі. Цикл віршів «В казематі».
2. Перший період заслання (1847-1850).
3. Другий період заслання (1850-1857).
4. Російськомовна творчість Т. Шевченка.
5. «Щоденник» – документ суспільно-політичних та ідейно-естетичних поглядів Т. Шевченка.

Література

Івакін Ю. Коментар до «Кобзаря». Поезії 1847-1861р. – К., 1966.

Івакін Ю. Нотатки Шевченкознавця. – К., 1986.

Козацька Л. Однойменні твори Тараса Шевченка. – К., 1968.

Козацька Л. Художня проза Тараса Шевченка. – К., 1972.

Тарас Шевченко: Документи та матеріали до біографії. – К., 1982.

Шевченківський словник: У 2 т. – К., 1976.

Яременко В. Поема на спомини: «Москалева криниця» // Дивослово. – 1995. – № 1. – с. 20-26.

Кобзар Дармограй // Січ. – 1993. – №11. – с. 85-86.

Теоретична база лекції

Цикл (грецьк. *kuklos* – коло) – ряд пов'язаних між собою явищ, які творять певну замкнуту цілісність. У літературі – сукупність художніх творів одного жанру, які об'єднуються задумом автора в естетичну цілісність.

Медитація – жанр ліричної поезії, в якому автор розмірковує над проблемами онтологічного, екзистенціального і т.д. гатунку, здебільшого схиляючись до філософських узагальнень.

Щоденник – літературно-побутовий жанр, фіксація побаченої, почутої, внутрішньо пережитої події, яка сталася. Щоденник пишеться для себе і не розрахований на публічне сприймання, у ньому нотуються переважно явища особистого життя, здебільшого у монологічній формі, хоча може бути і внутрішньо діалогічна.

Тема: «Життя і творчість Тараса Шевченка останніх років (1857-1861)»

«Є поети одного міста, одного села, одного народу.

Але є поети всіх міст, всіх сіл, всіх народів.

Шевченко саме такий поет»

Н. Хікмет

1. Шлях до Петербурга. Подорож в Україну. «Кобзар» 1860 року.
2. Нове ідейно-художнє піднесення у творчості Тараса Шевченка («Неофіти», «Юродивий», «Я не нездужаю...»).

3. Картини майбутнього у творах поета («Сон» («На панщині...»), «Ісаія. Глава 35», «І Архімед, і Галілей...»).
4. Гуманізм і загальнолюдське у поемі «Марія».
5. «Букварь южнорусский». Участь Т. Шевченка у створенні недільних шкіл.
6. Завершуючи земне коло.

Література

- Барка В.** «Кобзар» і Біблія // Слово і час. – 1993. – № 7. – С. 5-7.
- Барка В.** Сокира і духовна революція // Літературна Україна. – 1992. – 5 березня. – С. 3.
- Басараб М.** Жанр молитви у творчості Тараса Шевченка // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2008. – №7. – С. 1-8.
- Брайко О.** Наративізація сакрального в поемі Тараса Шевченка «Марія» // Слово і час – 2008. - №5. – С. 41-52.
- Брилінський Д.** Місце і роль Бога у творчості Т. Шевченка // Дивослово. – 1995. – № 3. – С. 42-46.
- Гром'як Р.** На підступах до універсалізму Тараса Шевченка // Слово і час. – 2009. - №3. – С. 110-113.
- Єременко О.** Макроситемність етноконцепту кобзаря у творчості Тараса Шевченка // Слово і час. – 2007. - №9. – С. 26-34.
- Єфремов С.** Історія українського письменства. – К., 1995. – С. 358-385.
- Коломієць Вол.** Про освітньо-педагогічні погляди Тараса Шевченка // Дивослово. – 1996. – № 3. – С. 42-47.
- Лепкий Б.** Про життя і твори Тараса Шевченка. – К., 1994.
- Степовик Д.** Християнство і Шевченко // Київська старовина. – 1994. – № 2. – С. 27-32.

Теоретична база лекції

Архаїзми – слова, що вийшли з широкого вжитку й перейшли до так званого пасивного запасу лексики національної мови.

Історизми – слова, застарілі через те, що вийшли з ужитку ті предмети, які вони позначали, наприклад: челядь, шеляг та ін.

Псалми (з грец. psalmos – хвалебна пісня) – пісні релігійного змісту, створені біблійним царем Давидом. Зібрання ста п'ятдесяти псалмів увійшло до Святого Письма під назвою Псалтир.

Психологізм (з грец. psyche і латин. logos – душа і слово) – передавання художніми засобами внутрішнього світу ліричного героя (чи персонажа), його думок, переживань, зумовлених зовнішніми й внутрішніми чинниками.

Старослов'янізми – слова, запозичені зі старослов'янської мови, що є найдавнішою формою слов'янського книжного мовлення, запровадженого в IX столітті Кирилом та Мефодієм з метою зробити зрозумілими всім слов'янам переклади текстів грецьких книг.

Тема: «Марія Олександрівна Вілінська»

(Марко Вовчок)

«О доле! Пророче наш! Моя ти доне!

Твоєю думу назову».

Т. Шевченко

1. Життєпис Марії Вілінської.
2. «Народні оповідання» Марка Вовчка: тематика, проблематика, жанрово-композиційні особливості, поетика.
3. Повість «Інститутка»: проблематика, сюжетно-композиційні особливості, образна система твору.

4. Історико-героїчна тема у творчості письменниці («Кармелюк», «Дев'ять братів і десята сестриця Галя»).
5. Твори Марка Вовчка російською мовою («В глуши», «Живая душа», «Теплое гнездышко»).
6. Фольклористична діяльність.

Література

Історія української літератури: У 8 т. – К., 1968. – Т. 3.

Франко І. Марія Маркович (Марко Вовчок). Посмертна згадка // Зібр.тв.: У 50 т. – К., 1982. – Т. 37.

Білецький О. Українська проза першої половини ХІХ ст. (від Г. Квітки до прози «Основи») // Зібр.праць: У 5 т. – К., 1965. – Т. 2.

Глинський І. Марко Вовчок і фольклор Поділля // Вінницька правда. – 1967. – 7 жовтня.

Засенко О. Марко Вовчок: Життя, творчість, місце в літературі. – К., 1964.

Камінський П. Два уроки аналізу повісті Марка Вовчка «Інститутка» // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 3. – С. 23-27.

Крутікова Н. Сторінки творчого життя: Марко Вовчок в житті і праці. – К., 1965.

Лісовий Павло Миколайович. Марко Вовчок на Поділлі // Комсомольське плем'я. – 1983. – 23 грудня.

Лобач-Жученко Бор. Літопис життя і творчості Марка Вовчка. – К., 1983.

Лобач-Жученко Б. Марко Вовчок: Воспоминания, поиски, находки. – К., 1987.

Лобач-Жученко Б. Про Марка Вовчка: Сторінки до біографії письменниці. – К., 1979.

Марко Вовчок: Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях. – К., 1981.

Нахлік Є. Романтичні оповідання Марко Вовчок // Марко Вовчок. Статті і дослідження. – К., 1985. – С. 230-239.

Незвідський А. Марко Вовчок. Семінарій. – К., 1981.

Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича. – К., 1983.

Рогач П. «Жила вдова на Подолі...»: фольклорні джерела однієї казки Марко Вовчок // Кур'єр Кривбасу. – 1988. - №8. – С. 110-113.

Сиваченко М. До теми: Марко Вовчок і народна казка // Марко Вовчок. Статті і дослідження. – К., 1985. – С. 239-281.

Ткачук М. Концепція людини й дійсності та деякі питання епічної єдності оповідань і повістей Марко Вовчок 1857-1861 // Марко Вовчок. Статті і дослідження. – К., 1985. – С. 282-194.

Хоменко Б. Марко Вовчок на ниві фольклористики // Народна творчість та етнографія. – 1977. – № 6. – С. 59-66.

Теоретична база лекції

Оповідач – дійова особа, зображена у творі як суб'єкт розповіді, а саме – як герой, від особи якого у творах епічного чи ліро-епічного роду літератури ведеться розповідь і який виступає в них у функції уявного автора.

Романтичний характер проявляється у внутрішній свободі героя, у переживаннях і стражданнях через неможливість жити відповідно до своїх ідеалів, романтичному характерові властиве прагнення краси людських стосунків. Глибоке відчуття краси й природи.

Художній характер (з грец. character – риса, особливість) – внутрішній образ людини, відтворений у літературному творі. Художній характер найчастіше представлений у творі відповідним героєм, його жестами, портретом, авторськими характеристиками, участю в зображуваних подіях.

Тема: «Пантелеймон Олександрович Куліш»

«Куліш – перворядна зіззда в нашому письменстві, великий знавець нашої народної мови, а при тім добрий знавець язиків та літератур європейських народів».

І. Франко

1. Життя та творча діяльність. Світоглядні переконання.
2. «Чорна рада» – перший історичний роман українською мовою. Історіософське звучання та національно-політична пафосність твору.
3. Лірична та ліро-епічна поезія.
4. Драматургія.
5. Переклади та переспіви.
6. Місце і роль П. Куліша в історії українського письменства.

Література

Бетко І. Філософська поезія Куліша // Філософська і соціальна думка. – 1994. – № 11-12.

Гончарук П. Пантелеймон Куліш про історичну роль Богдана Хмельницького та Переяславської Ради 1654 року // Київська старовина. – 2007. – №1. – С. 3-34.

Гуляк А. Специфіка жанру історичного роману П.Куліша «Чорна рада» // Визвольний шлях. – 2006. – № 1. – С. 64-79.

Гурдуз А. «Чорна рада» Пантелеймона Куліша: роман як знакова система // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2008. – № 1. – С. 15.

Івашків В. Українська романтична драма 30-80-х р. ХІХ ст. – К., 1990.

Желізна Ю. Козацтво як державотворчий символ у романі Пантелеймона Куліша «Чорна рада» // Українська мова та література. – 2008. – січень (№1-2). – С. 16-19.

Жулинський М. «У праці каторжній, в трагічній самоті» // Куліш П. Твори: У 2 т. – К., 1983. – Т. 1.

Жулинський М. Пантелеймон Куліш // Із забуття – в безсмертя. Сторінки призабутої спадщини. – К., 1990.

Зеров М. Українське письменство ХІХ ст. // Твори: У 2 т. – К., 1990.

Куліш П. Щоденник. – К., 1993.

Лазарева В. Тема України в ранніх художніх творах Пантелеймона Куліша // Визвольний шлях. – 2007. – №12. – С. 25-32.

Левчик Н. Будівничий духовного відродження України: П.Куліш // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 1. – 103-113.

Нахлік Є. Пантелеймон Куліш. – К., 1983.

Щурат В. Філософська основа творчості П.Куліша // Хроніка – 2000. – Вип. 39-40. – С. 92-115.

Теоретична база лекції

Роман (з фр. roman – оповідь романською мовою) – великий за обсягом епічний твір, для якого характерне панорамне зображення дійсності, багатоплановість сюжету, переплетення сюжетних ліній.

Ю. Ковалів у «Літературознавчій енциклопедії» за тематикою поділяє романи на такі *жанри*: соціальні, соціально-побутові, родинно-побутові, історичні, воєнні, філософські, інтелектуальні, психологічні, сентиментальні, сатиричні, пригодницькі, детективні, документальні, автобіографічні, біографічні, науково-фантастичні, утопічні та ін. За часом розгортання сюжету визначають історичний, сучасний, фантастичний, хронологічний романи.

Роман-хроніка (від грецьк. χρονικά – літопис) – літературна форма роману, що містить викладення подій в їх часовій послідовності в житті однієї людини чи цілої сім'ї. Але, крім цього, містить суто романні засоби – переживання і конфлікти людей. Сюжетоутворюючу роль грає саме час, розповідь – це почергова зміна епізодів.

Художній домисел має місце там, де інтерпретуються реальні особи та достеменні історичні факти.

Художній вимисел – то приналежність творів, де змальовуються обставини та люди, яких насправді не було.

Тема: «Леонід Іванович Глібов»

*«Малята вчать ті сонячні слова,
Що ніби чародійник з рукава,
Ти сипав їм – і в доброті не схибив».*

М. Рильський

1. Короткі відомості про життєвий шлях Леоніда Глібова.
2. Поетична спадщина письменника. Ліризм. Образ оповідача. Аналіз віршів «Веснянка», «Думка», «Журба» та ін.
3. Загальнолюдські смисли, сатиричність образів, конкретність реалістичних деталей, гострота висновків у байках першого періоду творчості («Лисиця-жалібниця», «Мірошник», «Охрімова свита», «Вовк та Ягня» та ін.).
4. Проблематика і художня своєрідність байок другого періоду творчості («Коник-стрибунець», «Мальований Стовп», «Цуцик» та ін.).
5. Дідусь Кенир і його творчість: жанрова різноманітність, мотиви, образи.

Література

Гур'єв Б. Леонід Глібов: Літературний портрет – К., 1965.

Деркач Б. Леонід Глібов: Життя і творчість – К., 1982.

Пільчук І. Леонід Глібов: До 150-річчя з дня народження – К., 1977.

Сиваченко М., Деко О. Леонід Глібов: Дослідження і матеріали – К., 1969.

Бондар М. Поезія пошевченківської епохи. Система жанрів – К., 1986.

Теоретична база лекції

Акрівіри – поетичний твір, у якому початкові літери кожного віршового рядка, прочитувані зверху вниз, розкодовують слово чи фразу, присвячену певній особі або події.

Алегорія – спосіб двопланового художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і предметів під конкретними художніми образами з відповідними асоціаціями з характерними ознаками прихованого.

Байка – коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, в якому закладено дидактичний зміст; один із різновидів ліро-епічного жанру.

Елегія – один із жанрів лірики медитативного. Меланхолійного, почасти журливого змісту.

Загадка – дотепне запитання, часто у віршованій формі.

Мотив – тема ліричного твору або неподільна смислова одиниця, з якої складається фабула (сюжет): мотив відданості вітчизні, жертвності, зради коханого тощо.

Тема: «Степан Васильович Руданський»

«Найоригінальнішим і zarazом найбільш народним явився Руданський у своїх «співомовках», у тих коротких, епічних анекдотах, котрих сюжет звичайно взятий з уст народу й прибраний у легеньку, сказати б можна, куцу форму народної коломийки».

І. Франко

1. Короткі відомості про життєвий шлях С. Руданського.

2. Балади раннього періоду творчості: мотиви, образи, фольклорна основа та синкретизм реалістичних і романтичних елементів («Два трупи», «Упир», «Розмай», «Вечорниці», «Люба», «Хрест на горі»).

3. Пісенна лірика, поетичне трактування відомих мотивів та образів. Аналіз віршів «Студент», «Ти не моя», «Повій, вітре, на Україну», «Калино-малино» та ін.

4. Громадянська лірика, її ідейний зміст («Гей, бики!», «Над колискою», «П'яниця», «Наука»).

5. Співомовки С. Руданського: тематичні цикли, образ оповідача.

Література

Бондар М. Поезія пошевченківської епохи. Система жанрів – К., 1986.

Колесник П. Степан Руданський: Літературний портрет – К., 1971.

Куций Л. «Всміхається Руданському нове тисячоліття» // Вінницька газета. – 2009. – 16 січня (№6). – С. 12.

Сиваченко М. студії над гуморесками Степана Руданського – К., 1979.

Цеків Ю. Степан Руданський: нарис життя і творчі стилі. – К., 1983.

Слапчук Вас. Національна ментальність у співомовках Степана Руданського // Дивослово. – 1994 – №9 – с. 59-60.

Теоретична база лекції

Анекдот – коротка оповідь гумористичного чи сатиричного гатунку з дотепним фіналом.

Гумор – різновид комічного, відображення смішного в життєвих явищах і людських характерах.

Гумореска – невеликий віршований, прозовий чи драматичний твір з комічним сюжетом, відмінний від сатиричного твору легкою, жартівливою тональністю.

Оповідач – різновид літературного суб'єкта, особа, вимислена автором, від її іменем у художньому творі автор оповідає про події та людей.

Співомовка – короткий гумористичний вірш, часто побудований на народному анекдоті, приказці або казковому мотиві.

Тема: «Анатолій Патрикійович Свидницький»

*«Анатолій Свидницький належить до тих талановитих,
але нещасливих людей, котрих чи то життя,
чи зла доля ламають і убивають в цвіті літ,
не давши розвинути вповні талантові,
не давши прикласти їм до діла те знання,
яке вони в житті здобули, ані ту щирю любов,
котрою душа їх горіла в найкращих хвилях життя».*

І. Франко

1. Біографія письменника.
2. Фольклористична та етнографічна діяльність А. Свидницького. Аналіз творів: «Відьми, чарівниці й опирі, чи то ж примхи і примхливі оповідання люду українського», «Великдень у Подолян».
3. Мала проза митця: оповідання «Проти сили не попреш, з чим родився, з тим і вмреш» та «Недоколисана».
4. Творча історія роману «Люборацькі», автобіографічні мотиви роману.

Література

Денисюк І. Розвиток української малої прози ХІХ – початку ХХ століття. – К., 1981. – С. 97-110.

Мацезич А. Анатолій Свидницький: Біографічна повість. – К., 1984.

Сиваченко М. Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. – К., 1962.

Хронко П. Анатолій Свидницький//Свидницький А. Роман, оповідання, нариси.
– К., 1985. – С. 5-26.

Теоретична база лекції

Нарис – оповідний художньо-публіцистичний твір, у якому зображено дійсні факти, події та конкретні люди.

Оповідання – невеликий прозовий твір, сюжет якого заснований на певному (рідко кількох) епізоді з життя (іноді кількох) персонажа.

Оповідь – зображення подій і вчинків персонажів через об'єктивний виклад їх від першої особи, на відміну від розповіді – викладу від третьої особи.

Роман – найбільш поширений у 18-20 столітті епічний жанровий різновид, місткий за обсягом, складний за будовою прозовий (рідше віршований) епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів.

Тема: «Олекса Петрович Стороженко»

«Він один із кращих малярів нашого минулого, один із щирих козацьких патріотів, його цікавить дуже, як колись жили наші предки, що вони гадали і думали, навіть що їм снилося...»

Б. Лепкий

1. Життєвий шлях Олекси Стороженка.

2. Мала проза письменника: сюжетно-композиційні особливості, проблематика, образи. Аналіз оповідань «Се така баба, що чорт їй на махових вилах чоботи подавав», «Не впустити рака з рота», «Вчи лінивого не молотом, а голодом».

3. Готичний роман «Марко Проклятий»: історія написання, сюжетно-композиційні особливості, образна система твору.

Література

Балушок В. Архаїчні витоки образу Марка Проклятого//Слово і час. – 1996. – № 11-12.

Дігтяр С. Олекса Стороженко (до 85-річчя з дня смерті)// Література в школі. – 1959. – № 6.

Пойда О. Роман «Марко Проклятий» (Олекса Стороженко) // Слово і час. – 1995. – № 11-12. – с. 23-27.

Шамрай А. Українські оповідання Олекси Стороженка// Стороженко О. Твори в 4-ох томах. – Т 1. – К. – 1990.

Якубовський Ф. Олекса Стороженко та його повість «Марко Проклятий»// Стороженко О. Марко Проклятий/ Передня стаття Ф. Якубовського. – К. – 1980.

Теоретична база лекції

Готичний твір – твір, у якому зображено незвичні ситуації, жахи пекла, страхітливі жорстокості, великі таємниці, що перетворюють людину на іграшку надприродних сил.

Композиція – побудова твору, доцільне поєднання усіх його компонентів у художньо-естетичну цілісність, зумовлену логікою зображеного, представленого читачеві світу, світоглядною позицією, естетичним ідеалом. Задумом письменника, канонам, нормами обраного жанру, орієнтацією на адресата.

Повість – епічний прозовий твір (рідше віршований), який характеризується однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх розкриття займає проміжне місце між романом та оповіданням.

Сюжет – подія чи система подій, покладена в основу епічних, драматичних. Інколи ліричних творів. Спосіб естетичного освоєння й осмислення, організації

подій (художньої трансформації фабули), рух характерів у художньому часі і просторі.

Тема «Юрій-Осип-Домінік Гординський де Федькович»

*«Осип Юрій Федькович – се, безперечно,
одна з найоригінальніших літературних фізіономій...»*

*Особливо болі, тугу, надії і розчарування рекрутського та вояцького життя
оспівував він так, як ніхто другий...».*

І. Франко

1. Життєвий шлях письменника. Громадська діяльність.
2. Поетична спадщина Юрія Федьковича:
 - Трагічна доля жовніра цісарської армії («Рекрут», «Дезертир», «Нічліг», «У Вероні»);
 - Тема митця та образ Тараса Шевченка («Нива», «Оскресни, Бояне!», «Співацька добраніч», «Осьмий поменник Тарасові Шевченкові на вічну пам'ять»);
 - Роздуми про долю рідного краю, його історичне минуле («Браття-опришки», «Довбуш», «Лук'ян Кобилиця», «Юрій Гінда»);
 - Ідея воз'єднання українських земель («До мого брата Олекси Чернявського»).
3. Проза Юрія Федьковича

- Белетризація фольклорних мотивів у оповіданнях «Люба-згуба», «Серце не навчити»;
- Романтичні колізії любовного трикутника, мораль та етика гуцулів («Сафат Зінич», «Три, як рідні брати»);
- Романтично-психологічні новели «Галіянка», «Побратим».

Література

Береген В. Потенціал Федьковича // Українська мова та література. – 2007. – квітень (№13-14). – С. 10-11.

Бондар М. Жанрові особливості поезії Юрія Федьковича // Українська мова і література в школі. – 1982. - №11. – С. 27-37.

Вертій О. Юрій Федькович і народна творчість // УМЛШ. – 1984. – № 8. – С. 19-26.

Вознюк В. «Мій Довбуш»: Довбуш очима Юрія Федьковича // Українська мова та література. – 2001. – Ч. 12. – С. 4.

Ковалець Л. Юрій Федькович у царині своєї лектури // Слово і час. – 2006. - №1. – С. 36-51.

Ковалець Л. Леонід Білецький про Юрія Федьковича // Дивослово. – 2007. - №6. – С. 49-50.

Коржупова А. Юрій Федькович. Літературний портрет. – К., 1963.

Мельничук Б. Про «не один красний епізод» з життя Юрія Федьковича у художній літературі // Українська мова та література. – 2001. – Ч. 12. – С. 2-3.

Нечиталюк М. Буковинський Кобзар. Літературно-критичний нарис. – Львів, 1963.

Пазяк М. Юрій Федькович і народна творчість. – К., 1974.

Погребенник В. Юрій Федькович: Нива. Пречиста діво, радуйся, Маріє... // Урок української. – 2005. - №21-24 (85-88), червень, С. 31-32.

Рутковська О. Буковинський Кобзар – Юрій Федькович // Культура і життя. – 2004. – серпень (№28). – С. 3.

Тарасюк Г. Таємниця на ім'я Федькович // Літературна Україна. – 2004. – 16 вересня. – С. 7.

Тарасюк Г. Перед брамою до будучини: [Про Юрія Федьковича] // Урок української. – 2005. - №7-8. – С. 49-51.

Ткачук М. Наратор-медіум у прозових творах Ю.Федьковича // Наративні моделі українського письменства. – Тернопіль, 2007. – С. 92-106.

Шалата М. Юрій Федькович: життєвий і творчий шлях. – К., 1984.

Теоретична база лекції

Байка – коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, в якому закладено дидактичний зміст; один з різновидів ліро-епічного жанру.

Діалектизми – слова або словосполучення у літературній мові, що не входять в її лексико-семантичну систему, а належать лише певному говорові (діалектові) загальнонаціональної мови.

Епітет – один з основних тропів поетичного мовлення, призначений підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища і, потрапивши в нове семантичне поле, збагачують це поле новим емоційним чи смисловим нюансом.

Метафори – один з основних тропів поетичного мислення.

Оповідач – різновид літературного суб'єкта, особа, вимислена автором, від її імені в художньому творі автор оповідає про події та людей.

Практичний блок навчальної дисципліни

Практичне заняття № 1

ТВОРЧИСТЬ ІВАНА ПЕТРОВИЧА КОТЛЯРЕВСЬКОГО

ПЛАН

1. Поема «Енеїда» – перший твір нової української літератури.
 - 1.1 Традиції і новаторство І. Котляревського в травестіюванні поеми Вергілія.
 - 1.2 Жанрова специфіка, ідейно-тематичні особливості твору.
 - 1.3 Характеристика образів та засоби їх творення.
 - 1.4 «Енеїда» – енциклопедія української старожитності.

2. Драматургічна творчість Івана Котляревського. Жанрові особливості та ідейно-художній аналіз соціально-побутової п'єси «Наталка Полтавка». Характеристика дійових осіб. Сценічна доля твору.

Завдання

1. Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: бурлеск, травестія, просвітительський реалізм, епос, поема, гумор, іронія, сарказм, шарж, пародія, комічне, драма, водевіль.

2. Опрацювати статтю і укласти тези нового погляду на поему І. Котляревського: (див: Шевчук В. «Енеїда» І. Котляревського в системі літератури українського бароко // Дивослово. – 1998. – №2, 3 – С. 5-9, 6-10).

3. Виписати з поеми «Енеїда»: назви національних страв і напоїв (близько 100), назви ігор та розваг (близько 20), назви одягу (по цитатній характеристиці на кожного героя).

4. Виконати тестові завдання, запропоновані нижче.

5. Укласти 10 тестових завдань, використовуючи цитати із драматичного твору «Наталка Полтавка».

Художні тексти: І. Котляревський «Енеїда», «Наталка Полтавка».

Література

Балакірева Р. «Енеїда» І. Котляревського й особливості психології народу // Слава сонцем засіяла: Відзначення 200-річчя з дня народження І. П. Котляревського. – К., 1972. – С. 216-223.

Бурячок А. Роль Івана Котляревського в історії української літературної мови // Там само. – С. 232-240.

Вербицька Є. Елементи гротеску в «Енеїді» І. Котляревського // Радянське літературознавство. – 1971. – № 1. – С. 36-42.

Кирилюк Є. Іван Котляревський. Життя і творчість. – К., 1981. – 286 с.

Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях . – К., 1969. – 631 с.

Левін Б. Видно шляхи полтавській... Роман. – К., 1984. – 676 с.

Слоньовська О. «Енеїди» владний сміх...» // Джерела. – 1998. – № 1. – С. 16-24.

Ткачук М.П. Естетична концепція людини в «Енеїді» Івана Котляревського. – К.: Вища школа, 1995.

Ткачук М. Український характер в «Енеїді» І. Котляревського // Київська старовина. – 1994. – № 5. – С. 92-97.

Павлишин М. Риторика і політика в «Енеїді» Котляревського // Павлишин М. Канон та іконостас. – К.: Вид-во «Час», 1997. – С. 294-307.

Хропко Є. Іван Котляревський. Біографічний нарис. – К., Дніпро, 1969. – 103 с.

Шамрай А. Проблема реалізму в «Енеїді» І. П. Котляревського // Котляревський І. Повне збір. Творів: У 2 т. – К., 1952. Т. 1.

Шубравський В. Від Котляревського до Шевченка: проблема народності української літератури. – К., 1976. – 290 с.

Яценко М. На рубежі літературних епох: «Енеїда» Котляревського і художній прогрес в українській літературі. – К., 1977. – 279 с.

Яценко М. Іван Котляревський // Котляревський І. Твори. – К., 1982. – С. 5-34.

Тестові завдання

1. Іван Котляревський народився у:

- а) Харкові;
- б) Чернігові;
- в) Полтаві;
- г) Конотопі;
- д) Переяславі.

2. Поема «Енеїда» І. Котляревського – це визначне явище доби:

- а) романтизму;
- б) просвітительського реалізму;
- в) сентименталізму;
- г) класицизму;
- д) бароко.

3. Повне видання «Енеїди» відбулося у Харкові в:

- а) 1798 р.;
- б) 1808 р.;

- в) 1842 р.;
- г) 1809 р.;
- д) 1812 р.

4. Сюжет для «Енеїди» І. Котляревський запозичив у:

- а) Овідія;
- б) Вергілія;
- в) Гомера;
- г) Езопа;
- д) Есхіла.

5. За жанром «Енеїда»:

- а) реалістична ліро-епічна поема;
- б) драматична поема;
- в) сатирична поема;
- г) епічна травестійно-бурлескна поема;
- д) романтична ліро-епічна поема.

6. Вкажіть, які події відбуваються в третій частині «Енеїди»:

- а) гостювання троянців у Дідони в Карфагені;
- б) перебування троянців на острові Сицилія;
- в) перебування Енея у пеклі;
- г) Еней на острові Церцеї;
- д) війна між троянцями і рутульцями.

7. Дайте визначення мовній грі, яку використовує І. Котляревський у наведених рядках:

Енус ностер магнус панус

І славний троян урум князь,

Шмигляв по морю, як цигану...

- а) макаронічна мова;
- б) езопова мова;
- в) оксиморон;
- г) езотерична мова;

д) інверсія.

8. Серед названих імен земними героями є:

а) Юнона, Венера, Еол;

б) Анхіз, Сівілла, Евріал;

в) Зевс, Турн, Лавінія;

г) Паріс, Борей, Латин;

д) Нетун, Вулкан, Дідона.

9. «Енеїда» написана таким віршовим розміром:

а) чотиристопним хореем;

б) чотиристопним ямбом;

в) п'ятистопним дактилем;

г) чотиристопним амфібрахієм;

д) п'ятистопним анапестом.

10. При творенні образів богів І. Котляревський застосовує таку форму типізації:

а) соціально-побутова;

б) сатирична;

в) побутова;

г) соціально-психологічна;

д) психологічна.

11. Етнографічні описи виконують у поемі «Енеїда» таку роль:

а) змалювання певних сторін народного життя;

б) індивідуалізація персонажів;

в) психологічна характеристика;

г) пародіювання;

д) творення комічного.

12. М. Рильський назвав «Енеїду»:

а) книгою буття українського народу;

б) настільною книгою кожного українця;

в) енциклопедією українського життя;

- г) панорамою України;
- д) путівником українських звичаїв.

Практичне заняття № 2

ХУДОЖНІЙ СВІТ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА

ПЛАН

1. Сентименталізм як напрям, характерні особливості.
2. Історія написання, видання, жанрова специфіка сентиментально-реалістичної повісті «Маруся». Особливості композиційної побудови.
3. Психологізм твору, розкриття душевного стану героїв. Конфлікт повісті. Характеристика образів.
4. Бурлескно-реалістична повість «Конотопська відьма»: жанр, ідейно-тематичне спрямування, композиційні особливості, образна система твору.
5. Національний колорит повістей Г. Квітки-Основ'яненка.

Завдання

1. Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: сентименталізм, реалізм, психологізм, етнографізм, фольклоризм, сюжет, композиція, персонаж.
2. Проаналізувати динаміку сюжету повісті «Маруся», тип сюжету (хронікальний, концентричний).
3. Виписати по одному зразку народних традицій із повістей «Маруся», «Конотопська відьма».

Художній текст: Г. Квітка-Основ'яненко «Маруся», «Конотопська відьма».

Література

- Вербицька С. Г.* Квітка-Основ'яненко. Життя і творчість. – К., 1968. – С. 41-46, 87-128.
- Гончар О. Г.* Квітка-Основ'яненко. Семінарій. – К., 1978. – 204 с.
- Гончар О.* Григорій Квітка-Основ'яненко // Квітка-Основ'яненко Г. Твори. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 526.
- Зеров М.* Українське письменство 19 століття // Зеров М. Тв.: У 2 т. – Т. 2. – К.: Дніпро, 1990. – С. 52-63.

Зубков С. Григорій Квітка-Основ'яненко // Квітка-Основ'яненко Г. Збір. тв.: У 7 т. – К.: Наукова думка, 1978. – Т. 3 – С. 5-26.

Зубков С. Григорій Квітка-Основ'яненко. Життя і творчість. – К.: Дніпро, 1978.

Єфремов С. Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995. – С. 328-344.

Квітка-Основ'яненко Г. Збір. тв.: У 7 т. – К.: Наукова думка, 1978.

Олляк Н. Жанровий аналіз повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся» // УМЛШ. – 1983. – № 9. – С. 28-33.

Яценко М. Питання реалізму і позитивний герой в українській літературно-естетичній думці першої половини ХІХ ст. – К.: Наукова думка, 1979. – С. 107-191.

Тестові завдання

1. *Вкажіть, які зразки усної народної творчості використав Г. Квітка-Основ'яненко у повісті «Маруся»:*

- а) весільні пісні;
- б) думи;
- в) казки;
- г) анекдоти;
- д) історичні пісні.

2. *У передмові до якого твору Г. Квітка-Основ'яненко говорить: «Нехай же знають і наших! Бо є такі люди, що з нас кепкують і говорять та й пишуть, буцімто з наших ніхто не втне, щоб було і звичайне, і ніжне, і розумне»?*

- а) «Ганнуся»;
- б) «Сердешна Оксана»;
- в) «Маруся»;
- г) «Щира любов»;
- д) «Козир-дівка».

3. *Продовжити твердження: «Батько відмовлявся віддати Марусю за Василя, бо...»:*

- а) Василь був дуже бідний;
- б) Василь був сиротою;
- в) Василь був удівцем;

г) Василь мусив іти в солдати;

д) Василь не мав власної хати.

4. Серед запропонованих реплік знайти останні слова, які Маруся сказала Василеві перед його походом у далекий край:

а) «Не плач, Василечку, ти у дорозі і незчуєшся, як і Спасівка настигне, тоді вернешся сюди і будемо у купці»;

б) «Тільки вже, Василечку, мій козаченьку, як собі хочеш, а я вже більше до тебе не вийду...»;

в) «Хоч розсердивсь зовсім, тільки вже я не прийду, і не дожидай мене, і не шукай мене...»;

г) «Вірю, вірю, мій соколику, мій лебедіку! І що б ти мені не сказав, усьому вірити буду...»;

д) «Василю, на кладовищі мене покидаєш, на кладовищі мене й знайдеш!»

5. Слова Наума Дрота «А що тобі буде?.. Худобу розтаскають, повіднімають, хто її зацитує? Діточки без доглядіння у бідності, у нищеті, без науки, без усього помруть або – не дай Боже! – бездільниками стануть. Не приведи Господи і ворогу нашому такої судьби!» характеризують долю:

а) покриток;

б) кріпачок;

в) солдаток;

г) «солом'яних» удів;

д) наймичок.

6. Маруся тяжко захворіла після розлуки з Василем, бо:

а) тужила за коханим;

б) промокла, коли пішла по гриби і потрапила під дощ;

в) заблукала у лісі й замерзла вночі;

г) отримала звістку про загибель коханого;

д) переживала відмову батьків віддати її за Василя.

7. Василь, поховавши кохану:

а) тяжко захворів і помер;

- б) наклав на себе руки;
- в) став отцем Венедиктом у монастирі і незабаром помер;
- г) пішов у солдати і загинув на війні;
- д) пішов чумакувати і пропав безвісти.

8. Назвіть характер портретування у творах Г. Квітки-Основ'яненка:

- а) художньо-етнографічний;
- б) соціально-побутовий;
- в) соціально-психологічний;
- г) етнографічно-психологічний;
- д) психологічний.

Практичне заняття №3

РОЗВИТОК ЖАНРУ БАЙКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

ПЛАН

1. Шляхи історичного розвитку байки:

- а) жанрові особливості байки;
- б) розвиток байки у світовій літературі;
- в) українська літературна байка, її зв'язок з усною народною традицією, відмінності між літературним і фольклорним жанром.

2. П. Білецький-Носенко – перший український байкар ХІХ ст.: традиційні сюжети («Вовк да Ягня», «Ворона да Лисиця», «Кіт да Кухар», «Лисиця да Цапля», «Дворовий Пес да Голодний Вовк» та ін.) і новизна тематики («Індик», «Громада мишей», «Олень, що любить себе», «Зелена корова» та ін.).

3. Жанрові різновиди байок П. Гулака-Артемовського:

- а) байка-казка «Пан та Собака»: використання сюжету І. Красіцького і його авторська інтерпретація;
- б) національний колорит та сатиричне спрямування байок «Солопій та Хівря або горох при дорозі», «Тюхтій та Чванько» та ін., їх фольклорна основа.

4. Характеристика байок Є. Гребінки:

- а) суспільно-сатиричне спрямування більшості байок («Ведмежий суд», «Лебідь і гуси», «Рибалка», «Вовк і вогонь» та ін.);
- б) жанрові та мовно-стильові особливості.

Завдання

1. Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: байка, алегорія, сатира, езопова мова, підтекст, дидактична література.
2. Повторити байку Є. Гребінки «Ведмежий суд».
3. Укласти бібліографічні описи критичних матеріалів про творчість П. Гулака-Артемівського, Є. Гребінки. (на вибір).

Художні тексти: П. Білецький-Носенко, П. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка – байки.

Література

Гончар О. Українська література передшевченківського періоду і фольклор. – К., 1982. – С. 176-207.

Деркач Б., Косяченко В. Жанр байки в українській літературі // Українська байка. – К.: Дніпро, 1983. – С. 3-27.

Деркач Б. На шляху створення нової української літератури // Гулак-Артемівський П. Твори. – К., 1978. – С. 5-15.

Деркач Б. Крилов і розвиток жанру байки в українській дожовтневій літературі. – К., 1977. – С. 3-134.

Зубков С. Є.Гребінка. Життя і творчість. – К., 1962.

Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – С. 324-345.

Кислий В. Вивчення байки в школі. – К., 1982. – 125 с.

Красицький І. Байки та приповідки /вступна стаття та переклад з польської Миколи Годованця. – К.: Дніпро, 1970.

Лесин В., Пулинець О. Словник літературознавчих термінів. – К., 1970. – С. 42, 336-337.

Українська байка. – К.: Дніпро, 1983.

Федченко П. Петро Гулак-Артемівський. Євген Гребінка // Гулак-Артемівський П., Гребінка Є. Твори. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 5-29.

Хронко П. Біля джерел української реалістичної поезії (10-40-і роки ХІХ ст.). – К., 1972. – С. 133-185.

Практичне заняття № 4
НОВА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

ПЛАН

1. «Руська трійця» і відродження культурно-літературного життя на західноукраїнських землях.

2. Альманах «Русалка Дністровая», його структура, ідейно-тематичний зміст та суспільно-культурне значення. Історія видання та розповсюдження альманаху.

3. Романтичний характер творчості М. Шашкевича, структура ліричного героя, жанрова специфіка творів. Основні мотиви. Пісенно-романсовий характер інтимної лірики.

4. Літературна та фольклористична діяльність Я. Головацького.

5. Поетична творчість І. Вагилевича.

6. Значення діяльності «Руської трійці» в національно-культурному відродженні Західної України. І. Франко, О. Білецький, О. Гончар про творчість М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького.

Завдання

1. Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: альманах, літературний гурток, цензура, цикл, псевдонім, переспів, наслідування.

2. Розробити тестові завдання за творчістю М. Шашкевича, Я. Головацького, І. Вагилевича (на вибір).

3. Законспектувати статті І.Франка «М. Шашкевич і галицько-руська література» // Франко І.Я. Збір. тв.: У 50 т. – Т. 29. – К., 1980. – С. 249-257; О. Білецького «Русалка Дністровая» // Білецький О.І. Збір. тв.: У 5 т. – Т. 2. – К., 1965. – С. 127-147; О.Гончара «Віки перебуде. Слово про «Руську трійцю» // Гончар О. Чим живемо. – К., 1991. – С.137-142.

Художні тексти: «Русалка Дністрова» – альманах.

Література

Зеров М. Українське письменство 19 століття // Зеров М. Тв. У 2 т. – Т. 2. – К.: Дніпро, 1990. – С. 120-135.

Єфремов С. Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995. – С. 430-448.

Історія української літератури 19 ст.: У 3 кн. / за ред. М. Яценка М. – Кн. 1. – Л.: Либідь, 1995. – С. 313-351.

Історія української літератури (Перші десятиріччя 19 ст.) / за ред. Хропка П. – К.: Либідь, 1992. – С. 439-491.

Історія української літератури: у 2 томах / за ред. Дзевєріна І. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 239-256.

Петраш О. Подвижники української ідеї. – Тернопіль, 1996.

Русалка Дністровая. Документи і матеріали. – К., 1989.

Русалка Дністровая (фотокопія з видання 1837 року). – К., 1972.

Ткачук М. Лірика Маркіяна Шашкевича. – Тернопіль, 1999.

Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль: Феміна, 1994. – С. 387-397.

Хропка П. Становлення нової української літератури. – К., 1988. – С. 167-183.

Шалата М. Перші будителі народного духу в Галичині // Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я. Твори. – К.: Дніпро, 1982. – С. 5-22.

Шашкевич М. Твори. – К.: Дніпро, 1973. (Вступна стаття М. Шалати).

Шашкевичіана. Маркіян Шашкевич і українське національне відродження. – Львів-Вінніпег, 1996.

Практичне заняття № 5

ТВОРЧІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА РАНЬОГО ПЕРІОДУ

ПЛАН

1. Романтична концепція митця у творах Шевченка «Думи мої, думи мої», «Перебендя», «До Основ'яненка», їх жанрова своєрідність.

2. Рання історична міфологізація як вираження національної туги за героїчним минулим (поєми «Тарасова ніч», «Іван Підкова», «Гамалія»), їх герої, образ України, естетична роль антитези, романтичних пейзажів, багатство ритміки.

3. Джерела, сюжет і композиція романтичної героїко-історичної поеми «Гайдамаки».

4. Естетична природа романтизму Т. Шевченка.

Завдання

1. Виписати та повторити значення літературознавчих термінів:

поема, елегія, медитація, метафора, гіпербола, антитеза, ритміка.

2. Написати твір «Образ Яреми як романтичного героя в поемі Т. Шевченка «Гайдамаки».

Література

Історія української літератури 19 ст.: У 3 кн. /за ред. Яценка М. Т. –Кн.2. – Л.: Либідь, 1996 – С. 97-143.

Грабович Г. Поет як міфотворець. – К.: Часопис «Критика», 1998.– №6. – С. 67-92.

Дяченко-Лисенко Л. Постать Тараса Шевченка: геніальність чи приреченість // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – №2. – С. 123-125.

Єфремов С. Історія українського письменства. — К.: Феміна, 1995. – С. 358-384.

Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – К., 1997.

Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – К., 1994.

Зеров М. Українське письменство 19 століття // Зеров М. Тв.: У 2 т. – Т. 2. – К.: Дніпро, 1990. – С. 145-184.

Івакін Ю. Коментар до «Кобзаря» Шевченка. – К., 1964 – 1966.

Клочек Г. Поезія Тараса Шевченка: Сучасна інтерпретація. – К.: Освіта, 1998.

Коцюбинська М. Етюди про поезику Шевченка. Літературно-критичний нарис. – К., 1990.

Леськів Б. Фігури мови Тараса Шевченка. – Тернопіль, 1998.

Маланюк Є. Ранній Шевченко //УМЛШ. – 1993 – №3.

Мельник О. Звучать Шевченкові слова // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2008. – №10. – С. 36-40.

Нахлік Є. Із спостережень над поемою «Гайдамаки» // Слово і час. – 1998. – № 6. – С. 22-23.

Неділько Г. Тарас Шевченко: життя і творчість. – К., 1988.

Слоньовська О. Історична концепція «Гайдамаків» Тараса Шевченка // Дивослово. – 1997. – №12. – С. 26-30.

Смілянська В. Стиль поезії Шевченка. – К., 1981.

Юрченко В. «За що люде гинуть?»: Історична основа поеми Тараса Шевченка «Гайдамаки» // Українська мова та література. – 2007. – Березень (№9). – С. 12-13.

Тестові завдання

1. *Т. Шевченко, згадуючи і поцінуючи минуле, пише про майбутнє*

Наша дума, наша пісня,

Не вмере, не загине...

Он де, люде, наша слава,

Слава України!

у творі:

- а) «Гайдамаки»;
- б) «Іван Підкова»;
- в) «Тарасова ніч»;
- г) «До Основ'яненка».

2. *Вкажіть, які реальні історичні події зображено в поемі Т. Шевченка «Гайдамаки»:*

- а) національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького;
- б) військові походи на Туреччину під проводом Дмитра Конашевича-Сагайдачного;
- в) козацько-селянське повстання 1768 року (Коліївщина); г) участь у війні зі шведами 1709 року.

3. *Т. Шевченко у поемі «Гайдамаки» звертається до героїчного минулого України з метою:*

- а) протиставлення світу героїзму світові тиранства і рабської покори;
- б) уславлення своїх сучасників;

- в) замилювання героїчною красою і величчю власного народу;
- г) доповнення сюжету і фактажу зображуваних подій.

4. *Образ жита-пшениці у «Передмові» до поеми «Гайдамаки» у контексті головної ідеї твору*

***Нехай житом-пшеницею, як золотом, покрита, не розмежованою
останеться навіки од моря і до моря – слов'янська земля***

має таке значення:

- а) символізує перехід в інший світ (використовується у похоронних обрядах);
- б) виражає ідею оплакування загиблих у збройній боротьбі;
- в) як різновид символу хліба, пройнятий ідеєю добра та єднання;
- г) уособлює шанобливе ставлення до переможців у збройному повстанні.

5. *Зазначте, чому Т. Шевченко всупереч історичній правді вдається у творі «Гайдамаки» до зображення вбивства Гонтою своїх дітей:*

- а) через необізнаність із літописними джерелами;
- б) щоб довести вірність гайдамацького ватажка І. Гонти козацькій присязі;
- в) письменник використав дані лише з інших художніх творів;
- г) фактичність не була важливою для світогляду тієї доби.

6. *Назвіть ознаки жанру послання на прикладі поезії Тараса Шевченка «До Основ'яненка»:*

- а) повчальна алегорична оповідь, в якій фабула підпорядкована моралі;
- б) запис, зроблений автором певного художнього твору, що вказує на особу чи подію, якій присвячено цей твір;
- в) різновид епістоли, віршоване звернення до конкретного адресата, що зумовлює наявність прохання, роздумів;
- г) авторські пояснення в художньому творі щодо умов та часу дії, зовнішнього вигляду і поведінки дійових осіб.

7. *Роль історичного прологу в поемі «Гайдамаки» відіграє розділ:*

- а) «Конфедерати»;
- б) «Гупалівщина»;
- в) «Свято в Чигирині»;

г) «Інтродукція».

8. У рядках поеми «Гайдамаки»

А онуки? Їм байдуже, -

Панам жито сіють

використано такий художній засіб і втілено ідею:

а) алегорію, пророцтва майбутнього українського народу;

б) метафору, трагедії українського народу;

в) гіперболу, працелюбність українців;

г) алегорію, історичного безпам'ятства.

9. У кого з героїв поеми «Гайдамаки» «виросли крила», з'явилася богатирська сила, лицарська доблесть під час боротьби з конфедератами?

а) І. Гонти;

б) М. Залізняка;

в) Яреми Галайди;

г) титаря.

Практичне заняття № 6

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І ТЕАТР. ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

ПЛАН

1. Тарас Шевченко і театр. Дружба з видатними акторами та діячами культури.

2. Драматичні твори Т. Шевченка. Їх зв'язок з традиціями театрального мистецтва України. Уривок з історичної драми «Микита Гайдай».

3. Драма «Назар Стодоля»:

а) історична основа, ідейне спрямування; соціальний характер конфлікту в драмі; особливості композиції;

б) образи-персонажі;

в) реалізм і народність твору.

4. Роль Тараса Шевченка у розвитку української драматургії і театру.

Завдання

1. Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: драма, образ, характер, тип, композиція.

2. Законспектувати статті (на вибір):

– Коломієць В. Драма Т. Шевченка «Назар Стодоля» в контексті історії української літератури // Дивослово, – 2004. – №10. – С.15-19.

– Вертій О.І. Драма Т. Шевченка «Назар Стодоля» // Українська мова і література в школі. – 1989. – №3. – С.10

3. Розробити тестові завдання до теми «Драматичні твори Т. Шевченка».

Література

Білецька Л. Шевченко і театр. – К., 1961.

Волошин І. Шевченко і Щепкін. – К., 1963.

Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 188-194.

Русинов В. Шевченко і театр// Дніпро. – 1966. – №4.

Чугуй О. Драматичні елементи в ліриці Т.Г. Шевченка. – Харків, 1989.

Шагінян М. Тарас Шевченко. – К., 1970. – С. 28-34.

Практичне заняття № 7

КОНЦЕПЦІЯ ГЕРОЇЧНОГО МИНУЛОГО УКРАЇНИ У ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ»

ПЛАН

1. «Розрита могила» як протест поета проти національного гноблення українського народу. Структура, символіка образів, тропи.

2. «Чигрине, Чигрине...» як зразок громадянської лірики. Жанр, композиція твору, розгортання мотиву, особливості віршування.

3. Історіософські візії в поезіях «Стоїть в селі Суботові», «Іржавець», особливості художньої майстерності, тропи.

4. Змалювання життя козацької родини на тлі історичних подій другої половини ХУІІІ ст. (зруйнування Запорізької Січі, закріпачення українських селян тощо в поемі «Невольник» («Сліпий»), структура поеми, образи.

5. Літературознавчі дослідження про творчість Т. Шевченка (Г. Грабович, С. Балей, Ю. Барабаш, Ю. Блохін, І. Дзюба, Є. Маланюк, Михайлина Коцюбинська, П. Одарченко, Оксана Забужко, С. Смаль-Стоцький та ін.).

Завдання

1. Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів:
символіка, коломийковий вірш, громадянська лірика, ліричний герой, мотив.
2. Написати твір «Образ поневоленої України у творах Тараса Шевченка періоду «трьох літ».

Література

- Балей С.* З психології творчості Шевченка. – Черкаси. – Брама. – 2001.
- Барабаш Ю.* Тарас Шевченко: імператив України. – К.: «Києво-Могилянська академія», 2004.
- Бойко Ю.* Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури // Бойко Ю. Вибрані праці. – К., 1992.
- Грабович Г.* Поет як міфотворець. – К.: Часопис «Критика», 1998.
- Дзюба І.* «Застукали сердешну волю...» (Шевченків «Кавказ» на тлі непроминального минулого) // Сучасність. – 1995. – №3,4.
- Єфремов С.* Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995. – С. 358-384.
- Зайцев П.* Життя Тараса Шевченка. – К., 1994.
- Зеров М.* Українське письменство 19 століття // Зеров М. Тв.: У 2 т. – Т.2. – К.: Дніпро, 1990. – С. 145-184.
- Забужко О.* Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – К., 1997.
- Івакін Ю.* Коментар до «Кобзаря» Шевченка. – К., 1964 – 1966.
- Історія української літератури 19 ст.: У 3 кн. /за ред. Яценка М.Т. – Кн.2. – К.: Либідь, 1996. – С. 97-143.*
- Коцюбинська М.* Етюди про поезику Шевченка. Літературно-критичний нарис. – К., 1990.
- Леськів Б.* Фігури мови Тараса Шевченка. – Тернопіль, 1998.
- Неділько Г.* Тарас Шевченко: життя і творчість. – К., 1988.

Павлюк М. Інтерпретація Псалтиря в поезії Т.Шевченка // Українська література в системі літератур Європи і Америки (19-20 ст.). – К.: Заповіт, 1997. – С. 63-94.

Смаль-Стоцький С. Тарас Шевченко. Інтерпретації. – Черкаси. – Брама. – 2003.

Смілянська В. Стиль поезії Тараса Шевченка. – К., 1981.

Ткачук М. Вивчення поеми «Сон» Т. Шевченка в школі // УМЛШ. – 1992. – № 3-4.

Тестові завдання

1. Слова України в поезії Т. Шевченка «Розрита могила»

Ой Богдане, Богданочку,

Якби була знала,

У колиці б задушила,

Під серцем приспала

засвідчують:

а) усвідомлення суті трагедії України у суспільно-політичному, соціальному, релігійному, морально-етичному вимірах внаслідок приєднання у 1654 році до Росії;

б) вираження поетом позиції частини української інтелігенції ХІХ століття, яка вважала роль Богдана Хмельницького в історії України цілком негативною та руйнівною;

в) використаний у творі художній прийом персоніфікації (Україна як дійова особа розмовляє);

г) прагнення знайти першопричину суспільно-політичного порядку (особа Богдана Хмельницького – один із проявів).

2. Сцена, за словами І. Франка, «генерального мордобиття» в поемі «Сон» («У всякого своя доля...») сприймається як:

а) сатиричний символ державної «механіки» царизму, своєрідна політична метафора, що унаочнює ієрархію насильства, на якому трималася царська влада;

б) сатирично-гумористичне зображення взаємин царської обслуги різного рівня, в основі якої підлість і непорядність;

- в) заклик до загальнонародного повстання проти царизму;
- г) символ анархії як кращого устрою держави, а «генеральне мордобитіє» як прояв руйнування існуючої системи напередодні встановлення нової.

3. Словами з поеми «Єретик»

Прозрійте, люди, день настав!

Розправте руки, змийте луду.

Прокиньтесь...

Т. Шевченко звертається:

- а) до чеського народу, який боровся з Ватиканом;
- б) до слов'янських народів, які мусять усвідомити свою єдність і разом боротися проти колоніальної залежності;
- в) до слов'янських і неслов'янських народів, зокрема Кавказу, із закликом виступати на боротьбу за свободу;
- г) до православних з метою захисту прав та інтересів православної церкви.

4. Слова з поеми Т. Шевченка «Кавказ»

...Слава! Слава!

Хортам, і гончим псам, і псарям,

І нашим батюшкам-царям

Слава!

І вам слава, сині гори, Кригою окуті.

І вам, лицарі великі, Богом не забуті...

вжито:

- а) у прямому значенні (це звернення до кавказьких гір і лицарів, які їх захищають);
- б) у прямому значенні, оскільки вони виражають розуміння державницької політики Росії;
- в) у переносному значенні (гнівний осуд імперської політики Росії, виражений засобами сатири);
- г) у переносному значенні (словами «хорти», «гончі» автор нагадує про мародерство під час загарбницьких походів російської армії на Кавказ).

5. *Поема «Сон» (1844) має таке авторське жанрове визначення:*

- а) містерія;
- б) інвектива;
- в) комедія;
- г) медитація.

6. *Прийом сну у поемі «Сон» використано, щоб:*

- а) замаскувати тираноборче спрямування поеми;
- б) уникнути непорозумінь з цензурою;
- в) створити відчуття нереальності того, що відбувається;
- г) композиційно об'єднати різноплановий матеріал і широкі географічні межі перебування ліричного героя.

7. *У заключних рядках поеми «Сон»*

Мій медведик! Стоїть собі,

Голову понуриє

Сіромаха. Де ж ділася

Медвежа натура?

використано сатиричний прийом:

- а) іронію;
- б) літоту;
- в) сарказм;
- г) гіперболу.

8. *Поема «Кавказ» присвячена:*

- а) Якову де Бальмену;
- б) грузинському народові;
- в) царю Миколі I;
- г) Катерині II.

9. *На початку поеми «Кавказ» Т. Шевченко використав з античної міфології образ:*

- а) Сізіфа;
- б) Геракла;

в) Прометея;

г) Зевса.

10. Поеми «Сон» і «Кавказ» об'єднані таким жанровим різновидом:

а) історична поема;

б) сатирична поема;

в) філософська поема;

г) романтична поема.

Практичне заняття №8

«ЖУРНАЛ» («ЩОДЕННИК») ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ІСТОРИКО-ЕСТЕТИЧНА ПАМ'ЯТКА

ПЛАН

1. Історія написання та ідейна спрямованість щоденника.
2. Висловлювання про видатних діячів літератури і мистецтва.
3. Філософські, естетичні та педагогічні погляди на сторінках «Журналу».
4. «Щоденник» як свідчення широких інтересів і високої культури поета.

Образ митця-громадянина.

Завдання

1. Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: діарна (діаріушна) проза, хроніка, жанр.
2. Написати твір «Поет гніву чи геній любові?».

Література

Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008.

Кирилюк Є. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 1964. – С.412-504.

Крутикова Н. Естетичне значення щоденника Т.Шевченка // Крутикова Н Шляхами дружби і єднання. – 1972. – С. 127-141.

Немченко В. «Журнал» Шевченка як історичне джерело// Праці Одеського університету. – К., 1962. – Вип..14. – С. 106-111.

Пільгук І. Тарас Шевченко – основоположник нової української літератури. – К., 1963. – С. 335-367.

Степанишин Б. Вивчення творчості Т.Г. Шевченка школі. – К.,1969. – С. 237-243.

Тестові завдання:

1. *В яких роках було написано «Журнал» Т. Шевченка:*

- а) 1857-1858 рр.;
- б) 1858-1859 рр.;
- в) 1859-1860 рр.;
- г) 1860-1861 рр.

2. *Зі скількох тематичних частин складається щоденник?*

- а) 5;
- б) 2;
- в) 3;
- г) 4.

3. *Якого числа і в якому місяці розпочав ведення щоденника Т. Шевченко?*

- а) 1 вересня;
- б) 12 червня;
- в) 16 січня;
- г) 1 лютого.

4. *Хто першим здійснив український переклад Шевченкового щоденника?*

- а) П. Куліш;
- б) О. Кониський;
- в) В. Капніст;
- г) В. Жуковський.

5. *В якому році вперше було видано «Журнал» Т. Шевченка?*

- а) 1893-1894;
- б) 1861-1862;
- в) 1878-1879;
- г) 1900-1901.

6. *Де зберігається автограф щоденника Т. Шевченка?*

- а) У Національній бібліотеці ім. В.І. Вернадського;

- б) В Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка;
- в) У науковій бібліотеці ім. М. Максимовича;
- г) У Каневі в музеї Т. Шевченка.

7. Якою датою закінчує ведення щоденника Т. Шевченко?

- а) 15 жовтня;
- б) 13 липня;
- в) 25 серпня;
- г) 4 вересня.

Практичне заняття №9

РИСИ ТВОРЧОГО ПОРТРЕТА МАРКА ВОВЧКА

ПЛАН

1. «Народні оповідання». Історія їх створення, проблематика, психологізм, висока інформативність тексту, фольклорно-етнографічна основа, особливості типізації, емоційність, образна система та ін.

2. Соціально-проблемний характер оповідань «Козачка», «Горпина», «Одарка», «Ледациця», «Два сини».

3. Зображення родинно-побутового життя незакріпачених селян у романтичних творах «Свекруха», «Максим Гримач», «Данило Гурч».

3. Антикріпосницьке спрямування повісті «Інститутка». Жанрова природа, сюжетно-композиційна специфіка твору.

4. Жанрові форми та творча манера україномовних творів (повістка, оповідання, казка, повість-казка, етюд).

Завдання

1. Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: повістка, оповідання, казка, етюд, характер, проблематика.

2. У зошиті записати порівняльну характеристику образів інститутки та Устини.

3. Написати рецензію на один із творів письменниці.

Художні тексти: Козачка. Горпина. Одарка. Ледащиця. Два сини. Маша. Игрушечка. Інститутка.

Література

Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX - поч. XX ст. – К., 1999. – С. 58-60, 64-74.

Дорошевич О. «Народні оповідання» Марка Вовчка. Том 1 та том 2 // Дорошкевич О. Реалізм та народність української літератури XIX ст. – К., 1986. – С. 209-236.

Марко Вовчок в критиці. Зб. статей, рецензій, висловлювань. – К., 1995.

Зеров М. Марко Вовчок / три лекції про неї // Зеров М. Твори: У 2-х т. – Т. 2. – К., 1990. – С. 224-235.

Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – С. 404-407.

Історія української літератури: У 8-ми т.т. – Т. 3. – К., 1968. – С. 393-440.

Історія української літератури: У 2-х т.т. – Т. 1. – К., 1987. – С. 316-327.

Куліш П. Взгляд на малоросійську словесність по случаю вихода в свет книги «Народні сповідання Марка Вовчка» // Куліш П. Твори: У 2-х т. – Т. 2. – К., 1989. – С. 477-484.

Франко І. Марія Маркович / Марко Вовчок / Посмертна згадка // Франко І. Зібр. тв.: У 50-ти т.т. – Т. 37. – К., 1982. – С. 276-279.

Практичне заняття № 10

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ РОМАН ПАНТЕЛЕЙМОНА

КУЛІША «ЧОРНА РАДА»

ПЛАН

1. Історія створення роману «Чорна рада». Історична основа твору.
2. Проблематика «Чорної ради», ідейна концепція автора.
3. Композиційна двоплановість. Система образів (Шрам, Сомко, Брюховецький, Кирило Тур та ін.).
4. Мовностильова палітра роману.

Завдання

1. Виписати та вивчити значення літературознавчих термінів: роман-хроніка, проблематика, сюжет, композиція, художній образ, романтизм, реалізм.

2. Законспектувати статтю Гуляка А. Специфіка жанру історичного роману П. Куліша «Чорна рада» // Визвольний шлях. – 2006. – № 1. – С. 64-79.

Художній текст: «Чорна рада» П. Куліш.

Література

Гурдуз А. «Чорна рада» П. Куліша: роман як знакова система // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2008. - №1. – С. 15.

Жулинський М. У праці каторжній, в трагічній самоті // Куліш П. Твори: У 2-х т.т. –Т. 1. – К., 1989. – С. 5-30.

Зеров М. Пантелеймон Куліш (5 лекцій про нього) // Зеров М. Твори: У 2-х т.т. – Т. 2. – К., 1990. – С. 185-212, 247-293.

Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – С. 392-402; 481-484; 485-488.

Історія української літератури XIX ст.: У 3-х кн. –Кн. 2 / За ред. Яценка М. – К., 1996. – С. 99-130; 131-161; 272-318.

Нахлік Є. П. Куліш. – К.: Знання, 1989.

Нахлік Є. Апокаліпсис Пантелеймона Куліша // Вітчизна. – 1990. – № 10. – С. 168-174.

Тимків Н. «Чорна рада»: особливості авторської позиції (роман П.Куліша «Чорна рада» // Українська мова та література. – 2007. – квітень (№ 13-14). – С. 14-17.

Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Франко І. Зібр. тв.: У 50-ти т.т. – Т. 41. – К., 1984. – С. 281-288.

Тестові завдання

1.У романі «Чорна рада» зображені історичні події:

- а) Коліївщина 1768 року;
- б) Переяславська рада 1654 року;
- в) Ніжинська рада 1663 року;
- г) Брестська унія 1596 року;
- д) зруйнування Запорозької Січі.

2. На гетьманську булаву у романі претендували:

- а) Хмельницький, Барабаш;
- б) Брюховецький, Сомко;
- в) Васюта, Вуяхевич;
- г) Скоропадський, Дорошенко;
- д) Мазепа, Тетеря.

3. Під час роботи над романом П. Куліш використав матеріали:

- а) народних пісень та «Історії Русів»;
- б) народних дум;
- в) історичних праць М. Максимовича;
- г) «Історії Малої Росії» Д. Бантиш-Каменського;
- д) козацьких літописів Самовидця і Григорія Граб'янки.

4. Слова «...по одежі і по сивій бороді, сказать би, ніп, а по шаблюці під рясом, по пістолях за поясом і по довгих шрамах на виду – старий козарлюга» є характеристикою:

- а) Івана Брюховецького;
- б) Василя Невольника;
- в) Кирила Тура;
- г) Тараса Сурмача;
- д) полковника Шрама.

5. Слова «...був тяжко грошовитий, да й веселий пан із козацтва, що збагатилось за десятилітню війну з ляхами» є характеристикою:

- а) Івана Брюховецького;
- б) Гвинтовки;
- в) Якіма Сомка;
- г) Васюти;
- д) Череваня.

6. Авторську ідею хутірства у романі найповніше втілює:

- а) Гвинтовка;
- б) Черевань;
- в) Сомко;
- г) Василь Невольник;
- д) Петро Шраменко.

7. Інтереси національної держави у роман найповніше виражає:

- а) запорозьке козацтво;
- б) городове козацтво;
- в) козацька аристократія;
- г) міщанство;
- д) представники молоді.

8. Принцип романтичного творення застосовано до образу;

- а) Брюховецького;
- б) Василя Невольника;
- в) Сомка;
- г) Гвинтовки;
- д) Череванихи.

9. У словах: «Тепер мені так до обнімання, як грішнику до гарячої сковороди», вжито такий художній засіб:

- а) метафора;
- б) порівняння;
- в) протиставлення;
- г) епітет;
- д) гіпербола.

10. У словах «Шрам аж печаль свою забув, як побачив, що в Череваня ще не зовсім заснуло козацьке серце», вжито такий художній засіб:

- а) порівняння;
- б) фразеологізм;
- в) протиставлення;
- г) алегорія;
- д) метафора.

Практичне заняття №11

ПОЕТИЧНА ТА ПРОЗОВА СПАДЩИНА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ПЛАН

3. Життєвий шлях письменника. Громадська діяльність (укласти хронологічну таблицю).

4. Поетична спадщина Юрія Федьковича:

- Трагічна доля жовніра цісарської армії («Рекрут», «Дезертир», «Нічліг», «У Вероні»);

- Тема митця та образ Тараса Шевченка («Нива», «Оскресни, Бояне!», «Співацька добраніч», «Осьмий поменник Тарасові Шевченкові на вічну пам'ять»);

- Роздуми про долю рідного краю, його історичне минуле («Браття-опришки», «Довбуш», «Лук'ян Кобилиця», «Юрій Гінда»);

- Ідея воз'єднання українських земель («До мого брата Олекси Чернявського»).

3. Проза Юрія Федьковича

- Белетризація фольклорних мотивів у оповіданнях «Люба-згуба», «Серце не навчити»;

- Романтичні колізії любовного трикутника, мораль та етика гуцулів («Сафат Зінич», «Три, як рідні брати»);

- Романтично-психологічні новели «Галіянка», «Побратим».

Художні тексти: Ю. Федькович («Рекрут», «Дезертир», «Нічліг», «У Вероні», «Нива», «Оскресни, Бояне!», «Співацька добраніч», «Осьмий поменник Тарасові Шевченкові на вічну пам'ять», «Браття-опришки», «Довбуш», «Лук'ян Кобилиця», «Юрій Гінда», «До мого брата Олекси Чернявського», «Люба-згуба», «Серце не навчити», «Сафат Зінич», «Три, як рідні брати», «Галіянка», «Побратим».

Література

Береген В. Потенціал Федьковича // Українська мова та література. – 2007. – квітень (№13-14). – С. 10-11.

Бондар М. Жанрові особливості поезії Юрія Федьковича // Українська мова і література в школі. – 1982. - №11. – С. 27-37.

Вертій О. Юрій Федькович і народна творчість // УМЛШ. – 1984. – № 8. – С. 19-26.

Вознюк В. «Мій Довбуш»: Довбуш очима Юрія Федьковича // Українська мова та література. – 2001. – Ч. 12. – С. 4.

Ковалець Л. Юрій Федькович у царині своєї лектури // Слово і час. – 2006. - №1. – С. 36-51.

Ковалець Л. Леонід Білецький про Юрія Федьковича // Дивослово. – 2007. - №6. – С. 49-50.

Коржунова А. Юрій Федькович. Літературний портрет. – К., 1963.

Мельничук Б. Про «не один красний епізод» з життя Юрія Федьковича у художній літературі // Українська мова та література. – 2001. – Ч. 12. – С. 2-3.

Нечиталюк М. Буковинський Кобзар. Літературно-критичний нарис. – Львів, 1963.

Пазяк М. Юрій Федькович і народна творчість. – К., 1974.

Погребенник В. Юрій Федькович: Нива. Пречиста діво, радуйся, Маріє... // Урок української. – 2005. - №21-24 (85-88), червень, С. 31-32.

Рутковська О. Буковинський Кобзар – Юрій Федькович // Культура і життя. – 2004. – серпень (№28). – С. 3.

Тарасюк Г. Таємниця на ім'я Федькович // Літературна Україна. – 2004. – 16 вересня. – С. 7.

Тарасюк Г. Перед брамою до будучини: [Про Юрія Федьковича] // Урок української. – 2005. - №7-8. – С. 49-51.

Ткачук М. Наратор-медіум у прозових творах Ю.Федьковича // Наративні моделі українського письменства. – Тернопіль, 2007. – С. 92-106.

Шалата М. Юрій Федькович: життєвий і творчий шлях. – К., 1984.

Практичне заняття №12

ХУДОЖНІЙ СВІТ ТВОРЧОСТІ АНАТОЛЯ СВИДНИЦЬКОГО

ПЛАН

1. Поетична творчість Анатолія Свидницького. Провідні мотиви та образи віршів «В полі доля стояла...», «Вже більше літ двісті», «Посеред неба ясна зірка».

2. Художні особливості фольклорно-етнографічних нарисів «Злий дух», «Відьми, чарівниці, опирі...», «Великдень у Подолян». Внесок А. Свидницького в розвиток фольклору Поділля.

3. «Сімейна хроніка» «Люборацькі» – перший соціальний роман в українській літературі.

3.1 Історія написання роману. Біографічна основа твору.

3.2 Ідейно-тематична спрямованість, проблематика роману.

3.3 Сюжетна канва та образна система твору.

3.4 Літературна критика про роман.

Художні тексти: «В полі доля стояла...», «Вже більше літ двісті», «Посеред неба ясна зірка», «Злий дух», «Відьми, чарівниці, опирі...», «Великдень у Подолян», «Люборацькі».

Література

1. Жук Н. Анатолій Свидницький. Життя і творчість. Київ, 1997.
2. Зеров М. Анатоль Свидницький. Його постать і твори //Зеров М. Твори: У 2-х т. т.2. Київ, 1990. – С. 323-359.
3. Історія української літератури: У 3-х кн.- кн.2 / За ред. Яценка М. –Київ, 1996. С. 203-226.
4. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ, 1995. С. 419-421.
5. Сиваченко М. Анатолій Свидницький і народження соціального роману в українській літературі. Київ, 1992.
6. Хропко П. Анатолій Свидницький // Свидницький А. Роман. Оповідання. Нариси. Київ, 1995. С. 5-22.
7. Франко І. Анатоль Патрикійович Свидницький. Уваги до його «Люборацьких»// Франко І. Твори: У 50-ти т.-Т.27. Київ, 1980. – С. 7-8.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. В якому році було ліквідовано Кирило-Мефодіївське братство, а його учасників заарештовано?

- а) 1841;
- б) 1843;
- в) 1847;
- г) 1857.

2. У якому році П. Куліш видав «Записки о Южной Руси»?

- а) 1847-1848;
- б) 1850-1851;
- в) 1856-1857;
- г) 1859-1860.

3. Скільки томів нараховували «Записки о Южной Руси» П. Куліша?

- а) Один;
- б) два;
- в) три;
- г) чотири.

4. У яких роках видавався перший український літературно-науковий журнал «Основа»?

- а) 1847-1848;
- б) 1861-1862;
- в) 1862-1863;
- г) 1866-1867.

5. Хто був офіційним редактором часопису «Основа»?

- а) П. Куліш;
- б) М. Костомаров;
- в) В. Білозерський;
- г) Т. Шевченко.

6. Хто з українських письменників друкував свої твори на сторінках журналу «Основа»?

а) Т. Шевченко, Марко Вовчок, Л. Глібов, С. Руданський, Ганна Барвінок, П. Куліш, М. Костомаров, Я. Кухаренко, О. Стороженко, Д. Мордовець;

б) Т. Шевченко, Марко Вовчок, П. Куліш, Г. Барвінок, П. Кузьменко, Я. Кухаренко, С. Руданський, О. Стороженко, І. Нечуй-Левицький, Л. Глібов;

в) Т. Шевченко, Марко Вовчок, С. Руданський, А. Свидницький, П. Куліш, Л. Глібов, І. Нечуй-Левицький, В. Білозерський, М. Костомаров, Ганна Барвінок;

г) Т. Шевченко, Марко Вовчок, С. Руданський, А. Свидницький, П. Куліш, Ганна Барвінок, М. Костомаров, Л. Глібов, П. Кузьменко, Я. Кухаренко, І. Франко.

7. Назвіть тижневик, який видавав Л. Глібов?

- а) «Украинский вестник»;
- б) «Дзвінок»;
- в) «Ластівка»;

г) «Черниговский листок».

8. Хто є автором відомої української пісні «Повій, вітре, на Україну...»?

а) Л. Глібов;

б) І. Франко;

в) М. Старицький;

г) С. Руданський.

9. Кому належить авторство історичної поеми «Мазепа, гетьман український»?

а) О. Стороженку;

б) Т. Шевченку;

в) П. Кулішу;

г) С. Руданському.

10. Хто із названих діячів став героєм історичних «співів» С. Руданського?

а) Скоропадський, П. Полуботок, І. Мазепа;

б) Олекса Довбуш, І. Мазепа, І. Виговський;

в) князь Ігор, Д. Апостол, І. Гонта;

г) М. Кривоніс, І. Мазепа, Б. Хмельницький.

11. Назвіть поезію С. Руданського за наведеними рядками:

«Нехай гнеться лоза,

А ти, дубе, кріпись, -

Ти рости та рости,

Не хились, не кривись»

а) «Наука»;

б) «Студент»;

в) «Гей, бики»;

г) «До дуба».

12. Якого року був вперше опублікований роман П.Куліша «Чорна рада»?

а) 1847;

б) 1857;

в) 1859;

г) 1876.

13. Яку збірку П. Куліш відкрив поезією «До кобзи»?

а) «Дзвін»;

б) «Досвітки»;

в) «Хуторна поезія»;

г) «Позичена кобза».

14. Який літопис використав П. Куліш як історичне джерело для написання «Чорної ради»?

а) Київський літопис;

б) Галицько-Волинський літопис;

в) Літопис Григорія Грабянки;

г) Літопис Самовидця.

15. Хто з персонажів роману П. Куліша «Чорна рада» мріє «зложити до купи обидва береги Дніпрові», щоб була «велика, одностайна Україна»?

а) Черевань;

б) Шрам;

в) Сомко;

г) Васюта.

16. Хто з героїв роману П. Куліша «Чорна рада» є історичними особами?

а) Сомко, Шрам, Брюховецький;

б) Васюта, Сомко, Шрам;

в) Золотаренко, Черногор, Гвинтовка;

г) Кирило Тур, Черевань, Шрам.

17. Скільки сюжетних ліній наявні у романі А. Свидницького «Люборацькі»?

а) дві;

б) три;

в) чотири;

г) п'ять.

18. Хто з персонажів роману «Люборацькі» найчастіше згадує свого покійного татуня?

- а) Мася;
- б) Антось;
- в) Орися;
- г) паніматка Люборацька.

19. Які з названих віршів, що стали народними піснями, написав

А. Свидницький?

- а) «В полі доля стояла», «Повій, вітре, на Україну...»;
- б) «В полі доля стояла», «Вже більше літ двісті»;
- в) «Вже більше літ двісті», «Як почувеш вночі»;
- г) «В полі доля стояла», «Виклик».

20. Якого року вийшла перша книжка «Народних оповідань» Марка Вовчка?

- а) 1857;
- б) 1858;
- в) 1867;
- г) 1877.

21. Який твір Марко Вовчок присвятила Тарасові Шевченку?

- а) «Горпина»;
- б) «Кармелюк»;
- в) «Інститутка»;
- г) «Сестра».

22. В якому оповіданні Марка Вовчка героїня вийшла заміж за кріпака, бо цінила кохання вище за свободу?

- а) «Сестра»;
- б) «Козачка»;
- в) «Горпина»;
- г) «Ледащиця».

23. Які із названих творів увійшли до першої книжки (тому) «Народних оповідань» Марка Вовчка?

- а) «Сестра», «Горпина», «Чумак», «Данило Гурч», «Отець Андрій»;
- б) «Сестра», «Козачка», «Чари», «Ледащиця», «Данило Гурч», «Горпина»;
- в) «Козачка», «Сестра», «Два сини», «Максим Гримач», «Отець Андрій», «Ледащиця»;
- г) «Викуп», «Свекруха», «Сестра», «Одарка», «Козачка», «Горпина», «Два сини», «Не до пари».

24. Які із названих творів увійшли до другої книжки (тому) «Народних оповідань» Марка Вовчка?

- а) «Чари», «Ледащиця», «Два сини», «Не до пари»;
- б) «Викуп», «Чари», «Два сини», «Не до пари»;
- в) «Свекруха», «Викуп», «Чари», «Два сини»;
- г) «Сон», «Викуп», «Два сини», «Не до пари».

25. Які із названих творів належать О. Стороженку?

- а) «Сон», «Чари», «Матусине благословення», «Голка»;
- б) «Викуп», «Сон», «Голка», «Добрий заробок»;
- в) «Вуси», «Сужена», «Голка», «Матусине благословення»;
- г) «Вуси», «Голка», «Хто винен», «Гордовита пара».

26. Що лягло в основу твору О. Стороженка «Марко Проклятий»?

- а) Переказ про Максима Кривоноса;
- б) легенда про Марка Проклятого;
- в) історична пісня про Максима Залізняка;
- г) дума про Самійла Кішку.

27. Які із названих поетичних збірок належать Я. Щоголеву?

- а) «Пролісок», «Ворскло»;
- б) «З вершин і низин», «Ворскло»;
- в) «Ворскло», «Слобожанщина»;
- г) «Слобожанщина», «Мій Ізмарагд».

28. Назвіть автора поетичного твору «Журба», що став народною піснею:

- а) С. Руданський;
- б) П. Грабовський;
- в) Б. Грінченко;
- г) Л Глібов.

29. У якому журналі Л. Глібов друкував свої твори для дітей?

- а) «Барвінок»;
- б) «Ластівка»;
- в) «Дзвін»;
- г) «Мета».

30. Які із названих творів належать А. Свидницькому?

- а) «Лихий попутав», «Жебраки», «Великдень у подолян», «Три як рідні брати»;
- б) «Хоч з моста та в воду», «Сафат Зінич», «Вугляр», «Жебраки»;
- в) «Хоч з моста та в воду», «Жебраки», «Гаврусь і Катруся», «Великдень у подолян»;
- г) «Жебраки», «Гаврусь і Катруся», «П'яниця», «Великдень у подолян».

31. В якому творі П. Куліша головним персонажем є козак Голка, якого «серцем козаки шанують»?

- а) В оповіданні «Гордовита пара»;
- б) у романі «Чорна рада»;
- в) у поемі «Великі проводи»;
- г) у поемі «Зазивний лист до української інтелігенції».

32. Про чию вроду пише П. Куліш у своєму оповіданні-ідилії «Орися», що «вона краща й над ясною зорю в погоду, краща й над повний місяць серед ночі, краща й над саме сонце, що звеселяє й рибу в морі, і звіря в дуброві, і мак у городі»?

- а) Про красу легендарної дівчини із Турової кручі;
- б) про вроду Орисі;
- в) про красу Орисиної подруги;
- г) про вроду матері Орисі в молодості.

33. Які із названих російськомовних творів належать Марку Вовчку?

- а) «Пачковозы», «Живая душа», «Игрушечки», «Записки причетника»;
- б) «Арендарь», «Маша», «Купеческая дочка», «В глуши»;
- в) «Живая душа», «Записки причетника», «Игрушечка», «Саша»;
- г) «Конокрады», «Катерина», «Саша», «В глуши».

34. Під якими псевдонімами друкував свої твори Л. Глібов?

- а) Вартовий, Граб, дідусь Кенир;
- б) Мирон, Вільхівський, капітан Бонвіван;
- в) дідусь Кенир, капітан Бонвіван, Простодушний;
- г) Вільхівський, Панько, Простодушний.

35. Які із названих байок належать Л. Глібову?

- а) «Пан та собака», «Коник-Стрибунець», «Ведмежий суд», «Мальований Стовп»;
- б) «Лисиця-жалібниця», «Щука», «Вовк та ягня», «Мальований стовп»;
- в) «Човен», «Снігур та Синичка», «Горлиця й горобець», «Дуб і лозина»;
- г) «Мірошник», «Зозуля й горлиця», «Пан та собака», «Цяцькований осел».

36. Хто із персонажів повісті Ю.Федьковича «Три як рідні брати» мав добру і співчутливу душу й допоміг Іванові Шовканюкові домогтися відпустки?

- а) Яків Нестерюк;
- б) Тоні Тайвер;
- в) капрал Бая;
- г) капітан.

37. Як називається персонаж, від імені якого ведеться оповідь у повісті Ю. Федьковича «Люба-згуба»?

- а) Онуфрій;
- б) Василь;
- в) Юрій;
- г) Яків.

38. Назвіть вірш Ю. Федьковича за наведеними рядками:

«А я заспіваю по руському краю,

*Щоб було далеко, далеко мя чути;
Від Чорної гори до Дніпра-Дунаю
Розсипся ми, пісне, барвінком та рутув».*

- а) «Думка»;
- б) «Керманич»;
- в) «Рекрут»;
- г) «Нива».

39. Представників якої соціальної групи найповніше змалював у своїх художніх творах

Ю. Федькович?

- а) Козаків;
- б) селян;
- в) рекрутів;
- г) опришків.

40. Хто з письменників другої половини ХІХ ст. був першим редактором і видавцем творів Марка Вовчка?

- а) Т. Шевченко;
- б) М. Костомаров;
- в) С. Руданський;
- г) П. Куліш.

41. Назвіть першого перекладача творів Марка Вовчка на іноземну мову.

- а) Д. Писарєв;
- б) І. Тургенєв;
- в) П.-Ж. Сталь (Етцель);
- г) Жюль Верн.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

(перший модуль)

1. Суспільно-історичні, освітні й культурні умови становлення нової української літератури.

2. Характеристика літературно-художніх журналів «Харьковский Демокрит» (1816), «Украинский вестник» (1816-1820), «Украинский журнал»(1823-1825).

3. Характеристика літературно-художніх альманахів «Украинский альманах» (1831), «Утренняя звезда» (1833-1834), «Украинский сборник» (1838-1841), «Русалка Дністровая» (1837), «Ластівка» (1841), «Сніп» (1841), «Молодик» (1843-1844).
4. Літературно-критична і теоретична думка в першій половині XIX століття.
5. Особливості літературного процесу перших десятиліть XIX століття, синкретизм художньо-стильових течій.
6. Просвітительський реалізм в українській літературі перших десятиліть XIX століття.
7. Романтизм і його естетична система.
8. Іван Котляревський, участь у громадському та культурному житті України.
9. Жанрова своєрідність поеми «Енеїда» Івана Котляревського.
10. «Енеїда» Івана Котляревського як явище просвітительського реалізму.
11. Проблема національного характеру в «Енеїді» Івана Котляревського.
12. Жанр, характер конфлікту, художня майстерність «Наталки Полтавки» Івана Котляревського.
13. Засоби творення образів, композиція «Наталки Полтавки» Івана Котляревського, її роль у становленні нової української драматургії.
14. Жанр «Москаля-чарівника» Івана Котляревського, його конфлікт, образи.
15. Байки П. Гулака-Артемівського, їх тематика, сюжети, образи, художня майстерність, жанрові різновиди.
16. Лірика П. Гулака-Артемівського. Ідейно-художній аналіз балад поета.
17. «Салдацький патрет» Г. Квітки-Основ'яненка як літературна декларація і художній твір.
18. Особливості змалювання життя в бурлескно-реалістичних оповіданнях «Мертвецький великдень», «От тобі й скарб», «Пархомове снідання».
19. Жанр, композиція, образи, гротеск, фантастика в повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма».
20. Художня майстерність сентиментально-реалістичних повістей Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся», «Козир-дівка».

21. Мистецтво характеротворення, проблематика повісті «Сердешна Оксана». Спільне і відмінне з поемою «Катерина» Т. Шевченка.
22. Драматургія Г. Квітки-Основ'яненка («Шельменко-денщик», «Сватання на Гончарівці»).
23. Проблематика роману Г. Квітки-Основ'яненка «Пан Халявський».
24. Жанрова самобутність, образи, художня майстерність байок Є. Гребінки.
25. Романтичний характер лірики Є. Гребінки, його поема «Богдан».
26. Історичне минуле в романтичній прозі Є. Гребінки («Нежинский полковник Золотаренко», «Чайковский»).
27. Реалістична проза в дусі «натуральної школи» Є. Гребінки (огляд повістей «Кулик», «Записки студента», роману «Доктор»).

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

(другий модуль)

1. Історія виникнення романтизму в світовій літературі.
2. Ідейно-естетичні основи українського романтизму.
3. Місце Левка Боровиковського в українській літературі першої половини ХІХ століття.
4. Амвросій Метлинський – учений, поет, педагог.
5. Жанрове багатство лірики Амвросія Метлинського.
6. Романтична творчість Амвросія Метлинського.
7. Микола Костомаров і розвиток української драматургії.
8. Микола Костомаров – публіцист і літературний критик.
9. Роль та місце Миколи Костомарова в розвитку історичної науки.
10. Внесок Миколи Костомарова в розвиток фольклористики та етнографії.
11. Олександр Афанасьєв-Чужбинський і розвиток української літератури.
12. Роль Віктора Забіли у поглибленні психологізму української романтичної поезії.
13. Михайло Петренко і стильове збагачення української романтичної поезії.
14. Жанр елегії, медитації, пісні у творчості Михайла Петренка.
15. Жанрова специфіка балад Левка Боровиковського.

16. Тематика та жанрова специфіка байок Левка Боровиковського.
17. Творча і видавнича діяльність Ізмаїла Срезневського.
18. «Руська трійця», її діяльність і значення.
19. Альманах «Русалка Дністровая», його значення для національного відродження на західноукраїнських землях
20. Творча особистість Маркіяна Шашкевича, його «Читанка».
21. Лірика Маркіяна Шашкевича, його переклади.
22. Творчість Маркіяна Шашкевича в оцінці літературознавців. Образ Шашкевича в художній літературі.
23. Громадська й видавнича діяльність Якова Головацького.
24. Яків Головацький – дослідник давньої української літератури.
25. Фольклористична діяльність Якова Головацького.
26. Романтичні поезії М. Устиновича.
27. Громадська й етнографічна творчість Івана Вагилевича.
28. Внесок Осипа Бодянського в скарбницю української літератури, науки, культури.
29. Микола Устинович і розвиток української літератури на західноукраїнських землях.
30. Становлення на Україні романтичної прози (М. Костомаров, М. Шашкевич).

Питання до колоквиуму

(третій та четвертий модулі)

1. Життєвий шлях Т. Шевченка. Періодизація творчості. Джерела біографії.
2. Образ Т. Шевченка в художній літературі та мистецтві.
3. Рання творчість Т. Шевченка. «Кобзар» 1840 р., його епохальне значення для української літератури, аналіз збірки.
4. Романтичні балади Т. Шевченка («Причинна», «Тополя», «Утоплена»).
5. Романтична лірика Т. Шевченка. Романтичний образ поета-пророка («На вічну пам'ять Котляревському», «До Основ'яненка», «Думи мої, думи мої», «Перебендя», «Думка» («Тяжко-важко в світі жити»), жанр думки.

6. Проблематика, художня майстерність ранніх історичних поем Т. Шевченка («Тарасова ніч», «Іван Підкова», «Гамалія»).
7. Проблематика, джерела, сюжет і композиція, образи поеми Т. Шевченка «Гайдамаки».
8. Жанр, композиція, характер конфлікту в п'єсі Т. Шевченка «Назар Стодоля».
9. Еволюція образу матері в поемах Т. Шевченка «Катерина», «Сова», «Наймичка», «Марина», «Марія». І. Франко про ці поеми.
10. Творчість Т. Шевченка періоду «трьох літ». Рукописна збірка «Три літа». Аналіз поезій «Розрита могила», «Холодний Яр», «Псалми Давидові», «Минають ночі», «Три літа», «Заповіт».
11. Жанр, проблематика, композиція, образи поеми Т. Шевченка «Сон». І. Франко про поему.
12. Проблематика, жанр, структура поеми Т. Шевченка «Кавказ».
13. Поеми Т. Шевченка «Єретик», «І мертвим, і живим...», їх жанр, образна структура, поетика.
14. Жанр, ідейно-художній аналіз творів Т. Шевченка «Великий льох», «Стоїть в селі Суботові», «Чигрине, Чигрине», «Розрита могила».
15. Форми вираження авторської свідомості в циклі «В казематі» Т. Шевченка.
16. Автобіографічний характер поезій «Якби ви знали, паничі», «Мені тринадцятий минало», «І виріс я на чужині», «І золотої й дорогої», «А.О.Козачковському», «Ну що б, здавалося, слова...».
17. Історіософська візія України в поезіях «Іржавець», «Чернець», «Якби-то ти, Богдане п'яний», у поемі «Сліпий», «Ой чого ти почорніло...», «Москалева криниця».
18. Естетичний аналіз творів Т. Шевченка «О думи мої! О славо злая», «Полякам», «Варнак», «Царі».
19. Викриття феодально-кріпосницької системи «П.С.» («Не жаль на злого, коло його...»), «Княжна», «Царі» («Старенька сестро Аполлона»), «Марина» («Неначе цвяшок в серці вбитий»).
20. Проблематика, жанр, композиція повістей Т. Шевченка «Прогулка с удовольствием и не без морали», «Княгиня», «Несчастный».

21. Проблема виховання, доля таланту в умовах кріпосницької дійсності в повістях Т. Шевченка «Близнець», «Музикант», «Художник».
22. «Журнал» («Щоденник») Т. Шевченка як вияв його філософських, естетичних, політичних, морально-етичних поглядів.
23. Естетичний аналіз триптиху «Доля», «Муза», «Слава», поезій «Сон» («На панщині пшеницю жала»), «Я не нездужаю нівроку», «Марку Вовчку», «Ісаія. Глава 35» Т. Шевченка.
24. Проблематика, художні образи поем «Неофіти», «Юродивий» Т. Шевченка. Жанр, композиція, образи поеми «Марія».
25. Естетичний аналіз поезій «О люди! Люди небораки!», «Бували війни й військовій сварі», «Ликерії», «І Архімед, І Галілей», «Саул» Т. Шевченка.
26. Ідейно-художній аналіз твору Т. Шевченка «Розрита могила».
27. Особливості віршування Т. Шевченка.

Екзаменаційні питання з навчальної дисципліни

1. Розвиток культури на Україні в першій половині ХІХ століття.
2. Поняття нової української літератури. Періодизація нової української літератури. Особливості літературного процесу кінця ХУІІІ – початку ХІХ століття.
3. Біографія І.П. Котляревського. Формування світоглядних позицій.
4. Жанрово-композиційні особливості поеми «Енеїда». Патріотичні ідеї твору. Національний колорит у поемі.
5. Сатиричне зображення панів, чиновників і духівництва в поемі «Енеїда» І. Котляревського.
6. І. Котляревський і театр. Драматичні твори І. Котляревського. І. Карпенко-Карий про п'єсу «Наталка Полтавка».
7. Життя і байкарська творчість П. Гулака-Артемівського. Байка «Пан та Собака» як зразок української класичної байки.
8. Біографія Є. Гребінки. Є. Гребінка і Т. Шевченко. Ліричні і прозові твори письменника українською та російською мовами.
9. Байки Є. Гребінки, художні особливості. Байка як жанр.

10. Біографія і світогляд Г. Квітки-Основ'яненка. Особливості творчого методу письменника.
11. Сентиментально-реалістичні повісті Г. Квітки-Основ'яненка. Ідейно-художній аналіз повісті «Маруся». В. Белінський про «Марусю».
12. Повісті «Козир-дівка» і «Сердешна Оксана» Г. Квітки-Основ'яненка.
13. Гумористично-сатиричні повісті й оповідання Г. Квітки-Основ'яненка («Салдацький патрет», «Конотопська відьма»). Засоби гумору й сатири у творах. Новаторство письменника.
14. Г. Квітка-Основ'яненко і театр. Драматичні твори («Шельменко-денщик», «Сватання на Гончарівці»).
15. Прозові твори Г. Квітки-Основ'яненка російською мовою. Роман «Пан Халявський».
16. Романтизм в українській літературі 20-40-х р. ХІХ століття. Романтизм як творчий метод. Естетичні принципи романтизму.
17. Біографія, світогляд і творчість А. Метлинського.
18. Життя, громадська і літературна діяльність М. Костомарова.
19. Художня проза М. Костомарова: повість «Чернігівка», твори російською мовою.
20. Життя Л. Боровиковського. Баладна творчість.
21. Лірика поетів-романтиків М. Петренка, В. Забіли, О. Афанасьєва-Чужбинського.
22. Особливості розвитку нової української літератури на західноукраїнських землях.
23. Науково-фольклористична діяльність «Руської трійці». Альманах «Русалка Дністровая». Життя і творчість Маркіяна Шашкевича.
24. Суспільно-політичні, філософські та естетичні погляди Т. Шевченка. Періодизація творчості.
25. Життя і творчість Т. Шевченка 1814-1843 р. Викуп з кріпацтва. Навчання в Академії мистецтв. Видання «Кобзаря» 1840 р. «Кобзар» в критиці.
26. Балади і лірика Т. Шевченка 1837-1843 р. Новаторство у жанрі балади.

27. Життя і творчість Т. Шевченка 1843-1847 р. Подорож на Україну і її значення для дальшого визрівання світогляду і критичного реалізму поета. Кирило-Мефодіївське товариство, його програма, учасники. Позиція Т. Шевченка в товаристві.

28. Соціально-побутові поеми Т. Шевченка «Катерина», «Мар'яна-черниця», «Слепая», «Наймичка».

29. Історичні твори Т. Шевченка «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гамалія», «Якби то ти, Богдане п'яний».

30. Романтична інтерпретація української минувшини у поемі «Гайдамаки» Т. Шевченка. Джерела поеми, жанрові особливості, композиція, прийоми типізації та індивідуалізації образів.

31. Драматургія Т. Шевченка. Традиції і новаторство поета у жанрі соціально-побутової драми («Назар Стодоля»).

32. Сюжетно-композиційні особливості поеми-містерії «Великий льох» Т. Шевченка. Еволюція історіософської концепції поета.

33. Поема «Сон» («У всякого своя доля»). Особливості жанрово-композиційної побудови. Об'єкти і засоби сатири. Поема в дослідженнях літературознавства.

34. «Кавказ» Т. Шевченка. Об'єкти викриття. Новаторське трактування образу Прометея в поемі. Стаття «Темне царство».

35. Ідея єдності слов'ян у поемі «Єретик» Т. Шевченка.

36. Послання «І мертвим, і живим...» Т. Шевченка.

37. Лірика Т. Шевченка періоду «трьох літ» («Три літа» «Давидові псалми», «Гоголю», «Заповіт»).

38. Арешт і заслання Т. Шевченка. Цикл віршів «В казематі». Характер лірики. Загальнолюдський пафос поезії.

39. Автобіографічна лірика Т. Шевченка періоду заслання («Мені тринадцятий минало», «І виріс я на чужині», «І золотої й дорогої», «Якби ви знали, паничі»).

40. Образи народних месників у поемі «Варнак» та «Марина» Т. Шевченка.

41. Поема Т. Шевченка «Царі».
42. Арешт Т. Шевченка 1850 р. Заслання в Новопетровську фортецю. Тематика повістей російською мовою. Особливості художньої форми мови і стилю творів.
43. «Журнал» (Щоденник) Т. Шевченка як історико-естетична пам'ятка.
44. Ідейно-художній аналіз поем Т. Шевченка «Неофіти» та «Юродивий». Оскарження миколаївської доби у творах.
45. Апофеоз образу жінки-матері у поемі «Марія» Т. Шевченка.
46. Останні роки життя Т. Шевченка. Ліричні твори цих років («Доля», «Сон (На панщині пшеницю жала)», «Подражаніє 11 Псалму», «Ісаія. Глава 35», «І Архімед, і Галілей», «Осії. Глава ХІУ»).
47. Образ Т. Шевченка в художній літературі. Роль письменника в історико-суспільному та культурному поступі нації.
48. Біографія, світогляд, інтелектуальний діапазон творчості Марка Вовчка.
49. «Народні оповідання» Марка Вовчка. Новаторський характер малої прози. Жанрово-композиційна специфіка, проблематика, образна система творів.
50. «Рассказы из русского народного быта» Марка Вовчка. Оцінка творчості письменниці.
51. Повісті-казки Марка Вовчка. Героїко-романтичні образи борців за щастя народу («Кармелюк», «Маруся»).
52. Повість «Інститутка» Марка Вовчка. Соціальна заостреність, викривально-аналітичний характер реалізму. Новаторський характер типізації.
53. Повісті і романи Марка Вовчка російською мовою. Роман «Живая душа». Внесок у розвиток художнього психологізму.
54. Творчість Л. Глібова 40-60-х років ХІХ століття. Байки Л. Глібова і байкарська традиція.
55. Творчість Л. Глібова 80-90-х р. ХІХ століття. Національно-народний колорит байок, ліричність стилю.
56. Життя і літературна діяльність С. Руданського. Жанрова палітра лірики. Гумористичні твори поета. Провідні тематичні групи співомовок.

57. Життя і творчість А. Свидницького. Роман «Люборацькі» – зразок соціально-реалістичного, сімейного роману-хроніки в українській прозі.
58. Життєвий і творчий шлях Пантелеймона Куліша. Характеристика просвітницької діяльності. Світоглядні переконання.
59. Перший український історичний роман П. Куліша «Чорна рада». Характер проблематики. Фольклорні та літературно-історичні джерела.
60. Ідейно-естетичні засади збірки «Досвітки», «Дзвін» П. Куліша.
61. Життя і творчість О. Стороженка. Художня специфіка повісті «Марко Проклятий».
62. Життя і творчість Ю. Федьковича. Поетичні твори. Образний світ лірики.
63. Прозові твори Ю. Федьковича. Тематика. Художні особливості.
64. Літературний рух на західноукраїнських землях у 50-60-х роках XIX століття.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

Віннічук А. Історія української літератури першої половини XIX століття: Навчально-методичний посібник. – Вінниця, 2017. – 206 с.

Історія української літератури: Перші десятиріччя XIX ст.: П. Хропко, О. Гнідан, П. Орлик. – К., 1992. – 510с.

Історія української літератури (I половина XIX століття): За ред. І. Скрипника. – К., 1980. – 327с.

Історія української літератури XIX ст.: У 3-х книгах (За ред. М. Яценка). – К., 1995.

Історія української літератури XIX ст.: У 2-х книгах. (За редакцією академіка М. Жулинського) – К.: Либідь, 2005.

Білецький О. Шляхи розвитку дожовтневої української літератури // Зібрання праць: У 5-ти т. – К., 1965.

Волинський П. Теоретична боротьба в українській літературі (перша половина XIX ст.) – К., 1959.

Гнатюк М. Українська поема першої половини ХІХ ст. Проблеми розвитку жанру. – К., 1975.

Гончар О. Просвітительський реалізм в українській літературі. – К., 1989.

Гончар О. Українська література передшевшенківського періоду. – К., 1982.

Калениченко Н. Українська література ХІХ ст.: напрями, течії. – Львів, 1983.

Хропко П. Становлення нової української літератури. – К., 1988.

СЛОВНИКИ

Кузьменко В. Словник літературознавчих термінів: Навчальний посібник з літературознавства. – К.: Укр. письменник, 1997. – 230 с.

Лесин В. Літературознавчі терміни: Довідник для учнів/ Відп. ред. К.П.Фролова/. – К.: Рад. школа, 1985. – 251 с.

Літературознавчий словник-довідник/ Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін./. – К.: Академія, 1997. – 752 с.

Українська літературна енциклопедія: В 5-ти томах. – К.: Головна ред.. УРЕ, 1988-1995.

ДОДАТКОВА

Айзеншток І. Петро Гулак-Артемівський // П. П. Гулак-Артемівський. Твори. К., 1970.

Бандура О. Вивчення творчості Л. Глібова в школі. – К., 1974.

Бойко І. Леонід Глібов. Бібліографічний покажчик. – К., 1972.

Бондар М. Поезія пошевшенківської епохи. Система жанрів. – К., 1986.

Боровиковський Л. Повне зібрання творів / Упоряд. вступ, стаття і прим. С. А. Крижанівського, П. П. Ротача. – К., 1977.

Брандіс Є. Марко Вовчок. – К., 1975.

Вербицька Є. Григорій Квітка-Основ'яненко. – Харків, 1988.

Волинський П. Український романтизм у зв'язку з розвитком романтизму в слов'янських літературах // З творчого доробку. – К., 1973.

Волинський П. Іван Котляревський. Життя і творчість. – К., 1969.

Герасименко В. Життя і творчий шлях Анатолія Свидницького // Свидницький А. Твори. – К., 1975.

- Герасименко В. Степан Руданський. Життя і творчість. – К., 1985.
- Глібов Л. Твори: У 2-х т. – К.: Наук. думка. 1974.
- Глібов Л. Байки. – К., 1976.
- Гончар О. Просвітительський реалізм в українській літературі. Жанри та стилі. – К., 1989.
- Гончар О. Григорій Квітка-Основ'яненко. Семінарій. 2-ге вид. – К.: Вища школа, 1978.
- Гончар О. Григорій Квітка-Основ'яненко. Літературний портрет. – К., 1974.
- Гребінка Є. Твори: В 5 т. К., 1957. Гребінка Є. Твори: В 3 т. – К., 1980-1981.
- Гулак-Артемівський П. Твори. К., 1978. – 460 с.
- Гулак-Артемівський П., Гребінка Є. Поетичні твори. Повісті та оповідання. – К., 1984.
- Гулак-Артемівський П. Поезії. К., 1989.
- Гуляк А. «Все я бачив...од усього серце надривалось...» (історизм поетичного мислення Я. Щоголева) // Визвольний шлях. – 2003. – №4. – С. 99-112.
- Гур'єв Б. Леонід Глібов: Літературний портрет. – К., 1975.
- Денисюк І. Розвиток української малої прози ХІХ – початку ХХ століття. – К., 1981.
- Деркач Б. Крилов і розвиток жанру байки в українській дожовтневій літературі. К., 1977.
- Деркач Б. На шляху становлення української літератури // Гулак-Артемівський П. Твори. К., 1978.
- Деркач Б. Петро Гулак-Артемівський // Гулак-Артемівський П. Поезії. К., 1989.
- Деркач Б. Євген Гребінка. – К., 1974
- Деркач Б. Крилов і розвиток жанру байки в українській дожовтневій літературі. К., 1977.
- Деркач Б. Леонід Глібов: Життя і творчість. – К., 1982.
- Дмитренко Т. Функції комічного у творчості Г. Ф. Квітки-Основ'яненка // Рад. літературознавство. – 1986. – № 10.

- Дмитрук В. Маркіян Шашкевич. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1961.
- Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995.
- Жук Н. Анатолій Свидницький: Нарис життя і творчості. – К., 1987.
- Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – К., 1994.
- Засенко О. Марко Вовчок. Життя, творчість, місце в історії літератури. – К., 1964.
- Зубков С. Байкар і поет Гребінка // Гребінка Є. Байки. Поезії. – К., 1990.
- Зубков С. Євген Павлович Гребінка: Життя і творчість. – К., 1962.
- Зубков С. Русская проза Г. Ф. Квитки и Е. П. Гребенки в контексте русско-украинских литературных связей. – К., 1979.
- Зубков С. Григорій Квітка-Основ'яненко. Життя і творчість. – К., 1978.
- Зубков С. Хто автор «Молодиці»? // Рад. літературознавство. – 1968. – № 5.
- Івакін Ю. Коментар до «Кобзаря» Шевченка. Поезії та послання. – К., 1964.
- Івакін Ю. Коментар до «Кобзаря» Шевченка. Поезії 1847 - 1861 рр. – К., 1968.
- Ільєнко І. Григорій Квітка-Основ'яненко (З серії творів «Життя славетних»). – К., 1973.
- Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович. Бібліографічний покажчик. – Харків, 1978.
- Кирилюк Є. Т. Г. Шевченко. Життя і творчість. – К., 1979
- Кириленко П. Перша... і одна з кращих /До 150-річчя з дня народження А. Свидницького //Людина і світ. – 1984. – № 9.– С. 43-48.
- Кирилюк Є. Панько Куліш // Рад. літературознавство. – 1969. – № 8.
- Кирилюк Є. Котляревський. Життя і творчість. – К.: Дніпро, 1981.
- Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці». – К., 1990.
- Колесник П. Степан Руданський. Літературний портрет. – К., 1971.
- Комишанченко М. Взаємини Пантелеймона Куліша з Тарасом Шевченком // Рад. літературознавство. – 1970. – № 1.
- Котляревський І. П. у критиці та документах. Збірник, упорядкування, вступна стаття та примітки А. Залашка. – К.: Держлітвидав України. 1959.

- Кулинська Л. Мова п'єси «Наталка Полтавка» Котляревського // Українська мова в школі. – № 3. – 1960.
- Литвин М. Чи знаєте Котляревського? – К., 1979.
- Лобач-Жученко Б. Про Марка Вовчка. Сторінки до творчої біографії письменниці. – К., 1979.
- Луцький Ю. Драматургія Г. Ф. Квітки-Основ'яненка і театр. – К., 1988.
- Марко Вовчок. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях. – К., 1981.
- Марко Вовчок у критиці. Збірник статей. – К., 1985.
- Мацезич А. Анатолій Свидницький: Біографічна повість. – К., 1984.
- Народні пісні в записах Івана Вагилевича / Упоряд., вступ, стаття і прим. М Й. Шалати. – К. 1983.
- Народні пісні в записах Івана Манжури. – К., 1974.
- Неділько В. Пантелеймон Куліш // Дніпрова хвиля. – К., 1991. – С. 117-126.
- Недзвідський А. Марко Вовчок. Семінарій. – К., 1981.
- Охріменко О. На орбіті світового письменництва // Вітчизна. – 1989. – № 8. – С. 150-152.
- Павлюк М. Іван Петрович Котляревський і українська мова // Праці Одеського університету. – Т. 148. Серія філологічна. – Вип. 8. – 1958.
- Павлюк М. Рання творчість Петра Гулака-Артемівського російською мовою // Рад. літературознавство. – 1976. – № 2.
- Пахаренко В. Незбагнений апостол. Нарис світобачення Шевченка. – Черкаси, 1994.
- Петраш О. Руська трійця. – К., 1972.
- Петраш О. «Руська трійця». М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники. – К., 1986. Петров В. Романи Куліша // Вітчизна. – 1991. – № 3.
- Пивоваров М. Літературний рух у Галичині в 30-40-х роках ХІХ ст. – К., 1990.
- Писання Маркіяна Шашкевича. Видав Михайло Возняк. – Львів, 1991(фотодрук).

- Письменники Західної України 30-50-х років XIX ст. – К., 1976.
- Письменники Західної України 30-50-х років XIX ст. – К., 1985.
- Пільгук І. Поетична творчість Пантелеймона Куліша // Куліш П. Поезії. – К., 1970. – С. 3-48.
- Пільгук І. Пантелеймон Куліш // Куліш П. Вибр. твори – К., 1969. – С. 3-45.
- Пільгук І. Життя і творчість Івана Котляревського. Стенограма публічної лекції. – К., 1984.
- Пільгук І. Поетична творчість Петра Гулака-Артемовського // Гулак-Артемовський П. Байки, балади, лірика. К., 1958.
- Пільгук І. Традиції Шевченка в українській літературі. – К., 1985.
- Пільгук І. Леонід Глібов: (До 150-річчя з дня народження). – К., 1977.
- Пільгук І. Степан Руданський. Нарис життя і творчості. – К., 1986.
- Рильський М. О поезии Степана Руданского // Збір. творів: У 12 т. – К., 1986. – Т. 12.
- Рильський М., Дей О. Тарас Шевченко. Біографічний нарис. – К., 1984.
- Ротач П. Ще раз про дату народження Л. І. Боровиковського // Слово і час. – 1990. – № 11.
- Руданський С. Твори. – К., 1992.
- Руданський С. Твори: У 3 т. – К., 1992-1993.
- Руденко О., Петренко Н. Вічний як народ. Сторінки до біографії Тараса Шевченка. – К., 1998.
- Русалка Дністровая. – К., 1980.
- «Русалка Дністровая»: Документи і матеріали. – К., 1989.
- Сиваченко М. Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. – К., 1992.
- Сиваченко М., Деко О. Леонід Глібов. Дослідження і матеріали. – К., 1989.
- Сиваченко М. Студії над гуморесками Степана Руданського. – К., 1989.
- Скоць А. «Наталка Полтавка» Івана Котляревського / Українське літературознавство. – Львів: Вища школа, 1981. – Вип. 37.

- Смолянська В. Літературна творчість Миколи Костомарова // Костомаров М. І. Твори: У 2 т. – К., 1990. Т. 1.
- Слово про Маркіяна Шашкевича. – Львів, 1991.
- Степанові Руданському (Збірник художніх творів, статей, документів). – Одеса, 1968.
- Тараненко М. Марко Вовчок. Літературний портрет. – К., 1998.
- Ткаченко Н., Ходосов К. Іван Котляревський у школі. – К., 1998.
- Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: У 5 т. – К., 1997.
- Українські поети-романтики 20-40-х рр. ХІХ ст. / Упоряд. і прим. Б.А. Деркача, С.А. Крижанівського. Вступ, стаття І. Айзенштока. – К., 1968.
- Українські поети-романтики: Поетичні твори / Упоряд. і прим. М.Л. Гончарука. Вступ, стаття М.Т. Яценка. – К., 1987.
- Федченко П. Петро Гулак-Артемівський. Євген Гребінка // Гулак-Артемівський П., Гребінка Є. Поетичні твори. Повісті та оповідання. – К., 1984.
- Федченко П. Петро Гулак-Артемівський. Євген Гребінка // Гулак-Артемівський П., Гребінка Є. Поетичні твори. Повісті та оповідання. К., 1984.
- Франко І. Дещо про «Марусю» Левко Боровиковського та її основу / Зібр. творів: У 50 т. – К., 1982. Т. 33.
- Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Там же. – К., 1984. Т. 41.
- Франко І. Твори: У 20-ти т. – Т. 19. – К.: Держлітвидав України, 1956.
- Франко І. До біографії Івана Вагилевича // Зібр. творів: У 50 т. – К., 1982.
- Франко І. Українці // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1984. Т. 41.
- Хоменко Б. Народні джерела творчості Марка Вовчка. На матеріалах української прози. – К., 1977.
- Хропко П. Біля джерел української реалістичної поезії (10- 40-ві роки ХІХ ст.). – К., 1972.
- Хропко П. Анатолій Свидницький//Свидницький А. Роман, оповідання, нариси. – К., 1985. – С. 5-26.

- Хропко П. Проза Олександра Кониського // Дивослово. – 1996. – №1.
- Цеков Ю. Степан Руданський. Нарис життя і творчості. – К., 1983.
- Шабліовський Є. Микола Іванович Костомаров, його життя і творчість // Костомаров М. І. Твори: У 2 т. – К., 1967.
- Шагінян М. Тарас Шевченко. – К., 1963.
- Шалата М. Маркіян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. – К., 1999.
- Шамрай А. Левко Боровиковський як поет-романтик // Харківська школа романтиків. – Харків, 1930. Т. 1.
- Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я. Твори / Упоряд, вступ, стаття та прим. М. Й. Шалати – К., 1988. Шевченківський словник: У 2-х т. – Т. 1. – К., Головна редакція УРЕ, 1986.
- Шевченківський словник. У 2-х. – Т. 2 – К., Головна редакція УРЕ, 1987.
- Шубравський В. Перед світанком. (Про творчість письменника П. О. Куліша) // Вітчизна. – 1969. – № 9. – С. 180-185.
- Щурат В. Вибрані праці з історії літератури. – К.: Вид-во АН УРСР, 1983.
- Яременко В. Пантелеймон Куліш (До 150-річчя з дня народження) // Укр. мова і літ. в школі. – 1969. – № 8. – С. 84-86.
- Яценко М. Зачинатель українського романтизму // Наука і культура: Україна. – К., 1992.
- Яценко М. Микола Костомаров – фольклорист і літературознавець // Костомаров М. І. Слов'янська міфологія: Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. – К., 1994.
- Яценко М. Микола Костомаров // Історія української літературної критики. Дожовтневий період. – К., 1988.
- Яценко М. Минуле проростає в сучасність (Драматургія Миколи Костомарова) // Слово і час. – 1992. – № 5.

Твори для вивчення напам'ять

Іван Котляревський

Енеїда (уривок)

Тепер Еней убрався в пекло,
Прийшов зовсім на інший світ;
Там все поблідло і поблекло,
Нема ні місяця, ні звезд.
Там тільки тумани великі,
Там чутні жалобнії крики,
Там мука грішним не мала.
Еней з Сівіллою гляділи,
Якії муки тут терпіли,
Якая кара всім була.
Смола там в пеклі клекотіла
І грілася все в казанах,
Живиця, сірка, нефть кипіла;
Палав огонь, великий страх!
В смолі сій грішники сиділи
І на огні пеклись, горіли,
Хто, як, за віщо заслужив.
Пером не можна написати,
Не можна і в казках сказати,
Яких було багацько див!
Панів за те там мордовали
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів.

За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал.
Чорти за ними приглядали,
Залізним пруттям підганяли,
Коли який з них приставав.

Євген Гребінка

Ведмежий суд

Лисичка подала у суд таку бумагу:
Що бачила вона, як попеластий Віл
На панській винниці пив, як мошенник, брагу,
Їв сіно, і овес, і сіль.
Суддею був Ведмідь, Вовки були підсудки.
Давай вони його по-своєму судить
Трохи не цілі сутки.
«Як можна гріх такий зробіть!
Воно було б зовсім не диво,
Коли б він їв собі м'ясиво», -
Ведмідь сердито став ревіть.
«А то він сіно їв!» - Вовки завили.
Віл щось почав був говорити,
Да судді річ його спочинку перебили,
Бо він ситенький був. І так визначили
І приказали записати:
«Понеже Віл признався попеластий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласті,
Так за такі гріхи його четвертувати
І м'ясо розідрати суддям на рівні часті,

Лисичці ж ратиці оддать».

Тарас Шевченко

Причинна

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.

Думка

Тяжко-важко в світі жити
Сироті без роду:
Нема куди прихилиться, –
Хоч з гори та в воду!
Утопився б молоденький,
Щоб не нудить світом;
Утопився б, – тяжко жити,
А нема де дітись.

В того доля ходить полем,
Колоски збирає;
А моя десь, ледащиця,
За морем блукає.
Добре тому багатому,
Його люди знають,
А зо мною зострінуться –
Мов недобачають.
Багатого губатого
Дівчина шанує,
Надо мною, сиротою,
Сміється, кепкує.
«Чи я ж тобі не вродливий,
Чи не в тебе вдався,
Чи не люблю тебе щиро,
Чи з тебе сміявся?
Люби ж собі, моє серце,
Люби, кого знаєш,
Та не смійся надо мною,
Як коли згадаєш.
А я піду на край світа...
На чужій сторонці
Найду кращу або згину,
Як той лист на сонці».
Пішов козак сумуючи,
Нікого не кинув,
Шукав долі в чужім полі
Та там і загинув.
Умираючи, дивився,
Де сонечко сяє.

Тяжко-важко умирати

У чужому краю...

Думи мої, думи мої,

Лихо мені з вами!

Нащо стали на папері

Сумними рядами?..

Чом вас вітер не розвіяв

В степу, як пилину?

Чом вас лихо не приспало,

Як свою дитину?..

Бо вас лихо на світ на сміх породило,

Поливали сльози... чом не затопили,

Не винесли в море, не розмили в полі?..

Не питали б люди, що в мене болить,

Не питали б, за що проклинаю долю,

Чого нуджу світом? «Нічого робить», -

Не сказали б на сміх...

Гайдамаки (уривок)

Гомоніла Україна,

Довго гомоніла,

Довго, довго кров степами

Текла-червоніла.

Текла, текла та й висохла.

Степи зеленіють;

Діди лежать, а над ними

Могили синіють.

Та що з того, що високі?

Ніхто їх не знає,

Ніхто щиро не заплаче,
Ніхто не згадає.
Тільки вітер тихесенько
Повіє над ними,
Тільки роси ранесенько
Сльозами дрібними
їх умиють. Зійде сонце,
Осушить, пригріє;
А унуки? їм байдуже,
Панам жито сіють.
Багато їх, а хто скаже,
Де Гонти могила, –
Мученика праведного
Де похоронили?
Де Залізняк, душа щира,
Де одпочиває?
Тяжко! Важко! Кат панує,
А їх не згадають.

Сон (уривок)

Летим. Дивлюся, аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зострічає.
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Меж ярами над ставами
Верби зеленіють.
Сади рясні похилились,

Тополі по волі
Стоять собі, мов сторожа,
Розмовляють з полем.
І все-то те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Дрібною росою,
Споконвіку вмивається,
Сонце зустрічає...
І нема тому почину,
І краю немає!
Ніхто його не додбає
І не розруйнує...
І все-то те... Душе моя,
Чого ти сумуєш?
Душе моя убогая,
Чого марне плачеш,
Чого тобі шкода? Хіба ти не бачиш,
Хіба ти не чуєш людського плачу?
То глянь, подивися; а я полечу
Високо-високо за синії хмари;
Немає там власті, немає там кари,
Там сміху людського і плачу не чуть.
Он глянь, – у тім раї, що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають, бо нічим обути
Княжат недорослих; а он розпинають
Вдову за подушне, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію! в військо оддають!

Бо його, бач, трохи! А онде під тином

Опухла дитина, голоднее мре,

А мати пшеницю на панщині жне.

А он бачиш? очі! очі!

Нащо ви здалися,

Чом ви змалку не висохли,

Слізьми не злилися?

То покритка попідтинню

З байстрам шкандибає,

Батько й мати одцурались,

Й чужі не приймають!

Старці навіть цураються!!

А панич не знає,

З двадцятою, недоліток,

Душі пропиває!

Кавказ (уривок)

За горами гори, хмарою повиті,

Засіяні горем, кровію политі.

Споконвіку Прометея

Там орел карає,

Що день божий довбе ребра

Й серце розбиває.

Розбиває, та не вип'є

Живущої крові, –

Воно знову оживає

І сміється знову.

Не вмирає душа наша,

Не вмирає воля.

І неситий не виоре

На дні моря поле.
Не скує душі живої
І слова живого.
Не понесе слави бога,
Великого бога.

І мертвим, і живим... (уривок)

І смеркає, і світає,
День божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаянний,
І день і ніч плачу
На розпуттях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає
Оглухли, не чують;
Кайданами міняються,
Правдою торгують.
І господа зневажають,
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лихо,
Лихом засівають,
А що вродить? побачите,
Які будуть жнива!
Схаменіться, недолюди,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,
На свою країну!
Полюбіте щирим серцем

Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтеся,
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля.

Минають дні, минають ночі,

Минає літо, шелестить
Пожовкле листя, гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить,
І все заснуло, і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже не плачу й не сміюсь...
Доле, де ти! Доле, де ти?
Нема ніякої;
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!
Не дай спати ходячому,
Серцем замирати
І гнилою колодою
По світу валятись.
А дай жити, серцем жити
І людей любити,
А коли ні... то проклинать
І світ запалити!
Страшно впасти у кайдани,

Умирать в неволі,
А ще гірше – спати, спати,
І спати на волі, –
І заснути навік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого, однаково,
Чи жив, чи загинув!
Доле, де ти, доле, де ти? Нема ніякої!
Коли доброї жаль, оже,
То дай злої! злої!

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –
Однаковісінько мені.
В неволі виріс між чужими,
І, неоплаканий своїми,
В неволі, плачучи, умру,
І все з собою заберу –
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій – не своїй землі.
І не пом'яне батько з сином,
Не скаже синові:
– Молись.
Молися, сину: за Вкраїну
Його замучили колись. –
Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...

Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені.

Заповіт

Як умру, то поховайте
Мене на могилі
Серед степу широкого
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани і гори –
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій
Не забудьте пом'янути

Незлим тихим словом.

Доля

Ти не лукавила зо мною,
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала. Ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
«Учися, серденько, колись
З нас будуть люде», – ти сказала.

А я й послухав, і учивсь,
І вивчився. А ти збрехала.
Які з нас люде? Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо дальше, дальше слава,
А слава – заповідь моя.

N.N.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє.
Радіють люде, що одпочинуть,
А я дивлюся... і серцем лину
В темний садочок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,

І ніби серце одпочиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре! зоре! – і сльози кануть.
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку щоб і не чули

Іржавець (уривок)

Боже мій з тобою!
Мій краю прекрасний, розкошний, багатий!
Хто тебе не мучив? Якби розказать
Про якого-небудь одного магната
Історію-правду, то перелякать
Саме б пекло можна. А Данта старого
Полупанком нашим можна здивувать.
І все-то те лихо, все, кажуть, од Бога!
Чи вже ж йому любо людей мордувать?
А надто сердешну мою Україну.
Що вона зробила? За що вона гине?
За що її діти в кайданах мовчать?

Не нарікаю я на Бога,
Не нарікаю ні на кого.
Я сам себе, дурний, дурю,
Та ще й співаючи. Орю
Свій переліг - убогу ниву!

Та сію слово. Добрі жнива
Колись-то будуть. І дурю!
Себе-таки, себе самого,
А більше, бачиться, нікого?
Орися ж ти, моя ниво,
Долом та горою!
Та засійся, чорна ниво,
Волею ясною!
Орися ж ти, розвернися,
Полям розстелися!
Та посійся добрим житом,
Долею полийся!
Розвернися ж на всі боки,
Ниво-десятино!
Та посійся не словами,
А розумом, ниво!
Вийдуть люди жито жати...
Веселії жнива!..
Розвернися ж, розстелися ж,
Убогая ниво!!!
Чи не дурю себе я знову
Своїм химерним добрим словом?
Дурю! Бо лучче одурить
Себе-таки, себе самого,
Ніж з ворогом по правді жить
І всує нарікать на Бога!

ШКІЛЬНА ПРОГРАМА

(«Українська література I половини XIX століття»)

5 клас

Леонід Глібов: Химерний маленький. Котилася тарілочка. Що за птиця? Хто розмовляє? Хто сестра і брат? Квіткове весілля.

Тарас Шевченко: За сонцем хмаронька пливе...Садок вишневий коло хати. Сонце заходить.* Над Дніпровою сагою.*

Олена Пчілка: Сосонка. Увінчаний співець.*

6 клас

Тарас Шевченко: Думка («Тече вода в синє море...»). Іван Підкова. Тарасова ніч.

Леонід Глібов: Щука. Муха й Бджола. Жаба і Віл.

Степан Руданський: Пан і Іван в дорозі. Козак і король. Запорожці у короля. Добре торгувалося.* Піп на пущі.* Понизив.*Переслів'я.*

Марко Вовчок: Два сини.*Маруся.*Дев'ять братів і десята сестриця Галя.*

Петро Гулак-Артемівський: Пан та Собака.*Рибалка.*

7 клас

Тарас Шевченко: Мені тринадцятий минало. Тополя. Заповіт. Сестрі. Закувала зозуленька...Ми в купочці колись росли. Чигрине, Чигрине...*

Олекса Стороженко: Скарб. Закоханий чорт.* Голка.* Вуси.*

Пантелеймон Куліш: Січові гості.*

8 клас

Тарас Шевченко: Думи мої, думи мої...Цикл «В казематі».

9 клас

Іван Котляревський: Енеїда. Наталка Полтавка. Москаль-чарівник.

Григорій Квітка-Основ'яненко: Маруся. Конотопська відьма. Сватання на Гончарівці. Пархімове снідання. Салдацький патрет.*

Петро Гулак-Артемовський: Рибалка. Пан та Собака.

Євген Гребінка: Українська мелодія.

Микола Костомаров: Соловейко.

Віктор Забіла: Соловей.

Микола Петренко: Небо.

Маркіян Шашкевич: Веснівка.

Іван Вагилевич: Мадей.

Яків Головацький: Два віночки.

Тарас Шевченко: До Основ'яненка. На вічну пам'ять Котляревському. Думка («Нащо мені чорні брови...»). Причинна. Лілея. Гайдамаки. Назар Стодоля. Чигрине, Чигрине... Сон. Кавказ. І мертвим, і живим... Великий льох. Єретик. Катерина. Наймичка. На панщині пшеницю жала. Садок вишневий коло хати. Сонце заходить, гори чорніють. Зацвіла в долині... Росли у купочці, зросли. Якби зустрілися ми знову? Лічу в неволі дні і ночі... Один у другого питаєм. Художник. Неофіти. Марія. Доля. Муза. Слава. Цикл «Давидові псалми». «Ісаія. Глава 35».

Пантелеймон Куліш: Рідне слово. До кобзи. Троє схотінок. Заворожена криниця. Слово над гробом Шевченка. Чорна рада.

Марко Вовчок: Маруся. Козачка. Максим Гримач. Інститутка.

Леонід Глібов: Вовк та Ягня. Щука. Жаба й Віл. Мальований стовп. Журба.

Юрій Федькович: Нива. Три як рідні брати.

Степан Руданський: Повій, вітре, на Вкраїну. Добре торгувалося. Засідатель.

* – твори для додаткового читання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Ознайомитися з робочою програмою з курсу. На лекціях не завжди є можливість розглянути всі програмові питання. Ті, що не розглянуті, також можуть бути винесені до переліку екзаменаційних та додаткових питань.

2. Виконати усі завдання, визначені для самостійної, індивідуальної роботи: скласти колоквиуми, вивчити напам'ять художні тексти, цитати, необхідну наукову термінологію, виконати усі завдання, вказані в методичних рекомендаціях до курсу.

3. Добре знати основну й ознайомитися з додатковою літературою, визначену на лекціях та практичних заняттях викладачем – законспектувати. Своєчасно за вимогою викладача здати конспекти практичних занять з усіма пред'явленими до них вимогами.

4. Знати історіографію питання, на яке відповідатимете на екзамені.

5. Підміна аналізу художнього твору переказуванням елементів сюжету не може бути оцінена високим балом.

6. До екзамену допускаються лише ті студенти, які повністю виконали навчальний план, відпрацювали пропущені заняття, виконали всі завдання, передбачені індивідуальними планами.

ОПОРНІ СХЕМИ ДЛЯ АНАЛІЗУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ

Схеми, подані нижче, сприяють цілісному аналізу художнього твору, оскільки в них використовується компаративістський (простежується близькість чи спільність тем та мотивів у творах різних авторів), естетичний (увага до художньої форми та поетики твору), психологічний (заглиблення у внутрішній світ персонажів), міфологічний (його засади використовуються при розгляді художнього конфлікту та проблематики), структуралістський (ним послуговуються при аналізі образу

ліричного героя, його настроїв та почуттів) методи літературознавчого аналізу художніх творів.

При аналізі конкретного літературного твору можуть бути використані, звичайно, не всі зразу, а лише кілька елементів названих методів. Загалом системний погляд на художній твір допомагає глибше збагнути його зміст, легше зорієнтуватись у певному конкретному завданні.

СХЕМА АНАЛІЗУ ЛІРИЧНОГО ТВОРУ:

- автор, його місце в літературному процесі;
- тематичне спрямування творчості поета;
- історія написання (історична основа – якщо є) твору;
- які життєві обставини дали імпульс для його написання;
- назва твору (метафорична, алегорична, символічна та ін.);
- характеристика жанрового різновиду;
- тема поезії, провідні мотиви;
- композиція, елементи сюжету (якщо вони виражені);
- художні образи: ліричний герой, образи-пейзажі, образи-деталі, образи-символи та ін.;
- настроїв твору (мінор, мажор), почуття і думки в їх перебігу;
- ідейна спрямованість поезії;
- мовні засоби: загальна характеристика лексики; художні тропи (епітет, порівняння, метафора, метонімія та ін.); стилістичні фігури (інверсія, еліпсис, анафора, епіфора, кільце, градація, риторичні фігури та ін.); фонетичні засоби (алітерація, асонанс, звуконаслідування);
- особливості віршування (характеристика стопи, віршовий розмір, рима, спосіб римування та ін.);
- строфічна будова, характеристика та особливості строфи;
- місце поезії у творчому доробку автора, її актуальність у період появи та для наших сучасників;
- оцінка твору літературною критикою;
- ваші власні роздуми та почуття, нав'язані цією поезією.

СХЕМА АНАЛІЗУ ЕПІЧНОГО Й

ДРАМАТИЧНОГО ТВОРУ:

- автор, його місце в історії літератури;
- історія написання твору;
- суспільні, автобіографічні та біографічні відомості, пов'язані з життєвою основою твору;
- соціальні умови, в яких він був написаний;
- жанрові особливості;
- назва твору, епіграф, посвята (якщо є);
- центральна тема, проблематика;
- тип конфлікту (соціальний, побутовий, психологічний);
- композиція твору, елементи сюжету (експозиція, зав'язка, розвиток подій, кульмінація, спад подій, розв'язка);
- позасюжетні елементи: авторські відступи, вставні епізоди, художні описи, пролог, епілог – для епічних творів; особливості ремарок – для драматичних творів;
- характеристика художніх образів (схему аналізу див. нижче);
- правда та художній вимисел у творі;
- мовні засоби: мова автора і мова персонажів, загальна характеристика лексики, простих і складних тропів, стилістичних та фонетичних мовних засобів;
- ідейне спрямування твору;
- його роль, актуальність для періоду його написання і для наших сучасників;
- відгуки літературної критики;
- екранізація, інсценізація твору, чим авторський задум відрізняється від режисерського втілення;
- ваші власні думки з приводу прочитаного твору.

СХЕМА АНАЛІЗУ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ:

- загальна характеристика образної системи твору;

- розташування образів-персонажів (головні, другорядні, епізодичні), групування їх навколо конфлікту;
- становище персонажа, його оточення, соціальні умови, «анкетна» характеристика, життєві принципи, риси характеру; їх психологічна складність, духовний світ, моральна краса чи потворність, їх співвідношення;
- характер поданий сформованим чи у розвитку;
- прототип (якщо є);
- засоби характеротворення: портрет, авторська і самохарактеристика, мовна індивідуалізація та ін.;
- місце і роль персонажа в сюжеті твору, його зв'язки з іншими дійовими особами;
- авторське ставлення до нього;
- актуальність проблем, порушених письменником через даний образ;
- з якими відомими вам персонажами інших творів він перегукується, що в них спільного й відмінного;
- ваше особисте сприйняття конкретного художнього образу.

ДОДАТКИ
Українська література XIX століття
Хронологічна таблиця

1790-1800	<p style="text-align: center;">1790 – «Ярмарок» І. Некрашевича 1790 – Почаївський Богогласник</p> <p>Бл.1794 – «Вергілієві пастухи... в малоросійський кобеньяк переодягнені» О. Лобисевича</p> <p>Кін. 18-поч. 19 ст. – «Історія Русів» (перша друкована звістка про неї 1825, перше вид. 1846, в укр. перекладі 1956)</p>
1801-1825	<p style="text-align: center;">1798 – «Енеїда» І. Котляревського (перші три частини) 1800 – Перше видання «Слова о полку Ігоревім» 1814 – народився Тарас Шевченко</p> <p>1818 – «Пан та Собака» П. Гулака-Артемівського; «Граматики» О. Павловського</p> <p>1819 – «Наталка Полтавка», «Москаль-чарівник» І. Котляревського Бл. 1820 – «Простак» М. Гоголя</p> <p>1822 – перше видання «Истории Малой России» Д. Бантиша-Каменського</p>
1826-1850	<p>1827 – «Малороссийские песни» М. Максимовича; Балади «Русалка», «Твардовський» П. Гулака-Артемівського</p> <p>1829 – «Маруся» Л. Боровиковського</p> <p>1831 – «Український альманах», виданий І. Срезневським та І. Розковшенком</p> <p>1832-1843 – «Руська Трійця» (М. Шашкевич, Я. Головацький, І. Вагилевич)</p> <p>1833-1838 – «Запорожская старина» І. Срезневського</p> <p>1834 – «Малороссийские приказки» Є, Гребінки; «Малороссийские повести» Г. Квітки-Основ'яненка; «Украинские народне песни» М. Максимовича</p> <p>1836 – «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки- Основ'яненка</p> <p>1837 – «Русалка Дністровая», альманах, виданий «Руською Трійцею» (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький)</p> <p>1839 – «Думки і пісні та ще дещо» А. Метлинського; «Українські балади» М. Костомарова</p> <p>1840 – перше видання «Кобзаря» Т. Шевченка; «Вітка» М. Костомарова</p> <p>1841 – альманахи «Ластівка» (Є. Гребінка), «Сніп» (О. Корсуна); поема «Гайдамаки» Т. Шевченка; «Вечорниці» П. Кореницького</p> <p>1842 – «Вовкулака» С. Александрова</p> <p>1843 – «Назар Стодоля» Т. Шевченка</p> <p>1843-1844 – «Молодик» І. Бецького</p> <p>1844 – поема «Сон» Т. Шевченка</p> <p>1845 – альбом «Три літа» («Кавказ», «Наймичка», «Посланіє», «Сретик» та ін.) Т. Шевченка</p> <p>1847-1857 – Т. Шевченко на засланні</p>

	<p>1848 – заснування першої в Україні кафедри української літератури і мови у Львівському університеті, перший професор Я. Головацький</p> <p>1849 – «Месьть верховинца» М. Устияновича (1811-1885)</p> <p>Література доби реалізму</p> <p>«Байки й прибаютки» Л. Боровиковського</p> <p>1853 – перші байки Л. Глібова (1827-1856)</p> <p>1856 – народився І. Франко</p> <p>1856-1857 – «Записки о Южной Руси» П. Куліша (1819-1897)</p> <p>1857 – «Народні оповідання» Марка Вовчка (1834-1907)</p> <p>«Чорна рада» П. Куліша</p> <p>1858 – «Нічліг» Ю. Федьковича (1834-1888)</p> <p>1860 – альманах «Хата» П. Куліша</p> <p>1861 – смерть Т. Шевченка</p> <p>1861-1862 – видання журналу «Основа»</p> <p>1862 – «Люборацькі» А. Свидницького (1834-1871)</p> <p>1863 – циркуляр П. Валуєва про заборону української мови;</p> <p>«Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького (1840-1910)</p> <p>1864 – «Марко Прклятий» О. Стороженка (1805-1874);</p> <p>«Українські приказки, прислів'я і таке інше» М. Номиса</p> <p>1865 – «Лук'ян Кобилиця» Ю. Федьковича;</p> <p>«Турецькі бранці» С. Воробкевича (1836-1903)</p> <p>1866 – «Дві московки» І. Нечуя-Левицького (1838-1918)</p> <p>1867-1898 – журнал «Правда» у Львові.)</p>
1851-1860	
1861-1870	

Таблиця відмінностей між давньою та новою літературою

	Давня українська література (XI-XVIII століття)	Нова українська література (кінець XVIII-початок XIX століття)
Мова	Книжна староукраїнська	Народна
Художні принципи	Орієнтація на усталені зразки (канон)	Прагнення до новаторства
Тематика	Релігійна	Світська
Герої	Представники вищих верств населення, лише в комічних творах простолюду	Усі верстви населення
Стильова манера	Переважає одна течія	Розмаїття течій
Жанри	Усталені жанри (літопис, житійна проза, ода, панегірик, шкільна драма)	Поява нових жанрів, розвиток усіх родів літератури: лірики, епосу, драми
Ідейно-естетичні засади	Християнська модель світу, монументалізм	Народність літератури, національний характер, гуманізм

Ознаки народної та літературної балади

Народна балада	Індивідуальне авторство (письменник)
Колективний автор (народ)	Вільна будова
Традиційна будова	Вільна будова
Провідні теми – нещасливе кохання, помста, героїчні діяння, фантастичні події та ін.	Широке коло тем і проблем – історичні події, боротьба, кохання, питання людського буття тощо
Зв'язок із піснею, танцем.	Поширення в словесній формі
Існування в різних варіантах	Існування в одному авторському варіанті
Народні мотиви (зрада, розлука й повернення, передчуття, лиховісні сили, впізнання, боротьба зі смертю, перетворення та ін.) й образи (зокрема фантастичні)	Творче використання автором традицій фольклору (фантастика, мотиви й образи, символи, гіперболи, постійні епітети, метафори, порівняння та ін.)
Віршована та прозова форми	Віршована форма, балада поєднується з іншими літературними жанрами (вірш, поема)

Таблиця літературних течій

	Класицизм	Просвітницький реалізм	Сентименталізм
Естетичне підґрунтя	Античне мистецтво	Просвітницькі ідеї, принцип художньої правдивості	Просвітницька ідея становлення рівності, філософія Г. Сковороди
Філософська основа	Раціоналізм, культ розуму	Раціоналізм	Зв'язок людини з природою, кордоцентризм
Ознаки	Правило трьох едностей, громадянська тематика, сувора ієрархія стилю	Соціальна зумовленість людського характеру	Зображення людських емоцій, переживань, духовного світу людини
Ідейні засади	Підпорядкування обистих інтересів громадським	Повчальне начало	Розкриття духовної краси простої людини

Таблиця ознак літературних стилів у прозі Григорія Квітки-Основ'яненка

Просвітницький реалізм	Сентименталізм
Демократизація мистецтва слова, звернення до української народної мови	Змалювання позитивного образу селянина, поетизація його праці; розкриття зовнішньої і внутрішньої краси простої людини
Зображення реальних людей у побуті, порушення суспільних проблем	Тонкий психологізм у зображенні героїв з народу, які живуть «життям серця»
Художня правдивість у відтворенні життя людей	Ідеалізація героїв, патріархальних традицій родини; живописні портрети людей з народу
Повчальна спрямованість художнього твору	Відтворення українського національного характеру; етичних та естетичних ідеалів
Розвінчання антигуманної моралі панівних верств суспільства	Колоритні описи народних звичаїв, обрядів, одягу; Відтворення поетичних картин природи, які увиразнюють почуття персонажів
Використання бурлеску, сатири як дієвих засобів заперечення сміхом зла	Застосування народнопісенних художніх засобів, мовних ресурсів; повчальні сентенції оповідача з народу

Таблиця тематично-стильових течій романтизму

Течії	Ознаки	Представники
Фольклорно-побутова	Фольклор є джерелом творчості, використовуються образи, жанрові форми (пісня, балада), поетика; Протиставлення світу реального та фантастичного	Левко Боровиковський, Амвросій Метлинський, Петро Гулак-Артемівський
Фольклорно-історична	Передається історичний колорит епохи крізь призму сучасності, зображення героїчних епох	Микола Костомаров, Микола Гоголь, Євген Гребінка
Громадянська	Свобода як центральний мотив, утвердження національного визволення та прав особистості	Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Тарас Шевченко
Психологічно особистісна	Протиставлення внутрішнього світу	Віктор Забіла, Михайло Петренко,

	особистості антигуманному світові, розкриття багатства почуттів людини	Яків Головацький
--	--	------------------

Словник літературознавчих термінів

А

Алегорія (гр. інакомовлення) – спосіб двопланового художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і предметів під конкретними художніми образами, які викликають відповідні асоціації з характерними ознаками приховуваного. Алегоричні образи найяскравіші у літературних байках і сатиричних творах. На алегорії ґрунтуються притчі, апологи, параболі, які здавна використовувалися у релігійних проповідях, полемічних творах, релігійній драмі. На відміну від символу, який буває багатозначним, алегорія однозначно виражає суть явища чи предмета. Тому народні казки про тварин не мають алегоричного змісту, бо в них відсутня двоплановість зображення, персонажі мають характерні від природи риси (хитрість лисиці, хижацтво вовка, вайлуватість ведмедя). Вони тільки моделюють поведінку, взаємини людей (дружба, гостини, спільна праця тощо). Зовсім інше – літературні казки чи сучасні «хімерно-міфологічні», «хімерно-притчеві» твори: в них авторами свідомо закладена двоплановість.

Алюзія (від лат. *Allusio* – жарт, натяк) – одна зі стилістичних фігур у художній літературі, в ораторській та розмовній мові. Художньо-стилістичний прийом, натяк, відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на ерудицію читача, покликаною розгадати закодований зміст. Подеколи вживається як особливий різновид алегорії, пов'язаної з фактами дійсності.

Анафора (гр. піднесення) – єдинопочаток; повторення на початку віршових рядків звукосполучень, слів, напіввіршів, фраз тощо. Найчастіше анафора зустрічається саме у віршових текстах, рідше – в прозаїчних. Нерідко

анафоричний повтор може витримуватися протягом усього віршового твору, зазвичай невеликого за обсягом. Прозаїчна анафора зв'язує звичайно початки суміжних речень. Дуже рідко анафоричний повтор пов'язує не суміжні, а розведені в тексті мовні одиниці, наприклад, початки розділів повісті. Прозаїчна анафора найчастіше підсилює та емоційно увиразнює зміст того, про що розповідається, хоча може виконувати й композиційну функцію.

Антитеза (грец. протиставлення) – стилістична фігура в художній літературі та в ораторському мистецтві, яка утворюється зіставленням слів або словосполучень, протилежних за своїм змістом. Антитеза часто зустрічається в прислів'ях та приказках, афоризмах: «Ситий голодного не розуміє». Антитеза використовується для характеристики предметів, часто іронічної або сатиричної. В основі антитези часто лежать антоніми. Антитеза вживається в ліриці, художній публіцистиці, поширена як ораторський прийом.

Б

Байка (давньорус. баять, баяти, тобто говорити, розповідати) - невеликий, частіше віршований алегоричний твір повчально-гумористичного або сатиричного характеру. Життя людини в ньому відображається в образах тварин, рослин чи речей або ж зводиться до умовних стосунків. Фабула байки завжди стисла, дія розвивається швидко. Іноді цьому сприяє діалогічна будова твору. Пишуться байки переважно так званим вільним віршем. Важливе місце в композиції твору посідає мораль, тобто головний висновок байки, який подається наприкінці її, рідше – на початку. Відомими авторами байок є Езоп, Бабрій, Федр, Флавій Авіан, Жан Лафонтен, Іван Крилов. Нову літературну байку в Україні започаткував Григорій Сковорода. Розквіт жанру в українській літературі пов'язують із іменем Леоніда Глібова, до байки також зверталися Іван Франко, Борис Грінченко.

Балада (від фр. ballar – танцювати) – первісно так називалася танцювально-хорова пісня середньовічної поезії Західної Європи з чіткою строфічною

організацією. Балада виникла у XII столітті в народному мистецтві Провансу. Пізніше – це невеликий фабульний твір, в основі якого лежить певна незвичайна пригода. Тому баладу часто називали маленькою поемою: «балада так належить до поеми, як оповідання до роману» (Г. Шенгелі). Тепер балада – це епічний жанр казкового, фантастичного чи легендарного змісту. Балади поділяються на: історичні, міфологічні, ліричні, трагедійні, розбійницькі, сімейно-побутові. Головні ознаки народної балади: віршований, ліро-епічний твір невеликого обсягу; зосередження уваги на моральних проблемах; напружений сюжет; легендність та фантастичність; драматична, часто несподівана розв'язка; присутність оповідача; використання діалогів і повторів. Балада присутня в доробках Данте Аліг'єрі, Ф. Війона, Дж. Макферсона, Р. Бернса, С. Колріджа, Ф. Шіллера, А. Міцкевича, В. Жуковського. В українській поезії балада, виявляючи свою жанрову спорідненість з думою та романсом, поширювалася у доробку Петра Гулака-Артемівського, Л. Боровиковського, раннього Тараса Шевченка, сягаючи другої половини 19 століття (Ю. Федькович, Б. Грінченко та ін.).

Бароко – (від порт. *barroco* ісп. *barroco* та фр. *baroque* – перлина неправильної форми) – стиль синтетичного характеру початку 16 – кінця 18 ст., який охопив всі сфери духовної культури – архітектуру, літературу, образотворче і прикладне мистецтво, музику, театр. Це був універсальний стиль, особливості якого закономірно і глибоко виявилися в багатьох ланках духовного життя суспільства. Хронологічно бароко слідує за Ренесансом, за ним слідує Класицизм. Основні риси стилю бароко – парадність, урочистість, пишність, динамічність. Термін «бароко» перейшов до літературознавства з мистецтвознавства через загальну схожість у стилях образотворчих мистецтв і літератури тієї доби. Вважають, що першим термін «бароко» щодо літератури використав Фрідріх Ніцше. Цей художній напрям був спільним для переважної більшості європейських літератур. Для бароко як стилю, породженого перехідною добою, характерним є руйнування людиноцентричних уявлень доби Відродження, домінування божественного начала в його художній

системі. У бароковому мистецтві відчувається болісне переживання особистої самотності, «покинутості» людини в поєднанні з постійним пошуком «втраченого раю». У цих пошуках митці бароко постійно коливаються між аскетизмом і гедонізмом, небом і землею, Богом і дияволом. Для літератури бароко характерне прагнення до різноманіття, підсумовування знань про світ, всеохоплюваність, енциклопедизм, який іноді обертається хаотичністю та колекціюванням сміховин, намаганням дослідити буття в його контрастах (дух та плоть, морок та світло, тимчасове та вічне). Етика бароко тяжіє до символіки ночі, теми тліну і марноти, життя-сну. Характерними ознаками цього напрямку були також відродження античної культури і спроба поєднання її з християнською релігією. Барокові традиції знайшли подальший розвиток у європейських літературах XIX-XX ст. Серед найвизначніших письменників європейського бароко – іспанський драматург П. Кальдерон та поет дон Луїс де Гонгора-і-Арготе, італійські поети Маріно і Тассо, англійський поет Д. Донн, французький романіст О. д'Юрфе та поет В. Вуатюр. Серед визначних представників українського бароко: І. Вишенський, М. Смотрицький, І. Галятович, Л. Баранович, Д. Туптало та інші. Бароковий стиль був характерним для віршів Григорія Сковороди.

В

Верлібр (від фр. *Vers* – вірш і *libre* – вільний) – вірш з неримованим ненаголошеним рядком, перехідне явище між поезією і прозою. У верлібрі спостерігаються певні ритмічні періоди, або такти, що мають переважно змістове завершення. Верлібр характеризується насамперед неперіодичними повтореннями різних компонентів – складів, стоп, наголосів, слів, груп слів, фраз. Ритмічність вільного вірша може підкреслюватися й римою, однак можна побачити й багато творів цього типу, де рядки не римуються. У художній літературі верлібр поширився у добу середньовіччя, а пізніше – у німецькій (Г. Гейне) та бельгійській (Е. Верхарн) поезії й творчості французьких

символістів (П. Верлен, А. Рембо, Ш. Бодлер, С. Малларме та ін.). В українській літературі, що мала потужну верліброву основу в фольклорі, верлібр почав розвиватися наприкінці ХІХ століття (І. Франко, Леся Українка), активізувався у ХХ столітті (М. Семенко, М. Рильський, В. Поліщук, В. Стус, Г. Шкурупій та ін.).

«Вічний образ» – літературний образ, який за глибиною художнього узагальнення виходить за межі конкретних творів та зображеної в них історичної доби, містить у собі невичерпні можливості філософського осмислення буття. Вічні образи набувають загального значення і зберігають художню цінність до нашого часу, втілюючи у собі певні риси людського характеру. Класичними прикладами вічного образу в європейській літературі вважаються образи Прометея, Гамлета, Дон Жуана, Фауста і т. п., які виникли на конкретному історичному підґрунті й сконцентрували у собі вічні пошуки людиною своєї першосутності, свого призначення. Українська література також має свої вічні образи, які порушують корінні проблеми людського буття: образи Бояна, Ярославни, Байди, козака Голоти та ін.

Г

Гекзаметр (гр. шестимірник) – античний віршовий розмір, шестистопний дактиль з останньою усіченою стопою. За легендою, гекзаметр був винайдений у стародавніх Дельфах, і спочатку його використовували в релігійних гімнах, а потім уже застосовували як високу форму вірша у поетичних творах героїчного характеру. Гекзаметр застосовується у багатьох жанрах античної поезії (епос, ідилія, гімн, сатира, послання), а в сполучі з іншими розмірами (пентаметр) – в елегіях та епіграмах; до нього зверталися Гомер, Вергілій, Теокрит. У поезії нового часу до гекзаметра як розміру, що передає величне та поважне враження, звертався Й. В. Гете, Генрі Лонгфелло та інші. В українській поезії гекзаметр спостерігається в доробку Лесі Українки, М. Рильського, П. Тичини, М. Вінграновського.

Гротеск (від фр. grotesque – химерний, незвичайний; італ. Grotta – печера, грот) – вид художньої типізації, коли свідомо порушується життєва правдоподібність, карикатурно перетворюються реальні співвідношення, фантастичне поєднується з реальним, трагічне – з комічним; вид художньої образності, для якого характерними є: фантастична основа, тяжіння до особливих, незвичайних, ексцентричних, спотворених форм (звідси зв'язок із карикатурою й огидним); поєднання в одному предметі або явищі несумісних, різко контрастних якостей (комічного з трагічним, реального з фантастичним, піднесено-поетичного з грубо натуралістичним); заперечення усталених художніх і літературних норм (звідси зв'язок з пародією, травестією, бурлеском); стильова неоднорідність (поєднання мови поетичної з вульгарною, високого стилю з низьким і т.п.). Термін походить від знайдених на межі XV-XVI ст. Рафаелем Санті у римських підземних гротах химерних настінних малюнків з поєднанням рослинних і тваринних форм. Гротеск використовувався ще в міфології та античній літературі (Аристофан, Плавт). На ньому ґрунтуються твори Ф. Рабле, Дж. Свіфта, Е.-Т.-А. Гофмана. Дуже поширеним гротеск стає у XX ст., особливо у творах модерного спрямування: Ф. Кафка, І. Еренбург, Б. Брехт, В. Гомбрович, С. Мрожек, Ю. Клен.

Гумор – художній прийом у творах літератури або мистецтва, заснований на зображенні чого-небудь (життєвих явищ, людських характерів тощо) у комічному вигляді, а також твір літератури, або мистецтва, що використовує цей прийом. Поняття гумор вживається і в широкому розумінні – як взагалі сміх і почуття смішного. Існують різні форми гумору: іронія, оксюморон, або гра слів, пародія, сатира, сарказм, анекдот, жарт, каламбур і так далі. Особливим видом гумору є так званий «чорний» гумор. Визнаними майстрами гумору у різних його формах є М. Сервантес, Д. Свіфт, М. Гоголь, І. Котляревський, І. Нечуй-Левицький, І. Карпенко-Карий, Остап Вишня, М. Куліш та ін.

Д

Драма – літературний рід, що зображує дійсність безпосередньо через висловлювання та дію самих персонажів; а також п'єса соціального чи побутового характеру з гострим конфліктом, який розвивається у постійній напрузі. Генетично драма пов'язана із народними обрядовими дійствами. Її зародження можна помітити в драматургії античності (Евріпід). Проте частина літературознавців вважає, що драма як окремий жанр виникла лише у XVIII столітті. Існують два жанрові типи драми: «арістотелівська» або «закрита» драма, і «неарістотелівська», або «відкрита». Перша з них розкриває характери персонажів через їхні вчинки. «Закритій» драмі притаманна фабульна будова з необхідними при цьому атрибутами – зав'язкою, розвитком дії, кульмінацією та розв'язкою. У цьому типі драми зберігається хронологія подій і вчинків героїв на відносно обмеженому просторі. Генетичні витоки такої драми криються у творчості античних письменників (Евріпід, Софокл). Свого піку вона досягла в добу класицизму (Корнель, Расін), не зникла в епоху Просвітництва (Шіллер, Лессінг), розвивалась у літературі XIX століття (Гюго, Байрон, І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, І. Карпенко-Карий, І. Франко). Існує вона й у сучасній драматургії. В основу так званої «відкритої» драми покладено синтетичне художнє мислення, коли до драматичного роду активно проникають епічні чи ліричні елементи, створюючи враження міжродової дифузії. Якщо в даному жанровому типі домінують епічні елементи, то драма називається епічною. Притаманними їй елементами можуть бути умовність, інтелектуалізація змісту, активне втручання письменника в дію. Епічна драма яскраво представлена у творчості Б. Брехта, Н. Хікмета, М. Куліша, І. Кочерги.

В українській літературі драма з'являється на початку XIX ст. (І. Котляревський), розвивається у творчості Т. Шевченка, Панаса Мирного, М. Старицького, М. Кропивницького, І. Карпенко-Карого, І. Франка, Б. Грінченка, Лесі Українки, В. Винниченка, М. Куліша, О. Коломійця, Л. Хоролець, О. Корнієнка.

Е

Езопова мова – замаскований спосіб думок з натяками, недомовками (інакомовлення, алюзії, іронії, алегорії) задля уникнення цензурних чи будь-яких інших заборон, переслідувань. Термін «езопова мова» запровадив М. Салтиков-Щедрін у 70-х ХІХ ст. за ім'ям давньогрецького байкаря Езопа (VI-V ст. до н.е.). Найчастіше цей прийом використовувався байкарями, проте і інші митці нерідко застосовували його у своїй творчості: Федр, Ж. Лафонтен, Г. Сковорода, І. Крилов, Л. Глібов, П. Гулак-Артемівський, Л. Боровиковський, Є. Гребінка. Езоповою мовою послуговувалися Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, М. Куліш, Остап Вишня, М. Гірник, В. Симоненко та ін.

Епітет (гр. прикладка, прізвисько, додаток) – визначення при слові, що впливає на його виразність, допомагає йому набути нового значення або смислового відтінку, підкреслює характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища, збагачує мову новим емоційним сенсом, додає до тексту певної мальовничості, насиченості. Епітет належить до найуживаніших поетичних прийомів (тропів). Як епітет переважно вживаються прикметники, можуть бути й інші частини мови, зокрема, іменник. Крім оригінальних епітетів, винайдених автором, у художніх творах з'являються і постійні епітети літературного або фольклорного походження. Як правило, у ролі епітетів виступають слова, вжиті в переносному значенні. Епітети поділяються на групи: характерологічні, або пояснювальні (підкреслюють найхарактернішу ознаку того предмета, про який ідеться); посилювальні (не просто виділяють характерну рису предмета, а ще й посилюють її); прикрашальні (надають словам поетичного колориту, переводять їх тим самим з розряду слів звичайної прозаїчної мови в ряд поетичний). За ознакою вживаності епітети можуть бути поділені на постійні та контекстуально-авторські.

Епіфора (гр. перенесення, повторення) – стилістична фігура, протилежна анафорі, яка вживається для увиразнення художнього мовлення: повторення

однакових слів, звукових сполучень, словосполучень наприкінці віршових рядків, строф у великих поетичних творах (зокрема, в романі у віршах), фраз – у прозі чи драмі. Інколи епіфора, як і анафора, може поширюватися на весь віршовий твір. Епіфора буває лексичною (повторення в кінці відрізка мовлення одного і того ж слова); граматичною (повторення форми слова); семантичною (повторення синонімічного слова). Лексична епіфора вживається порівняно рідко. Граматична епіфора у віршах утворює просту риму (зокрема в ліриці народів Сходу), а лексична – рідкісну «тавтологічну риму» (повторення у кінці віршованого рядка у визначеному порядку одного і того ж слова чи кількох однакових слів, які замінюють собою рими і тим самим визначають строфічну будову вірша).

Епос (від грец. *epos* – слово, оповідання) – різновид літературного (поряд з лірикою і драмою) роду, що оповідає про події, які ніби відбувалися у минулому насправді і згадуються оповідачем. Епос охоплює буття в його пластичній об'ємності, просторово-часовій довжині і подійовій насиченості (сюжетність). Виникає у фольклорі (казка, епопея, історико-героїчні пісні, билина). До 18 століття епос був головним жанром літератури. Сюжети запозичаються переважно із сучасності, образи індивідуалізуються, мова відбиває різко диференційовану багатомовну суспільну свідомість, форма прозаїчна. Стародавні жанри епосу – повість, оповідання, новела. Прагнучи до повного відображення життя, епічні твори тяжіють до об'єднання в цикли. Види епосу: епопея, поема, роман, великий епос, ліро-епічна проза.

I

Ідея художнього твору (гр. першообраз) – емоційно-інтелектуальна, пафосна спрямованість художнього твору, яка приблизно може бути охарактеризована як провідна думка, ядро задуму автора. Ідея органічно пов'язана з темою, адже містить у собі оцінки зображених у творі людей, стосунків між ними, щось схвалює, підносить, а щось викриває, осуджує.

Художня ідея як узагальнена, емоційна, образна думка лежить в основі змісту твору, взагалі об'єднує всі його компоненти. Суть ідеї насамперед залежить від того, на що автор звертає увагу, як осмислює логіку розвитку життя. Створюючи свій художній світ, письменник виділяє, підкреслює, посилює певні сторони поведінки людей, особливості їхнього внутрішнього світу.

Індивідуальний стиль письменника – ідейно-художня своєрідність творчості письменника, риси його творчої індивідуальності, зумовлені життєвим досвідом, світоглядом, загальною культурою, характером, уподобаннями, орієнтацією на певні літературні напрями; неповторні особливості того чи іншого письменника. Звуженим трактуванням є індивідуальний стиль як певний набір мовно-стилістичних прийомів, однак своєрідність твору чи творчості одного митця не визначається лише мовленнєвими особливостями. Стиль письменника – це його улюблені теми і проблеми, найбільш відповідні жанри, найчастіше вживані засоби побудови творів, своєрідне ліплення образів і розкриття характерів персонажів, власна творча манера, образне мислення, свій «почерк» і неповторні інтонації, свій підхід до використання досвіду попередників і сучасників, своєрідне використання скарбів загальнонародної мови тощо.

Інтер'єр (від фр. Interieur – внутрішній) – вид опису, змалювання внутрішніх приміщень та предметів, які в них знаходяться і безпосередньо оточують персонажів твору. Інтер'єр конкретизує місце подій, допомагає окреслити соціальне становище персонажа, його духовні запити, смаки, професію, вдачу, психологічний стан тощо. Інтер'єр сприяє глибшій характеристиці персонажів, часто має важливе ідейно-композиційне значення.

Інтертекстуальність (від лат. Inter – між, поміж текстуальність) – загальна властивість текстів, яка полягає в наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти (або їх частини) можуть у той чи інший спосіб, відкрито чи завуальовано посилатись один на одного. Полягає у відтворенні в літературному творі конкретних літературних явищ інших творів, більш ранніх, через цитування, алюзії, ремінісценції, пародіювання та ін.; у явному наслідуванні чужих

стильових властивостей і норм (окремих письменників, літературних шкіл і напрямків) – тут мають місце всі різновиди стилізації. Інтертекстуальність особливо притаманна літературі постмодернізму. У своєму ширшому розумінні вона охоплює не лише художні тексти, а й літературно-критичні, театральні вистави, музичні твори, твори образотворчого та кіномистецтва.

Іронія (гр. удаване незнання) – художній троп, який виражає глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення. Іронія – це насмішка, що має зовні благопристойну форму. Осмислення іронії як естетичної категорії, як ідейно-емоційної оцінки явищ дійсності сягає античності, зокрема філософії Сократа. У творах XVII-XVIII століття розвивається її особлива форма – самоіронія, самонасмішка. Романтичну іронію розробили німецькі романтики (Ф. Шлегель, А. Мюллер), в Україні розвивалася концепція заперечної іронії (І. Котляревський, А. Метлинський, М. Костомаров). Особлива заслуга в осмисленні іронії в художній практиці належать Тарасу Шевченку. Наприкінці XIX – на початку XX ст. виникли концепції епічної іронії (Т. Манн, Б. Брехт), які відображають діалектичну складність стосунків митця зі світом; в українській літературі XX ст. їх розвинули М. Хвильовий, В. Еллан (Блакитний), Остап Вишня, М. Куліш, П. Загребельний, Є. Дудар, О. Черногуз, Ю. Андрухович.

Історичний роман – роман, побудований на історичному сюжеті, відтворює у художній формі якусь епоху, певний період історії. У романтичному історичному романі історична правда поєднується з правдою художньою, історичний факт – з художнім вимислом, справжні історичні особи – з особами вигаданими, вимисел уміщений в межі зображуваної епохи. Історичний роман започаткували твори про Александра Македонського, Троянську війну з 1 ст. н. е., а також французькі псевдоісторичні романи 17 ст. Перший справжній історичний роман створив В. Скотт, котрий зумів поєднати історичний факт з художнім вимислом, користуючись при цьому як романтичними, так і реалістичними способами зображення. Цей тип дістав назву «вальтерскоттівський», справив великий вплив на розвиток історичного

роману в європейських літературах. В епоху романтизму історичний роман став одним із найбільш поширених літературних жанрів, що було викликано глибоким зацікавленням історією. Для реалістичного історичного роману ХІХ – ХХ ст. вірність історичній правді не виключає звернення до злободенних проблем сучасності. У світовій зарубіжній літературі до історії зверталися П.Меріме, В. Гюго, О. Дюма, Г. Флобер, Г. Сенкевич та ін. В українській літературі зразками історичного роману вважаються твори П. Куліша, А. Чайковського, З. Тулуб, П. Панча, П. Загребельного, С. Скляренка, Ю. Мушкетика, І. Білика та ін. Для сучасного історичного роману характерне зближення з іншими різновидами роману – пригодницьким, сенсаційним, психологічним тощо.

К

Казка – твір усного походження, один із основних жанрів народної творчості, в основі якого захоплююча розповідь про незвичайні вигадані події. За своєю тематикою вони поділяються на: казки про тварин; фантастичні; чарівні; побутові. Сюжет казки складається з багатьох епізодів з драматичним розвитком подій і щасливим закінченням. Характерною рисою казки є традиційність структури і композиційних елементів – зачинів, кінцівок, контрастне групування добрих і злих героїв, наявність мети, випробування головного героя і його перемога. Різновидом жанру казки є літературна казка, що привертала до себе увагу видатних письменників О. де Бальзака, Ч. Діккенса, О. Вайльда, Р. Кіплінга, А. де Сент-Екзюпері. Найкращі літературні казки належать перу Г.-К. Андерсена, братам Грімм, В. Грауфу, Ш. Перро, А. Ліндгрена, А. Мілна, Д. Толкіна. Долучилися до цього жанру й українські письменники: передусім Марко Вовчок, І. Франко, Панас Мирний, М. Коцюбинський. В літературі ХХ століття до цього жанру зверталися А. Дімаров, Н. Забіла, О. Іваненко, В. Симоненко та ін.

Класицизм – напрям у європейській літературі та мистецтві, який уперше заявив про себе в італійській культурі XVI ст., а найбільшого розквіту досяг у Франції у XVII ст. Для класицизму характерна орієнтація на античну літературу, яка проголошувалася ідеальною, класичною, гідною наслідування. Визначальні риси класицизму: раціоналізм (прагнення будувати художні твори на засадах розуму, ігнорування особистих почуттів); наслідування зразків античного мистецтва; нормативність, встановлення вічних та непорушних правил і законів (для драматургії – це закон «трьох єдностей» (дії, часу й місця); обов'язкове дотримання канонічних правил написання творів (зображення героя тільки при виконанні державного обов'язку, різкий поділ дійових осіб на позитивних та негативних, суворе дотримання пропорційності всіх частин твору, стрункність композиції тощо); у галузі мови класицизм ставив вимоги ясності та чистоти, ідеалом була мова афористична, понятійна, яка відповідала б засадам теорії трьох стилів; аристократизм, орієнтування на вимоги, смаки вищої суспільної верстви; встановлення ієрархії жанрів, серед яких найважливішими вважалися античні; поділ жанрів на «серйозні», «високі» (трагедія, епопея, роман, елегія, ідилія) та «низькі», «розважальні» (травестійна поема, комедія, байка, епіграма). Практиками класицизму були насамперед французькі письменники: поет Франсуа де Малерб, драматурги П'єр Корнель, Жан Расін, Жан-Батист Мольєр, романістка М. де Лафайєт, письменники-афористи Франсуа де Ларошфуко, Ж. де Лабрюєр, байкар Жан Лафонтен, пізніше – просвітителі Вольтер, Жан-Жак Руссо та інші. Шедевром українського класицизму є героїко-комічна поема Івана Котляревського «Енеїда».

Класичний реалізм – напрям у художній літературі, який має такі риси: історизм (усвідомлення неповторності певної історичної епохи, зображення особистості на фоні руху історії); соціальний аналіз, який часто проводився через показ взаємодії типових особистостей з типовими обставинами; «саморозвиток» характерів, самостійний рух дії, автономне існування образів; показ світу як непростого, але єдиного, як протирічної цілості. Поняття

«класичний реалізм» з'явилося у першій половині XIX ст. щодо мистецтва й естетики, які використовували кращі надбання естетики попередніх епох. У 10-20 рр. 19 ст. реалізм почав визрівати у надрах романтизму, а у 30-40 рр. він вже існував як певний напрямок. Величезний здобуток напряму – інтерес до внутрішнього світу особистості, що зумовлює психологізм художньої творчості. Батьком класичного реалізму вважають “фізіологічний нарис”, який був широко розповсюджений наприкінці 18 – на початку 19 ст.: брали яку-небудь подію, яка відбулася у реальному житті (частіше за все це був якийсь кримінальний злочин) і інтерпретували її у моральному дусі. Іншим джерелом розвитку класичного реалізму став соціальний роман, який визрів у надрах романтичного мистецтва (В. Гюго, Жорж Санд) і увібрав у себе багато досягнень В. Скотта. Реалісти XIX ст. об'єктом зображення вважали людину та її внутрішній світ, який досить глибоко досліджували. Відомими представниками класичного реалізму були О. де Бальзак, Стендаль у Франції; Ч. Діккенс, У. Текерей, Ш. Бронте в Англії; Т. Шевченко в Україні.

Комедія (грецьк. komodia, від komos – весела процесія і ode – пісня) – драматичний твір, у якому засобами гумору та сатири розвінчуються негативні суспільні та побутові явища, розкривається смішне в навколишній дійсності чи людині. Комедія як жанр зародилася в Стародавній Греції (Аристофан). Пафос комічності виникає тоді, коли автор свідомо занижує свої дійові особи до певного середнього рівня, що існує в суспільному житті. Не маючи належних позитивних якостей, дійові особи комедійних творів, однак, претендують на певну значущість у родині, середовищі друзів тощо, їм притаманне ілюзорне бачення дійсності, вони завжди прагнуть розв'язати свої проблеми способами, які не підходять у даному випадку, оскільки вступають у протиріччя з об'єктивними законами суспільного розвитку. Популярним був жанр комедії у творчості: М. де Сервантеса, Л. де Веги, Кальдерона де ла Барки, В. Шекспіра. Найвищого розквіту в добу класицизму комедія досягла в творчості Ж.-Б. Мольєра, в епоху Просвітництва – П. Бомарше. Кращими зразками комедії в українській літературі є твори І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка,

М. Старицького, І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького, І. Франка, М. Куліша О. Коломійця, Я. Стельмаха та ін. У сучасній українській і світовій літературах комедія набула ряду нових жанрових модифікацій: трагікомедія, трагіфарс, комічна алегорія, комедія-притча.

Комічне в літературі (від гр. *komikos* – смішний) – категорія естетики, що характеризує той аспект естетичного освоєння світу, який супроводжується сміхом без співчуття, страху і пригнічення. У комічній ситуації людина інтуїтивно осягає невідповідність між неповноцінним, недосконалим змістом явища і його формою, яка претендує на повноцінність і значущість, між високою метою і негідними засобами її досягнення. Ті суспільні явища, які втрачають свою доцільність, необхідність, але претендують на історичне буття, вагомість, вартісність, прагнуть видати себе не тим, чим вони є насправді, стають об'єктом комічного висміювання в літературі.

Композиція (від лат. *componere* – складати, поєднувати) – побудова літературного твору, розташування та взаємозв'язок усіх його частин, образів, епізодів, сцен, порядок викладу подій, що створює цілісну картину і сприяє виявленню головної ідеї. Розрізняють зовнішні елементи композиції – поділ твору на частини і внутрішні – групування і розстановку персонажів. Іноді в значенні композиції вживається термін архітектоніка. Найпоширеніші види композиції: лінійна – події зображуються в хронологічній послідовності; ретроспективна – події, що відбулися раніше, зображуються пізніше; паралельна – дві події, що відбулися одночасно, зображуються як послідовні; монтаж – кілька подій, що відбуваються одночасно, зображуються по черзі. Особливості композиції визначаються літературним напрямом, традиціями фольклору, зумовлені родом, видом і жанром, особливостями таланту митця.

Контраст (фр. *contraste* – протилежність) – різко окреслена протилежність у чомусь: рисах характеру, властивостях предметів чи явищ; художній прийом, спосіб емоційного впливу на читача. Цей прийом був здавна відомий у фольклорі (казка «Правда і Кривда»), у мистецтві та в художній літературі. Контраст може бути між словами, образами, персонажами, композиційними

елементами. За допомогою контрасту автор передає глибину й мінливість відчуттів, зміну настрою, увиразнює такі протилежності, як добро і зло, краса й потворність тощо.

Л

Лірика (гр. вірші, які виконувалися під супровід ліри) – один із трьох родів художньої літератури, в якому навколишня дійсність зображується шляхом передачі почуттів, настроїв, переживань, емоцій ліричного героя чи автора, а також певний віршовий твір або сукупність творів. Лірика бере початок у синкретичному мистецтві, де, крім розповіді і драматичного дійства, виявлялися почуття і переживання. Лірика – найсуб'єктивніший рід літератури. Діапазон лірики – широкий. Все, що хвилює, радує чи засмучує поета, може бути предметом ліричного переживання. Характерна особливість ліричного твору – лаконізм. Ліричні твори мають здебільшого віршову форму. Найпоширеніша форма ліричного твору - монолог, діалоги трапляються рідко. Основний засіб викладу – роздум. У ліричних творах часто використовуються описи (природи, речей, інтер'єру), вони є засобом розкриття внутрішнього світу людини. У деяких ліричних творах є розповіді про події – епічні елементи. Зустрічаються й драматичні елементи (діалоги). Отже, лірика використовує засоби інших родів літератури. Лірична поезія близька до музики, музика, як і лірика, виражає внутрішній світ людини. У ліричних творах нема розгорнутого сюжету, ситуації. У деяких ліричних творах є конфлікт між ліричним героєм і оточенням, він сповнює ліричний твір драматизмом. Виділяють такі жанри: Громадянська лірика – розкриває суспільно-національні питання і почуття; Інтимна лірика відображає переживання героя, пов'язані з особистим життям; Філософська лірика – осмислення змісту людського життя, проблеми добра і зла; Релігійна лірика – виражає релігійні почуття і переживання; Пейзажна лірика передає роздуми і переживання ліричного героя, викликані явищами природи; Сатирична лірика викриває суспільні або людські вади.

Ліричний герой – суб'єкт висловлювання в ліричному творі, свого роду персонаж лірики; образ, що виникає в уяві читача під враженням висловлених у творі почуттів, переживань, роздумів; умовне літературознавче поняття, яким позначається коло ліричних творів певного автора, форма втілення його осяянь, думок, переживань. Ліричний герой не обов'язково тотожний з автором. Між ними існує естетична єдність, певний естетичний ідеал, виражений у тексті віршованих творів. Через нього автор або передає власні почуття, або ж просто відображає переживання певної якості. Ліричний герой – поняття суб'єктивне, проте водночас концентрує в собі естетичний досвід певного покоління, нації, людства.

Літературна балада – невеликий ліро-епічний віршовий твір фантастичного, історико-героїчного або соціально-побутового змісту з драматичним сюжетом, який має автора. Літературна балада поєднує в собі ознаки ліричного та епічного творів. Як ліричному твору, їй притаманні строфічна будова, ритм, рима, емоційна образність, а як епічному – сюжет та дійові особи. Розвиток літературної балади пов'язаний із творчістю поетів-романтиків та їх попередників Гете і Шиллера. Уже у XVIII столітті баладу визначають як вірш, в якому розповідається про якусь незвичайну подію. Автор виступає тільки як оповідач, його власні почуття приховуються, авторська мова майже відсутня, вона тільки пояснює читачеві обставини дії. За своєю будовою балада швидше нагадує драматичний, ніж ліричний твір, в ній обов'язкова драматична кульмінація, що часто співпадає з розв'язкою – несподіваним фіналом. Балади писали видатні поети Італії Данте й Петрарка. Улюбленою стала балада для поетів-сентименталістів і романтиків (Берне, Колридж, Гете, Шіллер, Гейне, Гюго, Жуковський, Міцкевич). В українській поезії балада, виявляючи свою жанрову спорідненість з думою та романсом, поширювалася у доробку П. Гулака-Артемівського, Л. Боровиковського, І. Вагилевича, раннього Т. Шевченка та ін., сягаючи другої половини 19 століття (Ю. Федькович, Б. Грінченко та ін.)

Літературна казка – авторський художній твір, прозовий або віршовий, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний; твір переважно фантастичний, чародійний, у якому змальовуються неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв. Літературна казка здебільшого орієнтована на дітей. У ній неймовірне чудо відіграє роль сюжетотвірного фактора, служить вихідною основою характеристики персонажів. Фольклорний канон по-різному зберігається в літературній казці, що не робить цей жанр чимось винятковим, оскільки будь-який художній текст, і передусім прозовий, розвивається на основі змішаних явищ писемності і фольклорних джерел. Літературна казка включає в себе ознаки різноманітних жанрів, що в цілому притаманне літературі романтизму. Найвідоміші автори літературних казок: Ш. Перро, Г. Андерсен, В. Гауфф, Леся Українка, Н. Забіла, І. Франко, В. Сухомлинський, М. Підгірянка.

Літературний напрям – сукупність ідейно-художніх тенденцій, утілена у визначних творах, які з'явилися приблизно одночасно. Основні літературні напрями: бароко (XVII – XVIII ст.); класицизм (XVIII – початок XIX ст.); сентименталізм (друга половина XVIII – початок XIX ст.); романтизм (кінець XVIII – початок XIX ст.); реалізм (друга половина XIX ст.); модернізм (кінець XIX – XX ст.) – імпресіонізм, символізм, неоромантизм, імажинізм, футуризм, акмеїзм, експресіонізм, дадаїзм, сюрреалізм, екзистенціалізм тощо; постмодернізм (з 1980-х рр. XX ст.). Літературний напрям визначають такі важливі чинники: Світоглядний (ідейний і філософський) фундамент, який породжує певну концепцію дійсності, певний спосіб її пізнання, розуміння суспільно-історичних закономірностей, місце людини у суспільстві та Всесвіті; Поетика як система більш-менш нормативних правил, котрі виростили на філософському фундаменті того чи іншого літературного напрямку і безпосередньо пов'язані з літературною творчістю. Це – головний чинник літературного напрямку; Спільність мотивів, тем, ідей, образів, сюжетних схем, що переважають у певному літературному напрямку, є характерними для нього; Сукупність художніх засобів, регульованих поетикою літературного напрямку.

Це певні стильові, композиційні особливості, певні жанрові форми, що переважають у даному літературному напрямі, є характерними для творчості його представників. Між національними різновидами літературного напрямку існує певний внутрішній зв'язок – у них проявляються закономірності світового літературного процесу.

Літературний процес – багатоманітне історико-мистецьке явище, яке характеризується змінами у стилях і напрямках художньої творчості, у виражально-зображувальній системі художніх засобів, у тематичній та жанровій своєрідності творів тощо; історичне існування, функціонування й розвиток літератури протягом як певної епохи, так і всієї історії нації, країни, світу. Термін виник на рубежі 20-30-х років ХХ ст. і почав широко використовуватися, починаючи з 60-х років. Саме ж поняття формувалося протягом ХІХ-ХХ ст. Обумовлюється літературний процес багатьма факторами мистецького і суспільного порядку, зокрема інтенсивністю літературного життя в тому чи іншому регіоні чи в певному культурному центрі країни. Елементами літературного процесу є художні методи, напрями, стилі, школи, типи творчості, жанри тощо. Літературний процес складається з літературних епох. Приблизна схема світового літературного процесу: Античність – Готика – Ренесанс – Бароко – Класицизм – Романтизм – Реалізм – Модернізм – Постмодернізм.

Літературна течія – сукупність ідейно-естетичних принципів і прийомів, спільних для письменників певного літературного угруповання. Літературні течії можуть входити до літературних напрямів. Наприклад, у романтизмі виокремлюють народно-фольклорну, гротесково-фантастичну, байронівську, вальтер-скоттівську літературну течію. Іноді терміни «літературний напрям» і «літературна течія» вживаються як синоніми, проте науковці вважають такий підхід неправомірним.

Магічний реалізм – реалізм, у якому органічно поєднуються елементи реального й фантастичного, побутового й міфічного, справжнього та вигаданого, таємного. Найповніше виявився в латиноамериканській літературі. У творах магічного реалізму раціонально-логічна картина світу химерно поєднується з алогічними, міфологічними формами її смислового виміру та інтерпретації. Витоки магічного реалізму простежують із 1949 р. Елементи магічного реалізму: Фантастичні елементи можуть бути внутрішньо не суперечливі, але вони ніколи не пояснюються; Герої приймають та не заперечують логіки магічних елементів; Численні деталі сенсорного сприйняття; Часто використовуються символи та образи; Емоції та сексуальність людини як соціальної сутності описуються дуже докладно; Викривлюється течія часу, так що він стає циклічним або вбачається відсутнім, колапс часу, коли сучасне повторює чи нагадує минуле; Причина та наслідок міняються місцями – наприклад, персонаж може страждати «до» трагічних подій; Широко використовуються фольклор і міфологія; Події передаються з альтернативних поглядів - голос оповідача перемикається з третьої на першу особу, часто трапляються переходи між топоглядами різних персонажів та внутрішнім монологом стосовно до загальних взаємин та спогадів; Минуле контрастує із сучасним, астральне – з фізичним, персонажі – один з одним; Ясний фінал твору дозволяє читачеві визначитися, що ж насправді відповідає до дійсного перебігу подій – фантастичне чи повсякденне. В традиціях магічного реалізму творили такі письменники як Ж. Амаду, Г. Гарсія Маркес, А. Карпентьєр, М. Астуріас, Ф. Кафка, М. Кундера, М. Павич, Ф. Рабле, А. Гофман, Е. По, М. Гоголь та ін. Простежується чимало рис магічного реалізму в українському химерному романі (О. Стороженко, М. Йогансен, О. Ільченко, В. Земляк та ін.)

«Мандрівний сюжет» – сюжети казок, байок, пісень, творів писемної літератури, які начебто переходять від народу до народу. Підставою для таких суджень є подібність основних мотивів у сюжетах з родинного, родового життя (бездітні сім'ї, битва героя з нечистими силами, зрада брата, коханої, коханого,

шукання скарбів тощо), з історії взаємин вождів і маси, багатих і бідних, завойовників і завойованих тощо. Вони зустрічаються у міфах, казках, байках, анекдотах, піснях. Типологічна подібність між ними, встановлена за допомогою порівняльно-історичних зіставлень, пояснюється взаємовпливами культур і літератур в період активних міграційних процесів. Байкові сюжети відомі з часів античності, їх розробляли Езоп, Федр, Лафонтен, Є. Гребінка, Л. Глібов

Метафора – один із основних тропів: образний вислів, у якому ознаки одного предмета чи дії переносяться на інший за подібністю. Метафора, подібно до епітета та порівняння, ставить за мету конкретизувати уявлення про предмет шляхом вказівки на певну його ознаку, що висувається на перший план, але, на відміну від епітета й порівняння, метафора вказує на цю ознаку не в прямій формі, не безпосередньо її називаючи, а шляхом заміни її словом, що містить у собі дану ознаку. Тому метафору часто називають прихованим або скороченим (згорнутим) порівнянням. Естетичний ефект метафори побудований на певній загадковості предмета, про який ідеться, з чим, зокрема, пов'язане широке вживання метафор у жанрі загадки. Вважається, що першим метафору використав «батько красномовства», знаменитий афінський оратор Сократ, у Римі в широкий вжиток її вводить Цицерон. Функції метафори: найменування деяких предметів, які не мають власної назви; підсилення значення сказаного; засобу для досягнення естетичного враження. Виділяють чотири типи метафор, побудованих на: заміщенні живого живим; заміщенні живого неживим; заміщенні неживого неживим; заміщенні неживого живим. Даний тип метафори називається уособленням, або прозопопеею, або ще персоніфікацією. Найчастіше метафора виражається дієсловом та його формами або ж прикметником (метафоричний епітет), внаслідок чого, зокрема, метафора, виражена іменником, сприймається дещо свіжіше. Як і епітет та порівняння, метафора не лише конкретизує уявлення про предмет, а й виражає відповідне емоційне ставлення до нього.

Мотив (фр. motif, від лат. Moveo – рухаю) – найпростіша неподільна смислова одиниця у міфі чи в казці; в літературі нового часу – найпростіші

одиниці розвитку сюжету: динамічні, які рухають фабулу, чи статичні, описові, але необхідні для сюжету. Комбінація кількох мотивів складає фабулу (сюжет). Значимість мотиву залежить не від власного значення, а від його ролі в художній конструкції. Мотиви рухають вчинками персонажів, збуджують їх переживання і роздуми, особливо тонко динамізують внутрішній світ ліричного героя. Тому в аналізі лірики терміни «тема» і «мотив» часто перехреснюються. Тоді з'являються відтінки мотиву (лейтмотив – провідний мотив, надмотив). Мотив виявляє діалектику форми та змісту твору, забезпечує органічний зв'язок між ними. Мотив як семантична одиниця тісно пов'язаний з тематикою літературного твору, однак тема – набагато ширше поняття, а мотиви фактично реалізують тему через певні складові. Порівняно з темою, що є відносно постійною величиною, мотив є надзвичайно гнучкою в художньому сенсі категорією, адже він здатен видозмінюватися, трансформуватись, поєднуватися з іншими мотивами твору. Мотив визначає сюжетні колізії, динамізує їх, зумовлює розвиток подій. Разом з тим мотив організовує не тільки сюжет, а й усю структуру художнього твору, поряд з іншими компонентами бере участь у створенні цілісної картини художнього світу.

Н

Національний колорит – сукупність ознак мистецького твору, які характеризують його приналежність до культури певного народу або зв'язок із нею, відтворюють специфічні національні особливості. Національний колорит сприяє створенню в уяві читача цілісного образу певної країни або нації. Відтворення національного колориту в літературному творі може відбуватися через змалювання характерних елементів побуту та вбрання, пейзажу, опис народних звичаїв і традицій, відтворення особливостей мови (говірки) та власних назв, використання творів чи образів фольклору тощо.

О

Ода (д.-гр. ὄδη (oide) – пісня, пов'язаного з αείδω – співаю, αὐδή – мова, слова; голос) – жанр лірики, вірш, що виражає піднесені почуття, викликані важливими історичними подіями, діяльністю історичних осіб. Первісно – це пісня на будь-яку тему, що виконувалася в давній Греції хором під музичний супровід, пізніше – хвалебний вірш, який присвячено ушавленню важливих історичних подій або видатних осіб. Інколи ода прославляла величні природні явища. У стародавній Греції ода – хорова пісня. Оди, створені Піндаром (близько 544-518 до н. е.), прославляли переможців спортивних змагань. Оди Квінта Горація Флакка (65-8 до н. е.) уже звеличували імператора Августа, утверджували політичні й релігійно-етичні ідеї принципату. Характерна їх особливість – відмежування оди від музики, розширення жанрово-тематичних можливостей. Теоретик класицизму Нікола Буало (1636-1711) встановив суворі правила жанру оди: композиційно вона починається із заспіву, далі йде виклад «матерії благородної і важливої», куди входять і різні епізоди, і відступи, і так званий ліричний «безлад» («перескакування» поета з одного мотиву на інший), а завершується ода закінченням. Заперечуються «переноси» й бідні рими. Ода має наповнюватися міфологічними образами. Стиль її урочистий. Термін оди в російську лірику ввів В. Тредіаковський. В Україні оди були відомі ще в 16-17 ст. Згодом до жанру оди зверталися І. Котляревський, Г. Кошиць-Квітницький, П. Данилевський та ін. У цих творах помітна тенденція до оновлення лексики оди, введення слів «низького стилю», бурлеску, гумористичних інтонацій. Риси громадянськості, урочистості, піднесеності властиві віршам Тараса Шевченка, І. Франка. До жанру оди звернулися М. Рильський, М. Бажан, П. Тичина, Є. Маланюк, Б. Демків та ін.

Оповідання – невеликий прозовий твір, сюжет якого ґрунтується на певному (рідко кількох) епізоді з життя одного персонажу (іноді кількох). Невеликі розміри оповідання вимагають нерозгалуженого, як правило, однолінійного, чіткого за побудовою сюжету. Характери показані здебільшого у сформованому вигляді. Описів мало, вони стислі, лаконічні. Важливу роль

відіграє художня деталь (деталь побуту, психологічна деталь та ін.). Як самостійний жанр оповідання оформилось у 19 ст. Оповідання дуже близьке до новели - іноді її вважають різновидом оповідання. Відрізняється оповідання від новели виразнішою композицією, наявністю описів, роздумів, відступів; конфлікт в оповіданні не такий гострий, як у новелі. Розповідь в оповіданні часто ведеться від особи оповідача. Майстрами оповідного жанру виявили себе Р. Тагор, М. Твен, Марко Вовчок, І. Нечуй-Левицький, І. Франко, Б. Грінченко, А. Тесленко, В. Винниченко, М. Хвильовий, А. Головка, Г. Косинка, О. Гончар, Є. Гуцало, В. Дрозд, Ю. Мушкетик.

II

Пейзаж (фр. Paysage від раут – країна, місцевість) – образ живої і неживої (створеної людськими руками) природи у творі, що є змістовим і композиційним елементом, виконує зображувально-виражальні та емоційно-естетичні функції і підпорядкований ідейно-художньому задуму твору. Композиційно-художні функції пейзажу: зображувальна – часткове (те, що потрапляє в поле зору героя) змалювання місця і часу подій; виражальна – передача настрою, переживання героя, які позначаються на особливостях сприйняття ним природи. Багаті й емоційно-естетичні функції пейзажу: він може викликати у читача потрібний авторові настрій, увиразнювати його міркування, підсилювати ліричне звучання твору, підкреслювати драматизм подій. Пейзаж може бути як позасюжетним компонентом (представлений у творі поширено, детально (панорамний пейзаж), тобто як частина типових обставин), так і елементом подієвої частини твору, тобто елементом сюжету (включається у розвиток подій у формі незначних вкраплень, прив'язаний до якогось епізоду чи ситуації твору і активно впливає на світосприйняття героїв, увиразнює певні риси характерів персонажів (ситуаційний пейзаж).

Поема (гр. твір) – жанр, що розвивається на межі епосу, лірики й драми, синтезуючи в собі їхні характерні засоби та прийоми; ліричний, епічний, ліро-

епічний твір, переважно віршовий, у якому зображено значні події і яскраві характери. Назва «поема» загальна, частіше мовиться про конкретний жанровий різновид поеми: ліро-епічну, ліричну, епічну, сатиричну, героїчну, дидактичну, бурлескную, драматичну тощо. Виникла поема на основі давніх і середньовічних пісень, сказань, епопей, що уславлювали визначні історичні події. Первісна поема мала епічний характер і нерідко була тісно пов'язана з міфологічною творчістю. Такими є «Іліада» Гомера, «Енеїда» Вергілія, «Пісня про Роланда», «Слово про Ігорів похід». В античну добу й середні віки поемою називали анонімну чи авторську епопею, з яких виникла сьогodнішня поема – і в першу чергу поема епічна. Іноді поемою називають великий прозовий роман, який, крім глибокого змісту й широкого охоплення життєвих подій, відзначається пафосом і ліризмом («Мертві душі» М. Гоголя, «Поема про море» О. Довженка). Близькими до них є поеми, писані прозою, які виникли в добу романтизму (А. Бертран) і досягли свого розквіту в добу символізму (Ш. Бодлер, А. Рембо).

Повість – розповідний твір, що вважається проміжним жанром між оповіданням та романом. На відміну від оповідання, повісті притаманні більш розгорнутий сюжет, ширше охоплення подій життя головних героїв, більша кількість другорядних персонажів та їх повніша характеристика, широке використання описів. Проте, порівняно з романом, у повісті менше персонажів і переважно одна сюжетна лінія. Як і роман, вона може мати жанрові різновиди: історична, соціально-побутова, політична, пригодницька, фантастична. В літературі Київської Русі повістями називали або літописи, або життя святих, або воїнські повісті. У сучасному розумінні жанру повість існує з першої половини ХІХ століття. В українській літературі повість представлена у творчості Г. Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, Т. Шевченка; майстрами цього жанру виявили себе І. Нечуй-Левицький, Б. Грінченко, І. Франко, М. Коцюбинський, О. Кобилянська, М. Хвильовий, В. Підмогильний, П. Панч; важливе місце повість посідає у творчості О. Гончара, Г. Тютюнника, Б. Харчука, В. Шевчука, Є. Гуцала, В. Дрозда, В. Яворівського.

Портрет – опис зовнішності персонажа (рис обличчя, одягу, постаті, пози, особливостей міміки, жестів, ходи, манери розмовляти і поводитися). За кількістю описових характеристик портрети персонажів бувають докладними, розгорнутими і стислими, фрагментарними. Залежно від того, як подається портрет у тексті твору і які риси персонажа змальовуються, розрізняють портрети статичні і динамічні. Статичний портрет – портрет, який подається в тексті одноразово, містить вичерпне уявлення, як правило, про незмінні, статичні деталі зовнішності персонажа (рис обличчя, колір волосся, очі, фігуру, одяг). Динамічний портрет – це портрет, який складається із поступово накопичуваних штрихів, з окремих портретів-фрагментів, які розосереджуються по всьому тексту, і читач не встигає сприйняти їх як статичні елементи. Термін «динамічний портрет» має ще одне тлумачення – це опис зовнішності у динаміці (посмішка, сміх, жести, міміка, хода, плач тощо). У портреті персонажа звичайно присутні елементи авторської оцінки, тобто можливе виділення портретів з позитивною авторською оцінкою – і портретів з оцінкою негативною (сатиричних, іронічних). З огляду на кількість описуваних осіб вирізняють портрети індивідуальні і групові. Особливий інтерес до портретних характеристик персонажів характерний для літератури реалізму, розповсюдженим став портрет, що поєднував зовнішній опис із психологічним аналізом. В українській літературі використання психологічного портрета, який постає із яскравих деталей, започатковано у творчості М. Коцюбинського, О. Кобилянської, В. Стефаника.

Постійний епітет – епітет, який традиційно супроводжує означення предмета, закріплюючись за ним постійно, в межах певного художнього стилю. Постійний епітет відрізняється тим, що виділяє характерну рису не даного, конкретного предмета, того, про який ідеться «саме зараз» і «саме тут», а предмета взагалі, безвідносно до особливостей контексту, у якому про нього згадується. Постійний епітет при цьому вказує на таку характерну рису предмета, яка водночас із-поміж інших його рис здається найбільш сталою, свого роду ідеальною. Явище постійного епітета властиве не лише фольклорній

поезії. Стале коло поетичних означень тих чи інших предметів значною мірою притаманне поетам-класицистам і романтикам.

Просвітницький реалізм – творчий метод у літературі XVIII-XIX ст. Письменники-просвітники гостро критикували феодальні порядки, стверджували думку про встановлення справедливого суспільного ладу шляхом освіти та морального виховання людини, пропагували ідеї добра і справедливості, возвеличували людину – трудівника, критикували паразитизм панівних класів, стверджували гуманні стосунки між людьми. Представниками просвітницького реалізму були: у Франції – Ш.-Л. Монтеск'є, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро; в Англії – Дж. Толанд; у Німеччині – Г.-Е. Лессінг. Видатним письменником-просвітником в Україні був Г. Сковорода. Ідеї просвітництва відбилися у творчості І. Котляревського та інших письменників.

Психологізм – це характеристика художнього твору, сукупність стилістичних прийомів та засобів, за допомогою яких письменник передає внутрішній світ своїх персонажів. Вчинки героїв оцінюються опосередковано, з допомогою підтексту, який виникає у свідомості читача через зіставлення окремих ситуацій, висловлювань персонажів тощо. Зачатки психологізму спостерігаються уже у творах усної народної творчості, де вони проявляються через художній прийом психологічного паралелізму. Цей фольклорний прийом творчо використовувався потім письменниками, починаючи з доби сентименталізму. Романтичний психологізм глибший, але він охоплював лише зображення сильних, яскравих почуттів, найтонші їх відтінки залишилися поза межами уваги романтиків. Лише з розвитком реалістичного напрямку в літературі психологізм отримує свої справжні якості.

Р

Реалізм – художньо-стильовий напрям, що домінував у літературі і мистецтві XIX ст. Основою художнього образу реалісти вважали вірність його реальній дійсності. Визначальні риси реалізму: раціоналізм, раціоцентричний

психологізм (ототожнення психіки і свідомості, недооцінка позасвідомих процесів); правдиве, конкретно-історичне, всебічне зображення типових подій і характерів у типових обставинах при правдивості деталей; принцип точної відповідності реальній дійсності усвідомлюється як критерій художності, як сама художність; характер і вчинки героя пояснюються його соціальним походженням та становищем, умовами повсякденного життя; конфліктність (драматизація) як сюжетно-композиційний спосіб формування художньої правди; вільна побудова творів; превалювання (перевага) епічних, прозових жанрів у літературі, послаблення ліричного струменя мистецтва; розв'язання проблем на основі загальнолюдських цінностей. Найпопулярніші жанри: роман, повість. Найвидатніші представники реалізму – О. де Бальзак, Стендаль, Ч. Діккенс, Г. Флобер. В українській літературі – Марко Вовчок, С. Руданський, А. Свидницький, І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Б. Грінченко, І. Франко, Б. Грінченко, П. Грабовський.

Ремінісценція (від лат. *reminiscentia* – спогад) – один із видів творчих взаємовпливів, який полягає в запозиченні окремих елементів з творчості попередників; риси в художньому тексті, які нагадують інший твір (образи, мотиви, цитати, сюжетні ходи, деталі тощо), своєрідна паралель до першотексту: вільне відтворення, варіація образу, подробиці вислову, ритмо-мелодійної конструкції, іншого мікроскладника в новому ідейно-художньому контексті. На відміну від інших видів запозичення ремінісценції можуть бути літературними і паралітературними (публіцистичними, суспільно-політичними, філософськими тощо). Постають переважно на ґрунті національної традиції, коли існує відповідний високо оцінюваний взірець (жанровий, стилістичний, версифікаційний). Міжлітературні ремінісценції можливі, якщо чужомовний твір у перекладі став органічним складником національного літературного процесу, або коли автор добре обізнаний з іншою літературою, сприймаючи її в оригіналі (або обидва чинники діють разом). У більшості випадків ремінісценція не усвідомлюється письменником, але можливі і усвідомлені: внутрішньолітературні, між літературні. Метою усвідомленої ремінісценції є

підкреслення традиції, створення емоційного тону (героїка, гумор, сатира) або полеміка з традицією, якщо заперечення скероване на використовуваний першотвір, або перифраз, коли заперечується третій об'єкт. У таких випадках ремінісценція може набувати не лише часткового, але й структуротвірного значення. Ремінісценція-пародія та ремінісценція-перифраз розраховані на те, що першоджерело відоме читачеві, бо лише за цієї умови читацьке сприйняття адекватне авторському задумові. Одним із провідних прийомів ремінісценція стає в літературі постмодернізму.

Роди літератури – визначаються за різними ознаками з погляду способів наслідування дійсності, типів змісту, категорій гносеології (об'єктивне – суб'єктивне), формальних ознак, психології. Незважаючи на розмитість визначень міжродових границь і достаток проміжних форм (ліроепічна поема, лірична драма), у кожному творі, як правило, можна виділити родову домінанту: оповідання про подію (епос), суб'єктивно-емоційне міркування (лірика), діалогічне зображення подій (драма).

Роман (від фр. roman – романський) – найбільш поширений у XVIII-XX ст. епічний жанровий різновид, місткий за обсягом, складний за будовою прозовий (рідше віршований) епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів. Крім оповіді (виклад від першої особи) або розповіді (виклад від третьої особи), роману властива пряма мова персонажів (у вигляді діалогів, монологів), описи, авторські відступи, а також невластива пряма мова (коли авторський виступ насправді представляє думки персонажа). Роман XX століття – це різноманітні типи й різновиди роману, при формуванні яких виразно спостерігається змішування жанрів. Єдиної класифікації різновидів роману немає. Розрізняють романи за змістом: роман автобіографічний; роман біографічний; роман історичний; роман пригодницький; роман соціально-побутовий; соціально-психологічний роман; роман фантастичний; роман філософський; роман детективний; роман крутійський; роман науково-фантастичний; роман тенденційний; роман географічний; роман сатиричний. За напрямком: роман

готичний; роман просвітницький; роман середньовічний; роман бароковий; роман сентиментальний; роман романтичний; роман постмодерний. За формою: роман у віршах, роман у листах, роман у новелах, роман – хроніка, роман-репортаж, роман-памфлет, роман-притча, роман-алегорія, роман-сага, роман-епопея, роман-ріка, роман з продовженням, графічний роман. Залежно від літературних епох, періодів, течій, стилів і теоретичних засад розрізняють роман просвітницький, середньовічний, бароковий, сентиментальний, романтичний, екзистенціалістичний тощо. За часом розгортання сюжету – історичний (зображуються минулі події), сучасний (зображуються теперішні події), роман про майбутнє (зображуються передбачені автором події, наприклад, у науково-фантастичному романі). За тематикою чи зображуваним середовищем – урбаністичний роман, мариністичний роман, часом їх вважають підвидами роману, класифікованих за змістовим принципом, (наприклад, автобіографічний роман – різновид біографічного, роман на тему села – різновид соціального, родинний роман – різновид сімейно-побутового). За типом написання: Бальзаківський роман, Тургенівський роман, Фолкнерівський роман, Самчуківський роман тощо. Пов'язані ідейним задумом, сюжетом, персонажами, романи утворюють дилогії, тетралогії та цикли.

Романтизм – літературний напрям, що виник наприкінці XVIII століття в Німеччині на протигагу класицизму та існував у літературі Європи й Америки в першій половині XIX століття. Термін «романтизм» упроваджують його перші представники – німецькі романтики. Романтизм можна розглядати як своєрідний відгук на соціальні та економічні зміни в житті Європи наприкінці XVIII ст. (Велика Французька революція, промисловий переворот в Англії). Романтики виступили проти нормативності класицистичного мистецтва, проти його канонів та обмежень. Справжнім здобутком романтизму є те, що він проголосив абсолютну свободу творчості. Подібно до сентименталістів, романтики виступили проти класицистичного культу розуму. Основна увага в романтизмі приділяється не раціональному, а почуттєвому, не зовнішньому, а внутрішньому, не об'єктивному, а суб'єктивному. Своєрідним явищем поезики

романтизму стає так звана «романтична іронія». Іншим засобом романтичного пізнання Всесвіту стає гротеск. Він розглядається романтиками як один з основних прийомів зображення. Митці часто відчують цілковитий розлад між мрією та дійсністю, зазнають страждань у суперечливому непізнаваному світі, а весь напрям знаменується так званим «космічним песимізмом», настроями безнадії та відчаю. Такий романтичний умонастрій дістав назву «світової скорботи» (термін належить німецькому письменникові Жану Полю). «Світова скорбота» властива ліричним героям Дж. Леопарді, А. де Віньї, Ф.Шатобріана, А. де Мюссе, Б. Констана, а особливо – Дж. Г. Байрона. Образ романтичного героя створюється за принципом контрасту з реальними рисами сучасника (романтичний герой – людина великих пристрастей, глибоко незадоволена дійсністю, здатна на незвичайні вчинки). Заглибленість у внутрішній світ людини зумовила розвиток ліро-епічних жанрів, найпопулярнішим з яких стала романтична поема (Дж. Г. Байрон, Шеллі, Ш. Петефі, Т. Шевченко). Зароджується жанр історичного роману, основоположником якого є В. Скотт, фантастичної повісті (Гофман, Е. По, Є. Гребінка).

С

Сарказм (гр. терзання) – один з видів сатиричного викриття, вищий ступінь іронії, уїдлива насмішка, яка може відкриватися позитивним судженням, але в цілому завжди містить негативне забарвлення і вказує на недоліки людини, предмета чи явища. Як і сатира, сарказм містить в собі боротьбу з ворожими явищами дійсності через осміяння їх. Нещадність, різкість викриття – відмітна особливість сарказму. На відміну від іронії, в сарказмі знаходить своє вираження вищий ступінь обурення, ненависть. У сарказмі обурення висловлюється цілком відкрито. Об'єктом сарказму виступають, як правило, речі небезпечні, різко негативні й аморальні. Завдяки своїй безпосередній ударності, сарказм є формою викриття, однаковою мірою притаманною публіцистиці, полеміці, ораторській мові, художній літературі. Саме тому

сарказм особливо широко використовується в умовах гострої політичної боротьби. Розвинена політичне життя Греції і Рима породила високі зразки сарказму у Демосфена, Цицерона та Ювенала. Глибоким сарказмом пройнята творчість Ф. Рабле, Ф. Вольтера, Дж. Свіфта, Т. Шевченка та ін.

Сатира (лат. суміш, усяка всячина) – різновид комічного, сутність якого полягає в тому, що, застосовуючи художні прийоми і засоби, автор досягає нищівної критики недоліків, вад і суперечностей суспільної дійсності. Сатира містить різке засудження, нищівне висміювання недоліків, які шкодять не одній людині, а багатьом, тобто мають суспільний характер. Зображуючи предмет або явище у непривабливому світлі, викриваючи недоліки, вона висміює зображуване. Саме тому, що сатира викликає сміх, її вважають найбільш дієвою зброєю в боротьбі із суспільним злом, з недоліками людського характеру тощо. Сатиричне зображення часто пов'язане з підкресленим перебільшенням певних явищ. Сатира може бути політичною, моральною, релігійною. Художні засоби сатири – гротеск, пародія, іронія в різних літературних жанрах - поезії, прозі, драматичній творчості. Гостро сатиричною була творчість О. Хакслі, Дж. Оруелла, Я. Гашека, К. Чапека, П. Гулака-Артемівського, Є. Гребінки, Л. Боровиковського, С. Руданського, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, М. Старицького та ін.

Сентименталізм (від фр. sentiment – почуття, чуттєвість, чутливість) – напрям в літературі та мистецтві другої половини XVIII ст., що утверджує чуттєвість в художній творчості на противагу раціоналізму, класицизму та культу розуму епохи Просвітництва. Сентименталізм дістав свою назву за твором англійського письменника Л. Стерна «Сентиментальна подорож...» (1768). Сентиментальна література звертається до почуття, її героєм є переважно незіпсована цивілізацією проста людина, що здатна до тонких чуттєвих переживань; її основна риса - зображення внутрішнього духовного світу людини з розкриттям його почуттів (смуток, радість, гнів... тощо) з метою викликати належну реакцію. До кращих зразків літератури сентименталізму належать твори С. Річардсона, Т. Грея, Ж.-Ж. Руссо, Й. Гете. В українській

літературі деякі впливи й елементи сентименталізму наявні у п'єсах І. Котляревського, в байках Є. Гребінки, в повістях і оповіданнях Г. Квітки-Основ'яненка.

Символ (від гр. *symbolon* – знак, прикмета) – предметний або словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища, має філософську смислову наповненість. Символ заключає в собі переносне значення, цим він близький до метафори. Проте метафора – більш явне уподіблення одного предмета чи явища іншому, символ значно складніший за своєю структурою і смислом, його неможливо розкрити до кінця. Символ заключає у собі якусь таємницю, натяк, який дозволяє тільки здогадуватися, про що хотів сказати митець. Тлумачення символу можливе не стільки розумом, скільки інтуїцією і почуттями. Символічні образи мають свої особливості, у них двопланова будова. На першому плані – означене явище і реальні деталі, на другому (прихованому) плані – внутрішній світ ліричного героя, його видіння, спомини, народжені його уявою картини.

Сюжет (фр. предмет, зміст) – система подій у художньому творі, через яку розкриваються характери персонажів та авторська позиція. Найпростішими елементами сюжету є зав'язка, розвиток дії, кульмінація та розв'язка. У художньому творі можуть бути складові частини, які безпосередньо не впливають на дію (їх називають позасюжетними елементами). До них відносять епіграф, пролог, епілог, портрети і пейзажі, вставні новели та авторські міркування.

Ф

Фабула (лат. байка, розповідь, переказ, казка, історія) – один із невід'ємних чинників сюжету, його ядро, що визначає межі руху сюжету в часі й просторі; розповідь про події, змальовані в епічних, драматичних, ліро-епічних творах. Фабула – це набір фактів, подій, випадків, дій у хронологічній послідовності і причинно-наслідкових зв'язках (те, що відбулося насправді), які стали основою

сюжету (того, що бачать автор, читач, глядач). Елементи фабули: колізія, інтрига, перипетія, експозиція, зав'язка, кульмінація, розв'язка, пролог, епілог.

Фольклор (англ. folk-lore, букв. – народна мудрість; народне знання) – усна художня колективна літературна і музична творча діяльність народу, яка засобами мови зберегла знання про життя і природу, давні культури і вірування, а також відбиток світу думок, уявлень, почуттів і переживань, народнопоетичної фантазії; сума створених народом та існуючих в народних масах культур на основі словесності (перекази, пісні, казки, епос), музика (пісні, інструментальні наспіви і п'єси), театр (драми, сатиричні п'єси, театр ляльок), танець. Термін «фольклор» (з англійської – «народна мудрість») уперше вжитий у 1846 році англійським ученим Вільямом Томсоном. Традиційно виділяють чотири фольклорні роди: народний епос, народна лірика, народна драма, народний ліро-епос. Для фольклору характерні: усна форма побутування, варіативність, поєднання творення та виконання, анонімність, традиційність виконання; творення на основі народної мови, яка має свої діалектні особливості, наголоси, інтонацію, систему символів тощо. На текстуальному рівні фольклору притаманні постійні тропи міфологічного походження, мандрівні мотиви та сюжети, запозичення фрагментів з інших творів. Основними жанрами фольклору є думи, балади, пісні (обрядові, родинно-побутові, соціально-побутові, коломийки, історичні); казки, легенди, перекази, прислів'я, приказки, загадки.

Фольклорна балада – фольклорний жанр у народів Європи, який спершу мав вигляд хороводної пісні з рефреном або ліро-епічної пісні з хоровим рефреном; сюжетний ліро-епічний твір, створений на фантастичній, легендарно-історичній чи побутовій основі. Традиційна фольклорна балада – це історія, розказана в пісні, яка передавалась в усній формі, від співця до співця. Головні ознаки народної балади: віршований, ліро-епічний твір; зосередження уваги на моральних проблемах; напружений сюжет; легендарність та фантастичність; драматична, часто несподівана розв'язка; присутність оповідача; використання діалогів і повторів; невеликий обсяг. За своєю формою

балада дуже схожа до ліричних пісень, але різниця існує в сюжетній формі: у пісні існує одна сюжетна лінія, а в баладі їх можна налічувати до декількох водночас. Суттєвою відмінною також вважається термін «епічного начала», тобто можна дізнатись про дії та вчинки героїв, що передували вже створеній ситуації. Опосередковано чи прямо в баладах зображене застереження чи повчання.

Фольклорна казка – фантастичне оповідання без виразної моралізуючої цілі, створене народом, яке побутувало в усній формі. Народні казки мали специфічну будову: зачин, основну частину та кінцівку, причому зачину і кінцівці притаманний традиційний образно-афористичний характер. Обов'язковою ознакою кожної народної казки є трикратне повторення подій, окремих речень. Казкові герої часто користуються чудодійними предметами: живою і мертвою водою, чоботами-скороходами, скатерттю-самобранкою, килимом-самольотом та ін. Казка має специфічну поетику, тексти даного жанру будуються за допомогою встановлених традицією кліше. Це ритмізовані прозові фрази: казкові ініціали, зачини ("Жили-були ...»); серединні формули («Скоро казка мовиться, та не скоро діло робиться»); казкова кінцівка, фінал («І я там був, мед-пиво пив, по вусах текло, та в рот не попало»); загальні місця (перенесення із тексту в текст різних казкових сюжетів, епізодів, описів, питань-відповідей, портретів); загальнофольклорні епітети («красна дівиця», «добрий молодець») і т.п. Тематично фольклорна, як і пізніша літературна казка, поділяється на три великі групи: 1) казки про тварин; 2) фантастично-чародійні казки; 3) соціально-побутові казки.

X

Художній образ – особлива форма естетичного освоєння світу, створення художніми засобами узагальненої картини дійсності або переживань, утілених у формі конкретного явища. У літературі художній образ повинен «примусити» читача повірити в художню реальність, щоб краще зрозуміти творчий задум

автора, і водночас допомогти йому отримати естетичну насолоду – через нього пізнається значення, думка, ідея. Художній образ має на меті подати об'єктивну картину змальовуваної дійсності у формі її суб'єктивно-емоційного сприйняття, тобто такою, якою її бачить і емоційно переживає автор. Художніми образами називають як окремі словесні уявлення, так звані «мікрообрази», чи словесні образи (під якими найчастіше розуміють тропи та різноманітні синтаксичні фігури), так і більш значні смислові одиниці твору або його «макро-образи», до яких відносять зображених у творі людей, тварин і т. д. (образи-персонажі, оповідачі, розповідачі), їхнє природне (образи-пейзажі) та речове (образи-інтер'єри) оточення. В особливу групу образів літературно-художнього твору виокремлюють так звані образи автора й читача. Художній образ наділений своєю логікою, він розвивається за своїми внутрішніми законами. Життєвий матеріал, що лежить в основі твору, веде за собою, і художник іноді приходиться зовсім не до того результату, якого прагнув.

Художня деталь (від фр. detail – подробиця, дрібниця) – засіб словесного та малярського мистецтва, який полягає у виділенні особливо значущого елементу художнього образу. Художній деталі властива особлива змістова наповненість, символічна зарядженість, важлива композиційна та характерологічна функція. Через деталь значною мірою виявляється спосіб художнього мислення митця, його здатність вихопити з-поміж безлічі речей чи явищ таке, що у сконцентрованому, спресованому вигляді економно і з великою експресивністю дає змогу виразити авторську ідею твору. Через художню деталь виявляється спосіб художнього мислення письменника, поета. Художня деталь може бути речовою, портретною, пейзажною, інтер'єрною, психологічною, мовною, може перетворюватись в образ і в символ, може надавати особливого забарвлення мовленню персонажа тощо. Художня деталь буває як наскрізною (повторюваною) у творі, так і одномоментною, але в кожному разі вона має в собі прихований сенс, підтекст, може викликати широкий спектр асоціацій, здатна замінити собою розлогий опис, авторську характеристику, міркування,

цілий епізод тощо. Визнаним майстром художньої деталі в українській літературі був В. Стефаник.

Алфавітний покажчик

А		Інтер'єр
Алегорія		Інтертекстуальність
Алюзія		Іронія
Анафора		Історичний роман
Антитеза		К
Б		Казка
Байка		Класицизм
Балада		Класичний реалізм
Бароко		Комедія
В		Комічне в літературі
Верлібр		Композиція
Вічний образ		Контраст
Г		Л
Гекзаметр		Лірика
Гротеск		Ліричний герой
Гумор		Літературна балада
Д		Літературна казка
Драма		Літературний напрям
Е		Літературний процес
Езопова мова		Літературна течія
Епітет		М
Епіфора		Магічний реалізм
Епос		Мандрівний сюжет
І		Метафора
Ідея		Мотив
Індивідуальний	стиль	Н
письменника		Національний колорит

О

Ода

Оповідання

П

Пейзаж

Поема

Повість

Портрет

Постійний епітет

Просвітницький реалізм

Психологізм

Р

Реалізм

Ремінісценція

Роди літератури

Роман

Романтизм

С

Сарказм

Сатира

Сентименталізм

Символ

Сюжет

Ф

Фабула

Фольклор

Фольклорна балада

Фольклорна казка

Х

Художній образ

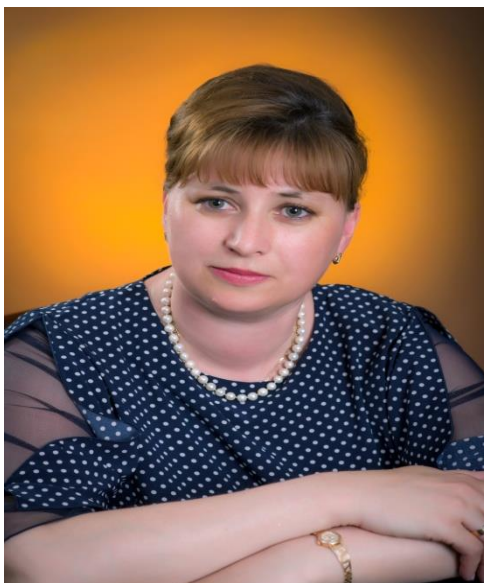
Художня деталь

Для нотаток

АЛЛА ПЕТРІВНА ВІННІЧУК

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
(для здобувачів ступеня вищої освіти *бакалавра*
денної та заочної форм навчання)

Алла Віннічук — кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Авторка монографії «Геройство мусить мати нагороду : Концепція героїчного минулого України в історичній романістиці ХХ століття» (Вінниця, 2010), навчальних посібників «Сучасна українська історична проза» (Вінниця, 2012), «Історія української літератури першої половини ХІХ століття» (Вінниця, 2017), «Український фольклор» (Вінниця, 2017, 2018), розробник програми з позашкільної освіти «Фольклористика» (дослідницько-експериментальний напрям), рекомендованої науково-методичною радою Національного центру «Мала академія наук», схваленої для використання (Лист ІМЗО від 17.01.2018 № 22.1. / 12-Г-30), упорядник хрестоматії з української народної поетичної творчості «З перлин народної творчості» (Вінниця, 2019).